ISSN 2223-5752

Науковий вісник

ІНСТИТУТУ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ НАПН УКРАЇНИ.

ПРОФЕСІЙНА ПЕДАГОГІКА

№ 04’2012

Заснований
07 квітня 2011 року

Засновник
Інститут професійно-технічної освіти НАПН України

Головний редактор
В. Радкевич

Видається 2 рази на рік

Зареєстровано Міністерством юстиції України

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія КВ № 17626-6476Р

Рекомендовано до друку
Вченою радою Інституту професійно-технічної освіти НАПН України
(протокол № 11 від 27.12.2012 р.)

Рецензування статей здійснено членами редакційної колегії

Адреса редакції:

03045, м. Київ,
Чапаєвське шосе, 98
Інститут професійно-технічної освіти НАПН України
тел/факс (044) 259-45-53,
252-71-75
E-mail: ipto_info@ukr.net

© Інститут професійно-технічної освіти НАПН України, 2012

УДК 377(082)
ББК 74.56 я43
Н 34

Редакційна колегія

Головний редактор

Валентина Радкевич – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, директор Інституту професійно-технічної освіти НАПН України

Члени редакційної колегії

Олександр Батишев – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент Російської академії освіти (м. Москва, Російська Федерація)

Казимір Денек – доктор (хабілітований), професор (звичайний), член Комітету Наук Педагогічних Польської Академії Наук (м. Познань, Республіка Польща)

Галина Єльникова – доктор педагогічних наук, професор, заступник директора з наукової роботи Інституту професійно-технічної освіти НАПН України *(заступник головного редактора)*

Валентина Лозовецька – доктор педагогічних наук, професор, головний науковий співробітник лабораторії професійної орієнтації і виховання Інституту професійно-технічної освіти НАПН України

Мартіна Лубіова – доктор юриспруденції, доктор у галузі статистики, доктор економічних наук, заступник директора Інституту прогнозування Академії наук Словаччини, (м. Братислава, Словацька Республіка)

Петро Лузан – доктор педагогічних наук, професор, головний науковий співробітник лабораторії методик професійної освіти і навчання Інституту професійно-технічної освіти НАПН України

Георгій Рудик – доктор педагогічних наук, професор, директор центру сучасної педагогіки "Навчання без кордонів" (м. Монреаль, Канада)

Василь Савченко – доктор економічних наук, професор, головний науковий співробітник лабораторії професійного навчання на виробництві Інституту професійно-технічної освіти НАПН України

Валентина Свистун – доктор педагогічних наук, доцент, завідувач лабораторії управління професійно-технічною освітою Інституту професійно-технічної освіти НАПН України

Олена Слатвінська – кандидат біологічних наук, старший науковий співробітник лабораторії методик професійної освіти і навчання Інституту професійно-технічної освіти НАПН України *(відповідальний секретар)*

Аркадій Шкляр – доктор педагогічних наук, професор, ректор Республіканського інституту професійної освіти Республіки Білорусь, віцепрезидент Білоруської Академії освіти (м. Мінськ, Республіка Білорусь)

Василь Ягупов – доктор педагогічних наук, професор, провідний науковий співробітник лабораторії "Всеукраїнський інформаційно-аналітичний центр ПТО" Інституту професійно-технічної освіти НАПН України

Н 34 **Науковий** вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка : зб. наук. праць : Вип. 4 / Інст-т проф.-тех. освіти НАПН України ; [Ред. кол. : В. О. Радкевич (голова) та ін.]. – К. : Вид-во ІПТО НАПН України, 2012. – 106 с. – Бібліогр. в кінці ст.

ISSN 2223-5752

У збірнику розглядаються теоретико-методологічні та методичні засади модернізації професійної освіти і навчання в сучасних соціально-економічних умовах. Проаналізовано концептуальні підходи до професійної орієнтації та виховання учнівської молоді, формування змісту професійної освіти на компетентнісній основі, створення електронних підручників для системи ПТО, розвитку інформаційно-аналітичної компетентності педагогічних працівників ПТНЗ, аспірантів, докторантів.

Для науковців, науково-педагогічних і педагогічних працівників ВНЗ, ПТНЗ, структурних навчальних підрозділів підприємств, інститутів післядипломної педагогічної освіти, наукових і навчально-методичних центрів ПТО.

Усі права автор предає "Науковому віснику Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка"

Зміст

Розділ I

ТЕОРЕТИЧНІ І МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ

Петро Лузан

РЕАЛІЗАЦІЯ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ В ПРОФЕСІЙНІЙ ОСВІТІ: ТЕХНОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ 5

Василь Ягупов

КЛЮЧОВІ КОМПЕТЕНТНОСТІ: ПОНЯТТЯ, СУТНІСТЬ, ЗМІСТ, КЛАСИФІКАЦІЯ ТА ВИМОГИ ДО ВИПУСКНИКІВ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ 12

Розділ II

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ

Валентина Радкевич

ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ У ПТНЗ 19

Дмитро Айстраханов

ПІДГОТОВКА УЧНІВ ДО ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СИСТЕМІ ПТО УКРАЇНИ 28

Анатолій Михайличенко

ВПЛИВ СВОЄЧАСНОЇ ПІДГОТОВКИ КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ НА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ПІДПРИЄМСТВА 31

Лілія Сушенцева

ЕКОНОМІЧНИЙ ЗМІСТ КАТЕГОРІЇ "ПРОФЕСІЙНА МОБІЛЬНІСТЬ" 35

Розділ III

ІНФОРМАТИЗАЦІЯ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ

Тетяна Волкова

УПРОВАДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ПТО 42

Ірина Савченко

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНА СИСТЕМА "ПРОФТЕХ" У ПТНЗ м. КИЄВА 46

Андрій Гуралюк

МОТИВАЦІЯ, ІНТЕРЕС, ІННОВАЦІЯ, ІНТЕРАКТИВНА РЕАЛІЗАЦІЯ ЗМІСТОВИХ ПОСТУЛАТІВ НАВЧАЛЬНИХ ПРОГРАМ У ПТНЗ 54

Розділ IV

ПРОФЕСІЙНА ОРІЄНТАЦІЯ І ВИХОВАННЯ В СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ

Світлана Алєксєєва

ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПРИДАТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ 62

Микола Вовковінський

ЗАКОНОМІРНОСТІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕХНІКИ В РОБОТІ ВИКЛАДАЧА ПТНЗ 68

Дмитро Закатнов

ПОКАЗНИКИ ЯКОСТІ ВИХОВНОЇ РОБОТИ У ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ 75

Марк Шимановський

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ КУЛЬТУРИ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ НЕПОВНОЛІТНІХ 81

Хроніка наукового життя Інституту професійно-технічної освіти НАПН України 87

Нові книги 100

Вимоги до авторів 103

Contents 105

Розділ I

ТЕОРЕТИЧНІ І МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ

УДК 377.3:005.336.2

РЕАЛІЗАЦІЯ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ В ПРОФЕСІЙНІЙ ОСВІТІ: ТЕХНОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Петро Лузан,

доктор педагогічних наук, професор, головний науковий співробітник лабораторії методик професійної освіти і навчання Інституту професійно-технічної освіти НАПН України

У статті висвітлено основні підходи до проектування організаційних форм проблемно-розвивального навчання. Розглянуто можливості інформаційної лекції, проблемної лекції, навчального проектування у реалізації ідей компетентнісної методології.

Ключові слова: *компетентність, методологія, методи навчання, освітні результати.*

За сучасних умов на теренах вітчизняної педагогічної науки йде широка дискусія з приводу шляхів, механізмів, умов реалізації методології компетентнісного підходу в освіті, зокрема вищій. У численних наукових працях учені опрацьовують новий теоретичний базис, висвітлюють суть таких понять цієї концепції, як: "компетентність", "компетенція", "компетентнісний підхід", "ключові компетенції" тощо. Зазначимо, що у західній європейській поняттєвій системі категорія компетентнісного підходу склалася ще у 60–70-х роках минулого століття, а наша освітня система порівняно недавно розпочала ідентифікувати вітчизняні освітні поняття до фонду європейської педагогічної термінології.

Однак постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. №1341 затверджено Національну рамку кваліфікації (НРК), яка є першим практичним кроком реалізації компетентнісної концепції. У цьому державному документі визначено характеристики (дескриптори чи описи) кваліфікаційних рівнів, які маємо використовувати в освітній практиці. Зокрема, результати навчання – компетентності (знання, розуміння, уміння, цінності, інші особисті якості), які набуває та/або здатна продемонструвати особа після завершення навчання; компетентність/компетентності – здатність особи до виконання певного виду діяльності, що виражається через

знання, розуміння, уміння, цінності, інші особисті якості.

Отже, результати навчання при компетентнісному підході безпосередньо пов'язані з ідеєю "…всебічної підготовки і виховання індивіда не лише як спеціаліста, професіонала своєї справи, а і як особистості" [7, с. 123]. Проте проблема практичної реалізації ідей компетентнісної освіти поки що недостатньо вивчена: за різнобічним декларуванням доцільності використання вказаної методології, висвітленням її переваг важко знайти відповідь на питання: а як це зробити?

Проблема реалізації ідей компетентнісного підходу у підготовці фахівців різних рівнів знайшла певне вирішення у працях таких учених, як: Н. Бібік, С. Вітвицька, Н. Дем'яненко, О. Пометун, О. Овчарук, М. Левшин, О. Локшина, В. Луговий, В. Манько, Г. Онкович, О. Оноприєнко, Н. Побірченко, С. Сисоєва, Ю. Швалб та ін. У них ґрунтовно розглянуті питання сутності компетентнісної освіти, визначено її особливості та переваги порівняно із знаннєвою парадигмою, розроблено засадничі положення формування компетентностей та методів їх діагностики. Отже, інтерес до методології компетентнісної освіти вітчизняних і зарубіжних учених, її використання в навчально-виховному процесі навчальних закладів усіх рівнів очевидний. Натомість фундаментальних праць, у яких були б виписані конкретні, реальні технології формування компетентностей (і, власне, об'єктивні методики оцінювання результатів навчання), що гарантують досягнення запланованих результатів, немає.

Пропонується один із шляхів реалізації компетентнісного підходу у вищій освіті, який передбачає поетапне застосування методів проблемно-розвивального навчання в системі організаційних форм, яка структурно і функціонально детермінує досягнення студентами/учнями продуктивних, творчих рівнів знань, умінь, якостей.

Компетентнісний підхід в освіті, на нашу думку, має реалізовуватися за трьома послідовними, тісно поєднаними ланками: розроблення і запровадження у педагогічну практику освітніх стандартів (змістовий аспект); підготовка фахівців засобами педагогічних технологій, що гарантують досягнення освітніх результатів (технологічний аспект); організація валідного, об'єктивного й надійного педагогічного контролю (діагностичний аспект). Наше дослідження присвячене технологічним аспектам компетентнісної освіти.

Проведений детальний аналіз існуючих педагогічних теорій і систем засвідчив, що вивести учня чи студента/учня на рівень творчого володіння знаннями і уміннями, істотно розвинути його пізнавальну самостійність, відповідальність, комунікативні якості можна засобами проблемно-розвивального навчання. У педагогічній теорії проблемно-розвивальне навчання визначене як "…система регулятивних принципів діяльності, цілеспрямованості та проблемності, правил взаємодії викладача та учнів, вибір і вирішення способів та прийомів створення проблемних ситуацій і вирішування навчальних проблем" [1, с. 315].

Вперше систему методів проблемно-розвивального навчання схарактеризував М. Махмутов [5], який до системи методів проблемно-розвивального навчання зарахував такі "загальні" способи навчання:

1. Монологічний (метод монологічного викладу).
2. Показовий (метод показового і розмірковувального викладу).
3. Діалогічний (метод діалогічного викладу).
4. Евристичний (метод евристичної бесіди).
5. Дослідницький (метод дослідницьких завдань).
6. Алгоритмічний (метод алгоритмічного припису).
7. Програмований (метод програмованих завдань).

Аналіз згаданих методів проблемно-розвивального навчання свідчить, що вони відрізняються один від одного як за характером навчально-пізнавальної діяльності, яку здійснює учень чи студент/учень, так і характером діяльності викладача. Водночас, вони можуть бути поділеними на такі групи [4]: репродуктивні методи; перехідні методи; продуктивні методи. До речі, обґрунтовані видатними ученими-дидактами І. Лернером і М. Скаткіним п'ять системних методів навчання (поясню-вально-ілюстративний, або інформаційно-рецептивний, репродуктивний,

проблемний виклад, частково-пошуковий, або евристичний, дослідницький [2, с. 193–214]) відображають послідовність засвоєння знань (і оволодіння способами діяльності) від усвідомленого сприймання інформації і її запам'я-товування до застосування знань за зразком чи в подібній ситуації і далі до творчого застосування знань (у новій, раніше не відомій і не знайомій учневі ситуації).

Зазначене стосується і методів проблемно-розвивального навчання, бо логіку оволодіння різнорівневими знаннями не зміниш – дидактичне правило "від простого до складного" ні в кого не викликає сумніву. Додамо, що про диференціацію методів навчання писав ще Я. Коменський у трактаті "Пансофічна школа": "Розуміння речей також має три ступені. На першому ступені ми сприймаємо історично, що дещо є, на другому – науково, що і чому є, і на третьому ступені – за допомогою висновків, тобто розумно, розглядаємо основи якої-небудь речі, так що можемо видумати навіть нову річ такого ж роду. Наприклад, якщо хто-небудь знає застосування компаса, і навчений лише досвідом, вміє ним користуватись, то він стоїть на першому ступені знання. Але якщо він розуміє й основу – яким чином працює компас, то він стоїть на другому ступені. Якщо ж, нарешті, він дійшов до того, що взмозі сам видумати компас нового виду, то він стоїть на третьому ступені" [3, с. 62].

У цьому плані важливою для розуміння методологічних засад компетентнісного розвитку особистості є позиція відомого педагога-новатора В. Шаталова: "…тому що творчість учнів у процесі навчання можлива лише на основі глибоких і міцних знань". І далі: "Необхідно раз і назавжди ствердитися у тому, що знання первинні, а творчість другорядна, і у цьому діалектична основа педагогічних ідей" [6, с. 68].

Варто додати, що виділені І. Лернером і М. Скаткіним пояснювально-ілюстративний і репродуктивний методи за своєю суттю відповідають монологічному, алгоритмічному та програмованому способам навчання з групи проблемно-розвивальних методів; відповідно частково-пошуковий – показовому, діалогічному та евристичному методам; дослідницький метод представлено в обох класифікаціях.

Розглянемо "траєкторію" (тут траєкторія – поняття пройденого шляху, переміщення) організаційних форм навчання, які характеризують послідовність оволодіння студентами/учнями знаннями, уміннями, цінностями та якостями як результатами компетентнісного навчання у перебігу вивчення конкретної теми, розділу.

Принагідно зазначимо, що до основних організаційних форм, при проведенні яких реалізуються методи репродуктивного навчання, зараховуємо: пояснювально-ілюстративну лекцію (може бути і лекція інформаційного повідомлення, і лекція-пояснення [4]); ознайомче практичне заняття; ознайомчі лабораторні роботи; самостійна робота (тренувальна); класичний семінар (семінар з виступами студентів/учнів).

Перехідні методи навчання реалізуються відповідно у таких формах: проблемна лекція; самостійна робота (реконструктивна); семінар-дискусія (диспут, круглий стіл, мозковий штурм тощо); лабораторне чи практичне заняття з елементами дослідження (частково-пошукові практичні чи лабораторні заняття); ігрове заняття з аналізу ситуацій.

Нарешті, як це показано на рис. 1, дослідницький метод забезпечує творчий рівень навчально-пізнавальної активності студентів/учнів при проведенні дослідних практичних робіт, навчальних ділових ігор, на лабораторних заняттях з постановкою експериментів, на заняттях з ігрового проектування, при виконанні студентами/учнями творчих самостійних завдань тощо.

Методика підготовки та проведення зазначених організаційних форм детально виписана у дослідженнях учених. Зважаючи на цей факт, коротко зупинимося на особливостях реалізації компетентнісного підходу засобами основних форм навчання, що відобразили траєкторію трансформації репродуктивних знань у площину їх творчого рівня.

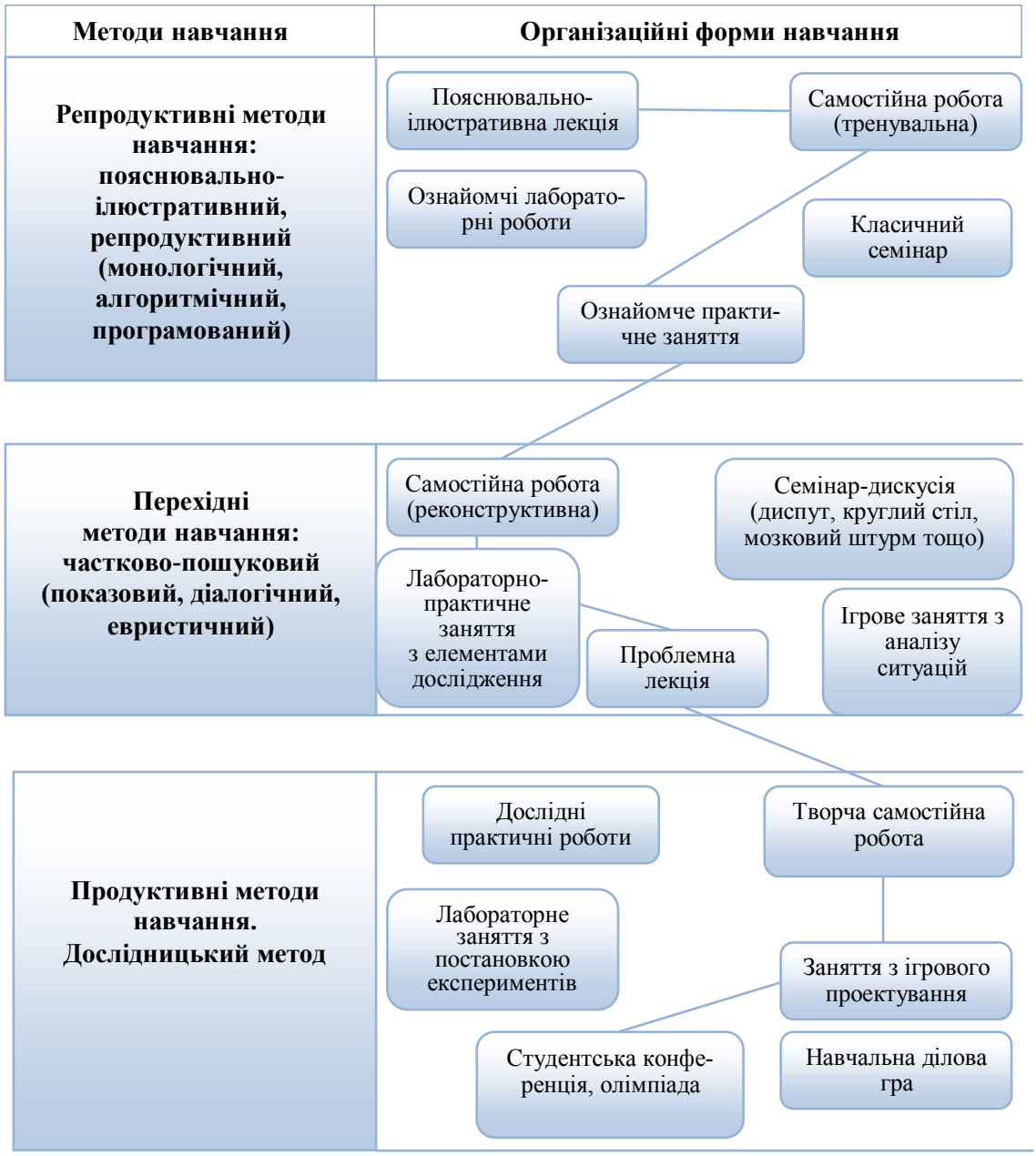

Рис. 1. "Траєкторія" організаційних форм проблемно-розвивального навчання при реалізації положень компетентнісного підходу

Наприклад, для оволодіння майбутніми техніками-механіками матеріалом теми "Машини для основного обробітку ґрунту" (курс "Сільськогосподарські машини") навчальним планом передбачено 4 год. лекційних занять, 6 год. практичних занять, 6 год. самостійної роботи. "Траєкторію" організаційних форм проблемно-розвивального навчання проектуємо так, щоб послідовно зреалізувати репродуктивні, перехідні і продуктивні методи оволодіння навчальним матеріалом теми, зокрема: *пояснювально-ілюстративна лекція – самостійна робота (тренувальна) – ознайомче практичне заняття – самостійна робота (реконструктивна) – практичне заняття з елементами дослідження – проблемна лекція – творча самостійна робота – заняття з ігрового проектування – студентська/учнівська науково-практична конференція.* Охарактеризуємо "компетентнісну" модель підготов-

ки та проведення пояснювально-ілюстративної лекції, проблемної лекції та ігрового проектування як форм, що відображають той чи інший рівень оволодіння компетентностями.

Пояснювально-ілюстративна лекція призначена для того, щоб закласти основи наукових знань, визначити напрям, зміст і характер усіх видів навчальних занять і, найперше, самостійної роботи студентів/учнів. Вони вводять студентів/учнів у науку, відкривають шлях до самостійного, творчого пошуку, сприяють систематичному формуванню знань. Таким чином, цей тип лекції розвиває самоосвітню компетентність майбутнього молодшого спеціаліста.

Залежно від призначення конкретної лекції, її цілі можуть бути різними. Але завжди розв'язуються постійні завдання лекції – розвиток мислення студентів/учнів, формування їхнього наукового світогляду, виховання позитивного ставлення до праці, проблемного бачення перспектив майбутньої професійної діяльності тощо.

Мета лекції залежить і від галузі наукових знань, що викладається. Наприклад, лекція з фізики має такі навчально-наукові цілі: а) виявити, показати і, по змозі, експериментально дослідити явища, що вивчаються; б) встановити якісні й кількісні залежності між явищами; в) на основі прийнятих гіпотез побудувати теорію явищ, що вивчаються; г) дати порівняння теорії з дійсністю і практикою.

Добре прочитана лекція збуджує думки студентів/учнів, спонукає їх до роздумування над предметом науки, пошуку відповіді на проблемні запитання, перевіряти цікаві й важливі наукові положення. Вона повинна спрямовувати студентів/учнів до інформаційного пошуку, до поглибленого самостійного вивчення навчального предмета, до експериментальних наукових досліджень.

Піл впливом лекції як провідної організаційної форми навчання у студентів/учнів формуються погляди на науку, на її завдання та перспективи розвитку, складаються наукові переконання. При вдалому висвітленні лектором наукових питань, коли положення науки добре ілюструються, доводяться, то навіть усталені, традиційні явища й предмети можуть надати деяку новизну проблемі і викликати інтерес у студентів/учнів. Сучасний лавиноподібний потік наукової інформації не встигає "заземлитися" в підручниках, посібниках, вони за змістом завжди відстають від темпів розвитку технологій, техніки. Лекція є одним із провідних способів оперативного ознайомлення студентів/учнів з найновішою науковою інформацією. У змісті лекцій узагальнюються положення підручників, монографій, наукових статей, власних наукових досліджень лектора. Якщо ж лекція побудована за змістом одного, хай і найновішого підручника чи навчального посібника, то дуже швидко інтерес до таких лекцій знизиться, студенти/учні припинять писати конспекти, на заняттях будуть неуважні.

Лекція має важливе не тільки навчальне, а й виховне значення, вона виховує не тільки своїм змістсм, а й засобами особистого спілкування з викладачем – ученим, педагогом, громадянином. До цього додамо, що виховні впливи лектора на студентів/учнів значно підвищуються, якщо він має авторитет серед молоді, імідж різнобічно ерудованого, вимогливого й принципового науковця-педагога.

На ***проблемних лекціях*** процес пізнання студентів/учнів наближається до пошукової дослідницької діяльності. При цьому досягаються такі дидактичні цілі:

– привернути увагу студентів/учнів до навчальної теми, збудити в них пізнавальний інтерес;

– поставити студентів/учнів перед таким посильним пізнавальним ускладненням, подолання якого активізувало б їхню розумову діяльність;

– створити ситуацію вирішення студентами/учнями суперечності між пізнавальною потребою, що виникла у них, та неможливістю її задоволення за допомогою наявного запасу знань (створити мотив-стимул);

– допомогти студентам/учням з'ясувати проблему й накреслити напрями виходу із ситуації, що виникла;

– оволодіння студентами/учнями теоретичними знаннями, розвиток їхнього мислення та формування професійної мотивації майбутнього фахівця.

Успішність досягнення цілей проблемної лекції забезпечується її змістом, способом

організації спільної діяльності та засобами спілкування лектора з аудиторією.

Зміст проблемних лекцій повинен відображати найновіші досягнення науки і передової практики. Таким чином, для проблемного викладу відбираються вузлові, найважливіші розділи курсу, що вивчається.

Проблемна лекція вибудовується як діалог викладача зі студентом/учнем щодо змісту навчального матеріалу. Педагогічно доцільно застосовувати не живий, а внутрішній діалог: викладач створює проблемні ситуації через інформаційні та проблемні питання і сам же висвітлює найбільш оптимальні шляхи їх розв'язання. Студенти/учні залучаються до пошуку рішень мимохіть, подумки беруть участь у висуванні гіпотез, доводах чи спростуваннях фактів, порівнюють різні підходи вирішення завдань, фіксують у контексті основні концептуальні положення, важливіші напрями розв'язку проблеми, які вимагають додаткового обговорення на семінарах.

Комунікації зі студентами/учнями будуються так, щоб підвести їх до самостійних висновків, зробити співучасниками підготовки, пошуку й розв'язання суперечностей, створених самим же лектором. Цьому сприяє система запитань, з якими лектор звертається до аудиторії. Добре продумані запитання стимулюють самостійний пошук відповідей на них по ходу лекції, сприяють тому, що студенти/учні розмірковують "разом" із лектором.

Проблемні лекції найбільш придатні тоді, коли студенти/учні вже оволоділи базовими знаннями складного розділу, теми чи навіть курсу. Багаторічна практика використання таких типів лекцій дає підставу стверджувати, що вони забезпечують формування продуктивної, творчої активності студентів/учнів поряд з іншими організаційними формами навчання, займаючи в ній чільне місце.

Проектування як метод творчого оволодіння знаннями побудовано на принципах технології проектів. Для того, щоб навчальне проектування мало пошуково-творчий характер, необхідно дотримуватися таких вимог, зокрема:

1. Заздалегідь поділити студентську/учнівську групу на ланки (3–4 особи) для виконання проектів. Тематика проектів має узгоджуватися з навчальним матеріалом дисципліни, що вивчається. Завдання на проектування повинно бути проблемним (неповні вихідні дані; виконання проекту вимагає застосовувати нетрадиційні методики; аналогів об'єкта проектування немає тощо).
2. Кожен студент/учень повинен самостійно виконувати свою частину проектного завдання, а обговорення варіантів розв'язування проблеми здійснюється ланкою в умовах "мозкового штурму".
3. Ланка самостійно приймає оптимальний варіант вирішення проблеми. Викладач виконує функцію тьютора, помічника, стимулюючи роботу кожного студента/учня над проектним завданням.
4. Підсумкова оцінка залежить від того, наскільки ефективно працював кожен учасник ланки і, в цілому, наскільки якісно і творчо виконано проект.
5. Обов'язковою умовою успішного захисту проекту є використання комп'ютерної техніки в перебігу його виконання та унаочнення результатів під час доповіді.

Принагідно додамо, що ефективність навчального проектування посилюється при організації заняття у вигляді навчальної гри. Для цього важливо сформувати "компетентну" технічну раду, розподілити ролі, розробити систему стимулювання тощо [4].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, при застосуванні методів проблемно-розвивального навчання є можливість сформувати у студентів/учнів продуктивні знання й уміння, творчо розвинути їхню самостійність, відповідальність, комунікативність і тим самим зреалізувати положення компетентнісного підходу, якщо цілеспрямовано залучати майбутніх молодших спеціалістів до навчально-професійної діяльності.

Перспективи подальшого наукового пошуку будуть присвячені обґрунтуванню критеріїв вибору технологій та методик навчання.

Література

1. *Волкова П.Н.* Педагогіка : Посіб. для студентів вищих навч. закладів / П. Н. Волкова. – К. : Вид. центр "Академія", 2002. – 576 с.

2. Дидактика средней школы: Некоторые проблемы современной дидактики / Учеб. пособие для слушателей ФПК директоров общеобразоват.

школ, и в качестве учебного пособия по спецкурсу для студентов пед. ин-тов / Под ред. М. Н. Скаткина. – 2.е изд., перераб. и доп. – М. : Просвещение, 1982. – 319 с.

3. *Коменский Я.А.* Пансофическая школа, тоесть школа всеобщей мудрости / Я. А. Коменский // Избр. пед. сочинения : В 2 т. – М. : Педагогика, 1982. – Т. 2. – С. 44–98.

4. *Лузан П.Г.* Методи і форми організації навчання у вищій аграрній школі : Навчальний посібник. / П. Г. Лузан. – К. : Аграрна освіта, 2003. – 224 с.

5. *Махмутов М.И.* Организация проблемного обучения в школе. Книга для учителей / М. И. Махмутов – М. : Просвещение, 1977. – 240 с.

6. *Шаталов В.Ф.* Педагогическая проза: Из опыта работы школ г. Донецка / В. Ф. Шаталов. – М. : Педагогика, 1980. – 96 с.

7. *Шевченко Г.П.* Концептуальна сутність компетентнісного підходу: європейський вимір / Г. П. Шевченко // Реалізація європ. досвіду компетентн. підходу у вищій школі України: матеріали методолог. семінару. – К. : Пед. думка, 2009. – С. 121–130.

Петр Лузан

Реализация компетентностного подхода в профессиональном образовании: технологический аспект

В статье освещены основные подходы к проектированию организационных форм проблемно-развивающего обучения. Рассмотрены возможности информационной лекции, проблемной лекции, учебного проектирования в реализации идей компетентностной методологии.

Ключевые слова: *компетентность, методология, методы обучения, результаты образования.*

Petro Luzan

Realization of competency approach at a higher school: technological aspect

In the article basic approaches to planning the organizational forms concerning problem-developing training are highlighted. Potentials of informative lecture, problem lecture, educational planning in relation to realization of ideas of competency methodology are considered.

Key words: *competency, methodology, training methods, education results.*

Семінар "Стратегії реформування професійної освіти і навчання", м. Брюссель
На фото зліва направо: Тімо Коусела, Олена Коваленко, Валентина Радкевич, Анжеліка Юркевич, Аркадій Шкляр, Ар'єн Вос

УДК 377.3:005.336.2

КЛЮЧЕВЫЕ КОМПЕТЕНТНОСТИ: ПОНЯТИЕ, СУЩНОСТЬ, СОДЕРЖАНИЕ, КЛАССИФИКАЦИЯ И ТРЕБОВАНИЯ К ВЫПУСКНИКАМ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ТЕХНИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Василий Ягупов,

доктор педагогических наук, профессор, ведущий научный сотрудник Института профессионально-технического образования Национальной академии педагогических наук Украины

В статье проанализировано сущность, содержание, классификация и требования ключевых компетентностей к выпускникам профессионально-технического образования, обосновано необходимость их учёта в процессе обоснования стандартов профессионально-технического образования.

***Ключевые слова**: компетентность, ключевые компетентности, виды ключевых компетентностей, стандарты профессионально-технического образования.*

Для системы профессионально-технического образования (ПТО) актуальной является проблема ключевых компетентностей по нескольким причинам. Во-первых, система ПТО практически ежедневно имеет проблему с качеством учебной деятельности учеников ПТУЗ, так как выпускники общеобразовательных школ слабо владеют культурой учебной деятельности, а иногда – имеют слабые навыки и умения учебной деятельности. Во-вторых, выпускники общеобразовательных школ не всегда готовы к овладению будущей специальностью в системе ПТО (в первую очередь, интеллектуально), так как слабо овладели общеобразовательными предметами, которые составляют основу ключевых компетентностей. В-третьих, большинство учеников воспитывались в неблагополучных семьях, недостаточно сформировались как социальные субъекты. В-четвертых, ключевые компетентности составляют основную предпосылку успешного формирования профессиональной компетентности у выпускников системы ПТО как будущих субъектов профессиональной деятельности. В-пятых, сегодня на рынке труда спросом пользуются такие специалисты, которые могут одновременно выполнять функции нескольких специальностей. Для этого у них должны быть сформированы основные ключевые компетентности, которые обеспечивают их профессиональную мобильность, гибкость, автономность и способность одновременно выполнять функции разных специалистов. В-шестых, кроме этого, современный квалифицированный рабочий должен иметь такие профессионально важные качества, как коммуникативность и способность работать в команде, умение наглядно и убедительно проводить презентацию своих идей, иметь готовность к нестандартным решениям, культуру самоорганизации своей деятельности и гибкость в отношении вновь появляющихся требований и изменений, выносливость и целеустремленность в достижении поставленных целей, способность учиться и самосовершенствоваться в продолжении профессиональной деятельности. Большинство этих качеств входят в содержание ключевых компетентностей.

Цель статьи – обосновать содержание понятия "ключевые компетентности" и показать необходимость развития этих компетентностей у будущих специалистов в процессе

формирования их профессиональной компетентности в системе ПТО.

Идеи компетентностного подхода как современной парадигмы разных уровней образования рассматриваются в работах В.А. Болотова, И.А. Зимней, Г.В. Ельниковой, В.В. Краевского, Ю.Г. Татура, А.В. Хуторского, М.А. Чошанова, В.В. Ягупова и др. Этими и другими авторами компетентности классифицируются на такие виды:

– ключевые (быть социальным субъектом, быть математически грамотным, коммуникативная, информационные технологии, работа в команде, решение проблем, самообучение);

– по видам деятельности (трудовая, учебная, коммуникативная, профессиональная, предметная, профильная или специальная);

– по сферам общественной жизни (бытовая, гражданско-общественная, в искусстве, культурно-досуговая, в физкультуре, спорте, в образовании, в медицине, в политике и т. д.);

– по отраслям общественных знаний (в математике, физике, в гуманитарных науках, в обществознании, в биологии и т. д.);

– по отраслям общественного производства;

– по составляющим психической сферы человека (когнитивная, технологическая, мотивационная, этническая, социальная, поведенческая и др.);

– по сферам проявления способностей (в физической культуре, умственной сфере, общественные, практические, исполнительные, творческие, художественные, технические, педагогические, психологические, социальные и др.);

– по ступеням социального развития и статуса (готовность к школе, компетентности выпускника, молодого специалиста, специалиста – стажёра, руководителя и др.).

Эта классификация демонстрирует сложную "природу" компетентности, показывает её многосторонний, разноплановый, системный, комплексный, межпредметный, личностный, поведенческий и деятельностный аспекты. Одновременно каждый человек как социальный и профессиональный субъект владеет совокупностью нескольких видов компетентностей. Нами на основе учёта ведущих видов деятельности человека в продолжении жизни и профессиональной деятельности, а также учитывая минимальное количество теоретических и практических знаний, навыков, умений, способностей, определённых личностных, профессионально важных и других качеств, которые необходимы для социального та профессионального его бытия, их классифицировано на три вида: ключевые, профессиональные и специальные.

Развитие (а очень часто и формирование) ключевых, формирование профессиональных и специальных компетентностей в системе ПТО есть актуальной педагогической проблемой как с теоретической, так и практической точки зрения. С позиций компетентностного подхода, основным непосредственным результатом профессиональной подготовки будущего специалиста в системе ПТО становится формирование его профессиональной компетентности. В связи с этим в процессе стандартизации профессиональной подготовки будущих специалистов необходимо четко определить соотношение ключевых, профессиональной и специальной видов компетентностей. Особенно эта проблема актуальна для ключевых компетентностей, которые должны быть, практически, сформированы в общеобразовательной школе. Но в тоже время, как показывает опыт ПТО, в этом плане имеются существенные упущения: отсутствие культуры учебной деятельности, т. е. большинство учеников в школе не научились учиться, слабо овладели содержанием основных общеобразовательных учебных дисциплин, которые должны обеспечивать преемственность и последовательность общего и профессионального обучения; наблюдается низкая социальная субъектность учеников в повседневной жизни, т. е. они слабо ориентируются в ключевых проблемах современной жизни; имеет место недостаточное осознание проблем своего профессионального выбора, включая обучение в системе ПТО, реализацию перспективных профессиональных функций в будущей деятельности и др.

Таким образом, основная причина всех этих проблем – это недостаточная сформированность ключевых компетентностей, которые должна была формировать общеобразовательная школа, потому что основным резуль-

татом её функционирования должна стать не просто система знаний, умений и навыков учеников, а их готовность и способность быть субъектом социального поведения и учебной деятельности, осознанного профессионального выбора. Ключевые компетентности обеспечивают осознанный выбор молодым человеком будущей специальности и способствуют успешному формированию профессиональной компетентности. В связи с этим проблема их развития (очень часто и формирования) является одной из центральных для стандартов ПТО.

В формулировании и определении основных видов ключевых компетентностей имеет место наибольший разброс мнений. При этом используются как европейская, российская система, так и, собственно, украинская классификация. Также имеет место как тождественность понятий "ключевые компетентности" и "ключевые компетенции", так и их разведение и разграничение. В нашей статье мы будем использовать понятие "ключевые компетентности". Не существует единого согласованного перечня ключевых компетентностей. Основная причина – разные методологические подходы и заказ конкретного государства к подготовке его граждан к будущей жизни. Достичь такого согласования не всегда удается. Например, в ходе международного проекта "Определение и отбор ключевых компетентностей", реализуемого Организацией экономического сотрудничества и развития и Национальными институтами образовательной статистики Швейцарии и США, строгого определения ключевых компетентностей выработано не было.

Во время симпозиума Совета Европы по теме "Ключевые компетенции для Европы" был определен следующий примерный перечень ключевых компетентностей:

– изучать: уметь извлекать пользу из опыта; организовывать взаимосвязь своих знаний и упорядочивать их; организовывать свои собственные приемы изучения; уметь решать проблемы; самостоятельно заниматься своим обучением;

– искать: запрашивать различные базы данных; опрашивать окружение; консультироваться у эксперта; получать информацию; уметь работать с документами и классифицировать их;

– думать: организовывать взаимосвязь прошлых и настоящих событий; критически относиться к тому или иному аспекту развития наших обществ; уметь противостоять неуверенности и сложности; занимать позицию в дискуссиях и выковывать свое собственное мнение; видеть важность политического и экономического окружения, в котором проходит обучение и работа; оценивать социальные привычки, связанные со здоровьем, потреблением, а также с окружающей средой; уметь оценивать произведения искусства и литературы;

– сотрудничать: уметь сотрудничать и работать в группе; принимать решения – улаживать разногласия и конфликты; уметь договариваться; уметь разрабатывать и выполнять контракты;

– приниматься за дело: включаться в проект; нести ответственность; входить в группу или коллектив и вносить свой вклад; доказывать солидарность; уметь организовывать свою работу; уметь пользоваться вычислительными и моделирующими приборами;

– адаптироваться: уметь использовать новые технологии информации и коммуникации; доказывать гибкость перед лицом быстрых изменений; показывать стойкость перед трудностями; уметь находить новые решения.

В. Хутмахер приводит принятое Советом Европы определение пяти ключевых компетентностей, которыми "должны быть освещены молодые европейцы": политические и социальные; межкультурные; коммуникационные; информационные; учебные [4, с. 11].

Польские исследователи выделяют пять ключевых компетентностей: учебную, коммуникативную, социальную, деятельностную и компьютерную [3].

В российском варианте наиболее популярными есть классификации А.В. Хуторского и И.А. Зимней. Об этом свидетельствует, например, приводимое А.В. Хуторским наименование основных ключевых компетенций/компетентностей, в перечень которых входят: ценностно-смысловая, общекультурная, учебно-познавательная, информационная, коммуникативная, социально-трудовая, лич-

ностная компетенция или компетенция личностного совершенствования [2].

И.А. Зимней выделены группы ключевых компетентностей на основе сформулированных в российской психологии положений относительно того, что человек является одновременно субъектом общения, познания, труда (Б.Г. Ананьев), что человек проявляется в системе отношений к обществу, другим людям, к себе, к труду (В.Н. Мясищев); что компетентность человека имеет вектор акмеологического развития (Н.В. Кузьмина, А.А. Деркач); что профессионализм человека включает компетентности (А.К. Маркова):

Такая группировка позволила структурировать существующие подходы к названию и определению ключевых компетентностей и представить их совокупность (всего выделено 10 основных):

1. Компетентности, относящиеся к самому человеку как личности, субъекту деятельности, общения:

– здоровьесбережения: знание и соблюдение норм здорового образа жизни, знание опасности курения, алкоголизма, наркомании, СПИДа; знание и соблюдение правил личной гигиены, обихода; физическая культура человека, свобода и ответственность выбора образа жизни;

– компетентности ценностно-смысловой ориентации в мире: ценности бытия, жизни; ценности культуры (живопись, литература, искусство, музыка), науки; производства; истории цивилизаций, собственной страны; религии;

– интеграции: структурирование знаний, ситуативно-адекватной актуализации знаний, расширения приращения накопленных знаний;

– гражданственности: знания и соблюдение прав и обязанностей гражданина; свобода и ответственность, уверенность в себе, собственное достоинство, гражданский долг; знание и гордость за символы государства (герб, флаг, гимн);

– самосовершенствования, саморегулирования, саморазвития, личностной и предметной рефлексии; смысл жизни; профессиональное развитие; языковое и речевое развитие; овладение культурой родного языка, владение иностранным языком.

2. Компетентности, относящиеся к социальному взаимодействию человека и социальной сферы:

– социального взаимодействия: с обществом, общностью, коллективом, семьей, друзьями, партнерами, конфликты и их погашение, сотрудничество, толерантность, уважение и принятие другого (раса, национальность, религия, статус, роль, пол), социальная мобильность;

– в общении: устном, письменном, диалог, монолог, порождение и восприятие текста; знание и соблюдение традиций, ритуала, этикета; кросс-культурное общение; деловая переписка; делопроизводство, бизнес-язык; иноязычное общение, коммуникативные задачи, уровни воздействия на реципиента.

3. Компетентности, относящиеся к деятельности человека:

– деятельности: игра, учение, труд; средства и способы деятельности: планирование, проектирование, моделирование, прогнозирование, исследовательская деятельность, ориентация в разных видах деятельности;

– познавательной деятельности: постановка и решение познавательных задач; нестандартные решения, проблемные ситуации – их создание и разрешение; продуктивное и репродуктивное познание, исследование, интеллектуальная деятельность;

– информационных технологий: прием, переработка, выдача информации; преобразование информации (чтение, конспектирование), массмедийные, мультимедийные технологии, компьютерная грамотность; владение электронной интернет-технологией [1].

В Украине принято такой перечень ключевых компетентностей: умение учиться; социальная; общекультурная; здоровьесбережения; гражданская; информационная и коммуникационная.

Разными исследователями этот список постоянно совершенствуется, уточняется и развивается. Среди этих дополнений необходимо назвать такие: умение работать в коллективе, команде; умение разрешать проблемы; способность общаться на нескольких языках; способность организовывать свою деятельность, оценивать её и др. Безусловно, этот список тоже не полный. Тут главное – методология понимания проблемы ключевых

компетентностей. Таким образом, во-первых, этот список постоянно пополняется, и данный факт является закономерностью. Во-вторых, перечень этого списка зависит от конкретного социума, т. е. список в разных социумах может в корне отличаться. В-третьих, этот список имеет индивидуализированный характер, т. е. у каждого человека он свой уникальный, неповторный. В-четвёртых, сформированность ключевых компетентностей является крайне необходимым условием для формирования человеком остальных видов компетентностей и прежде всего профессиональной, специальной и др. Например, практично, сегодня нельзя говорить об успешной учёбе любого человека в системе профессионального образования без учебной компетентности. А адекватное нахождение своего места в учебном коллективе и реализация своего социального потенциала в учебной среде непосредственно зависит от социальной и коммуникативной видов компетентности, умения работать в ученическом коллективе. Действительно, без ключевых компетентностей практически не можно говорить о полноценном функционировании человека в обществе как социального субъекта, об успешном овладении ним профессией и специальностью, об учёбе в продолжении жизни как учебного субъекта, об успешной реализации профессионального потенциала в профессиональной деятельности как профессионального субъекта.

Проведенный анализ различных подходов к определению ключевых компетентностей позволил сделать такие **выводы:**

1) в разных классификациях имеется однозначный выбор таких видов ключевых компетентностей: социальной; учебно-познавательной; жизненной (социально-трудовой) и информационной;

2) большинство исследователей отмечают личностную и деятельностную, в частности, мотивационную характеристики компетентности. Деятельностная направленность компетентностного подхода очень важна, потому что для результатов образования важно знать не только ЧТО, но и КАК делать, т. е. главное не только ЗНАТЬ, а быть СПОСОБНЫМ выпускнику реализовывать знания в практической деятельности;

3) исследователи фиксируют сложный характер ключевых компетентностей как в их определении, так и в оценивании, потому что их перечень достаточно гибкий, имеет изменчивую структуру, зависит от приоритетов конкретного общества, целей образования, гуманистических ценностей и ориентиров как целом в обществе, так и в образовании. Но в то же время можно выделит универсальную структуру ключевых компетентностей:

а) знание того, что необходимо делать, как делать, т. е. знание о средствах, способах и методах выполнения определённых действий, решения социальных и профессиональных задач, соблюдения правил и норм социального и профессионального поведения;

б) готовность к актуализации знаний в деятельности, поведении и общении как в повседневной, учебной, так и в профессиональной деятельности, т. е. сформированность личностной, психологической, мотивационной, деятельностной и других видов готовности;

в) способность к актуализации знаний в деятельности, поведении и общении как в повседневной, учебной, так и в профессиональной деятельности; существенную помощь тут оказывает наличие практического опыта реализации теоретических и практических знаний, т. е. сформированность практических навыков, умений и способностей;

г) ценностно-смысловое и мотивационное отношение к содержанию ключевых компетентностей, т. е. его личностная значимость для бытия человека социального, учебного и профессионального субъекта;

д) субъектность, т. е. самодетерминация, саморегуляция, саморефлексия, самоконтроль и самооценка своего поведения, общения и основных видов деятельности в обществе, в учебной и профессиональной среде, т.е. становление социальным и учебным субъектом.

Таким образом, в системе ПТО необходимо, с одной стороны, развивать ключевые компетентности, потому что никто не отменял воспитательную и развивающую её функции, а с другой – необходимо в формировании профессиональной компетентности опираться на ключевые компетентности, так как они, во-первых, составляют надёжный фундамент,

основу профессиональной компетентности; во-вторых, являются своеобразным "трамплином" для формирования профессиональной компетентности; в-третьих, в процессе формирования профессиональной компетентности основные ключевые компетентности входят в её состав, интегрируясь и преобразуясь в другие качества.

Безусловно, в системе ПТО необходимо уточнить перечень ключевых компетентностей, которые следует детализировать как по возрастным группам учеников, ступеням обучения, так и по общеобразовательным и специальным предметам, по профилю профессиональной подготовки конкретных специалистов. Особенно такая работа необходима при обосновании стандартов ПТО. В связи с этим при их обосновании компетентностный подход следует понимать следующим образом.

Профессиональная компетентность формируется на основе и с помощью ключевых компетентностей, которые, с одной стороны, обеспечивают успешное её формирование, а с другой – лежат в основе профессиональной компетентности и обеспечивают её актуализацию и реализацию. В связи с этим разработка образовательных стандартов и программ по отдельным дисциплинам должна учитывать комплексность, межпредметность и системность представляемого в них содержания образования, с точки зрения вклада в развитие ключевых и формирования профессиональных компетентностей. В каждом учебном предмете следует определить необходимое и достаточное число связанных между собой реальных изучаемых объектов, формируемых при этом знаний, умений, навыков и способностей деятельности, составляющих содержание определенных компетентностей. При этом в жизни ученика они будут играть многофункциональную метапредметную роль, т. к. проявляются не только в ПТУЗ, но и в семье, в кругу друзей, в будущей производственной деятельности.

Компетентностный подход в ПТО включает в себя идентификацию основных профессиональных навыков, умений, способностей, а также профессионально важных качеств, которые должны быть сформированы у выпускника по окончании ПТУЗ. Профессиональная компетентность означает способность будущего специалиста мобилизовать полученные профессиональные и специальные знания, умения, способности, опыт и способы поведения в условиях конкретной профессиональной деятельности.

Профессиональная компетентность является, во-первых, процессуальной, т. е. она формируется в деятельности и в ней и проявляется; во-вторых, она формируется не только в процессе обучения в ПТУЗ, но и под воздействием окружающей среды, то есть в рамках формального, неформального и внеформального образования; в-третьих, она описывает потенциал будущего специалиста, который проявляется в профессиональной деятельности, как правило, в стандартных, а также и нестандартных (творческий специалист) ситуациях.

Профессиональная компетентность будущего специалиста объединяет в себе интеллектуальную (знания и способы познавательной деятельности), деятельностную (навыки, умения и желательно – способности) и субъектную (саморефлексия, самодетерминация и саморегуляция) составляющие профессионального образования. Она включает не только когнитивную и операционально-технологическую составляющие профессионального образования, но и мотивационную, этическую, социальную и поведенческую, т. е. оно включает результаты обучения не только в виде знаний, навыков, умений и способностей, а и систему ценностных ориентаций, мотивы, привычки и отношения будущего специалиста.

Компетентностный подход существенно изменяет роль и функции педагогических работников ПТУЗ.

Во-первых, на первый план выходят их воспитательная, формирующая и развивающая функции: главным есть не учебная дисциплина, которую они преподают, а личность ученика и его учебная и социальная субъектность, которые его формируют; не дисциплина формирует субъектность, а педагог своей деятельностью; на эти цели нельзя жалеть ни времени, ни усилий, потому что сегодняшний активный ученик – завтрашний социальный субъект общества.

Во-вторых, поиск проявлений ключевых и профессиональных компетентностей в каждом учебном предмете. В связи с этим работать, в первую очередь, не на свой предмет, а на интегральный результат – сформированность профессиональной компетентности выпускников.

В-третьих, необходимо прививать ученикам культуру учебной деятельности, основным результатом которого должно быть формирование учебной субъектности, показателями которой есть способность творчески мыслить, выполнять основные учебные функции как субъекта учебной деятельности. Для этого необходимо:

– приучать учеников думать и действовать самостоятельно; чаще использовать вопрос "почему?", чтобы научить учеников мыслить мотивационно; творческое мышление развивается с помощью всестороннего анализа проблем, решением познавательных задач несколькими способами;

– помнить, что знает не тот, кто пересказывает, а тот, кто способный применять свои знания на практике;

– обязательно учитывать жизненный опыт учеников, их интересы, особенности развития, индивидуальные особенности, будущую профессию и карьерные перспективы каждого ученика.

– поощрять исследовательскую работу учеников: найдите возможность ознакомить их с техникой экспериментальной работы, алгоритмами решения задач, обработкой первоисточников и справочных материалов;

– учите так, чтобы ученик понимал, что профессиональная компетентность является для него жизненной необходимостью.

Литература

1. *Зимняя И.А.* Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании / И. А. Зимняя. – М. : Исследовательский цент проблем качества подготовки специалистов, 2004. – 42 с.

2. *Хуторской А.В.* Ключевые компетенции и образовательные стандарты. Доклад на отделении философии образования и теории педагогики РАО 23 апреля 2002 / А. В. Хуторской // Интернет-журнал "Эйдос". – 2002. – 23 апреля. — Режим доступу до журн. : http://www.eidos.ru/journal/2002/0423.htm.

3. *Matusz M.* Kompetencje informacyjne nauczycieli i uczniw / M. Matusz // Edukacja Technika – informatyka – edukacja / pod red. W. Walata. – Rzeszow : Uniwersytet Rzeszowski, 2008. – Tom X. Teoretyczne i praktyczne problemy edukacji informatycznej. – S. 191–192.

4. *Hutmacher Walo.* Key competencies for Europe // Report of the Symposium. Berne, Switzerland 27-30 March, 1996. Council for Cultural Co-operation (CDCC) // Secondary Education for Europe Strasburg, 1997. – 72 p.

Василь Ягупов

Ключові компетентності: поняття, сутність, зміст, класифікація та вимоги до випускників професійно-технічної освіти

У статті проаналізовано сутність, зміст, класифікацію та вимоги ключових компетентностей до випускників професійно-технічної освіти, обґрунтовано необхідність їх врахування у процесі обґрунтування стандартів професійно-технічної освіти.

Ключові слова: *компетентність, ключові компетентності, види ключових компетентностей, стандарти професійно-технічної освіти.*

Vasyl' Yahupov

Key competencies: ideas, essence, content, classification, and requirements to vocational schools graduates.

The paper analyzes an essence, content, classification, and requirements of key competencies to vocational schools graduates. Necessity as to taking them into account while reasoning the standards of vocational education is grounded.

Key words: *competency, key competencies, types of key competencies, vocational education standards.*

Розділ ІІ

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ

УДК 377.3:330.131.5

ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ У ПТНЗ

Валентина Радкевич,

доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, директор Інституту професійно-технічної освіти НАПН України

У статті обґрунтовано чинники, що впливають на забезпечення економічної ефективності професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах. Визначено педагогічні та організаційно-технічні заходи, які сприяють отриманню економічного ефекту від державних інвестицій у професійно-технічну освіту.

Ключові слова: *кваліфіковані робітники, професійна підготовка, економічна ефективність, професійно-технічні навчальні заклади, кластери.*

Система професійно-технічної освіти найбільш за всі освітні галузі інтегрована в економіку країни, яка, незважаючи на кризові явища, робить перші кроки в реалізації інвестиційно-інноваційної моделі економічного розвитку суспільного виробництва на основі впровадження досягнень науково-технічного прогресу, наукоємних й енергоефективних технологій, підвищення рівня його фінансової ефективності та конкурентоспроможності.

Найважливішим чинником сталого економічного розвитку країни є трудові ресурси з відповідною професійною освітою й досвідом роботи на виробництві, здатні використовувати раціональні методи організації праці, забезпечувати її продуктивність тощо.

Відповідно, в суспільстві актуалізується, з одного боку, питання інвестування системи освіти в цілому і, зокрема, професійно-техніч-ної, як основи підготовки професійно-компе-тентних та конкурентоспроможних на ринку праці кваліфікованих робітників, а з іншого – реалізації невідкладних заходів, пов'язаних з економним використанням бюджетних коштів, що виділяються державою на такий вид підготовки у 990 професійно-технічних нав-чальних закладах України

(ПТНЗ). У досягненні економічного ефекту професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників існує низка проблем, зумовлених, насамперед, відсутністю організаційно-економічної системи визначення потреби економіки у працівниках, особливо в умовах нинішніх різких змін розвитку її різних галузей.

Згідно зі статистичними даними, у першому півріччі 2012 р., порівняно з відповідним періодом у 2011 р., в Україні скоротилося виробництво промислової продукції на 0,4%.

Зниження відбулося в більшості основних видів промислової діяльності: у легкій промисловості – на 82%; у металургії – на 3,8%; у машинобудуванні – на 2,5%; на підприємствах із виробництва коксу та продуктів нафтопереробки – на 24,1%. Скоротилися й обсяги будівельних робіт, зокрема щодо зведення будівель і споруд – на 9,4%, підготовки будівельних ділянок – на 28%, установлення інженерного устаткування будівель та споруд – на 2%.

Водночас зросли обсяги виробництва у добувній промисловості – на 3,2%, на підприємствах із виробництва харчових продуктів і напоїв – на 1%, у хімічній та нафтохімічній промисловості – на 10,6%, в аграрних підприємствах (продукція рослинництва – на 61%, продукція тваринництва – на 2%); в обробленні деревини та виробництві виробів із деревини – на 96,6%, у целюлозно-паперовому виробництві та географічній діяльності – на 99% [3].

Кількість вільних робочих місць на підприємствах, в установах, організаціях на кінець червня 2012 р. становила 78,3 тис., що на 13,5% менше, ніж у відповідному періоді минулого року. Скорочення потреби в працівниках спостерігалося в усіх видах економічної діяльності. Серед загальної кількості вільних робочих місць кожне четверте появилося на підприємствах переробної промисловості, кожне дев'яте – на підприємствах торгівлі, ремонту автомобілів, побутових виробів і предметів особистого вжитку.

Попри щойно викладене, найбільшим залишається попит підприємств на кваліфікованих робітників з інструментом (20,1% від загальної кількості вільних місць), робітників з обслуговування, експлуатації та контролювання за роботою технологічного устаткування, складання устаткування й машин (15,5%), працівників найпростіших професій у сфері торгівлі, послуг, у промисловості, будівництві, на транспорті (15,1%). Варто звернути увагу на те, що порівняно з відповідним періодом минулого року, спостерігається скорочення потреби у продавцях і демонстраторах (на 32,3%), робітниках металургійних та машинобудівних професій (на 21,8%), робітниках з видобутку корисних копалин і на будівництві (на 20,4%).

З огляду на це, педагогічні працівники ПТНЗ і відповідні служби Департаменту професійно-технічної освіти Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України не спроможні так швидко реагувати на різкі зміни попиту на робітників у професійно-кваліфікованому розрізі. У розв'язанні цієї проблеми важливе значення надається підвищенню маркетингової компетентності і педагогічних працівників, і керівників ПТНЗ, а найголовніше – створення в структурі ПТНЗ відповідних маркетингових служб, завдання яких – аналізувати, планувати й проводити різновекторну діяльність щодо узгодження пропозиції і попиту на робочу силу необхідних обсягів і кваліфікацій.

Маркетинговий підхід, як стверджують дослідники проблем управління конкурентоспроможністю організації Р.А. Фатхутдінов і Г.В. Осовська, передбачає орієнтацію керуючої підсистеми при вирішенні будь-яких завдань для зовнішніх і внутрішніх споживачів [7, с. 124]. Йдеться про те, що вибір стратегії ПТНЗ має здійснюватися на основі аналізу існуючих і прогнозування майбутніх стратегічних потреб у професійній підготовці майбутніх кваліфікованих робітників, стратегічно важливих сегментів ринку праці тощо.

При застосуванні маркетингового підходу пріоритетами вибору критеріїв управління цим процесом є: підвищення якості суб'єктів професійної підготовки відповідно до потреб ринку праці; економія ресурсів за рахунок підвищення якості навчально-виробничого процесу у ПТНЗ; економія ресурсів за рахунок оптимізації мережі ПТНЗ й удосконалення системи менеджменту.

Маркетинговий підхід реалізується маркетинговою службою під час проведення

комплексних досліджень з питань прогнозування розвитку ринку праці. У цьому контексті цікавий досвід Канади щодо прогнозування професійно-кваліфікаційного складу робочої сили. Основна мета прогнозу – визначити професії, де сучасний або прогнозований стан попиту й пропозиції свідчить про те, що в його межах може розвинутися або утримуватися дисбаланс. Прогноз намагається відповісти на такі питання: Скільки нових робочих місць виникне у наступному десятилітті? В яких галузях та для яких професій вони з'являться? Як вплине вихід працівників на пенсію на появу вільних робочих місць? Яка освіта потрібна для задоволення нових вакансій? Чи достатнім буде рівень пропозиції, щоби задовольнити цей новий попит? Які професії піддаються значному тискові на ринку праці? [2, с. 35].

Зауважимо, що деякі складові канадської системи прогнозування професійно-кваліфікаційного складу робочої сили можуть застосовуватися і в Україні. Такими складовими є, скажімо, дослідження галузевого складу й розподілу робочої сили в межах регіону та перспективних кадрових потреб підприємств окремих галузей. Наявність такої інформації сприятиме не лише збалансуванню ринку праці, а й налагодженню ефективної взаємодії між соціальними партнерами саме в практичному аспекті [4, с. 45].

До важливих завдань маркетингових служб ПТНЗ належить моніторинг ринку освітніх послуг, що виявляються через потреби громадян країни у здобутті професії з метою працевлаштування на роботу за відповідним фахом. У цьому контексті інтерес становить обґрунтована О.В. Босаком модель ринку послуг професійної освіти як маркетингової системи [1, с. 313].

Модель має три рівні (мікро-, мезо- і макро-), у кожному з яких наявні різноманітні канали взаємодії у формі фінансових, інформаційних, комунікаційних та інших потоків між основними суб'єктами ринку.

Модель ринку освітніх послуг охоплює: вибір професії та спеціальності, оцінку перспектив роботи за здобутою професією, пошук і аналіз інформації про відповідні навчальні програми, оцінку їх якості й варіантів навчання у різних навчальних закладах, вибір оптимального варіанта. Використання маркетингового підходу, на думку О.А. Грішнової, повинно обмежуватися тільки визначенням стратегії поведінки навчального закладу на ринку освітніх послуг; він набуває соціального характеру, коли на основі аналізу впливу різноманітних чинників на поведінку абітурієнтів можна оцінити ефективність інформаційного обслуговування чи інституційного забезпечення ринку (наприклад, мережею профорієнтаційних структур) задля визначення механізмів підвищення доступності професійної освіти та рівня працевлаштування молодих спеціалістів [2].

З огляду на це, важливим у діяльності маркетингових служб ПТНЗ повинно бути: формування попиту на професійні освітні послуги засобами профорієнтаційної роботи; створення позитивного іміджу навчального закладу; комплексної інформаційної бази даних, у тому числі щодо баз виробничої практики учнів ПТНЗ; визначення суб'єктів соціального партнерства.

Крім того, ефективне функціонування маркетингових служб дасть змогу оптимізувати підготовку робітничих кадрів, забезпечити їх працевлаштування та соціальну адаптацію. Адже кожний працевлаштований випускник ПТНЗ забезпечує нові бюджетні надходження, частина яких іде на фінансування відповідної професійно-освітньої діяльності. Досягнути майже 100% працевлаштування можна за умови проведення постійного моніторингу відповідності структури і змісту професійно-технічної освіти потребам ринку праці та сучасним економічним тенденціям. Результати моніторингу свідчать, що в Україні рівень працевлаштування щойно підготовлених спеціалістів становить 87,3%, а рівень закріплення їх за робочими місцями – 84,5%. Аналіз результатів працевлаштування випускників ПТНЗ у різних регіонах України, зокрема у Вінницькій області, показав, що за отриманою професією працевлаштовано 91,4%, з них 66% випускників працевлаштовано за сприяння ПТНЗ, залишилися працювати на підприємствах Вінницької області 86,1%.

Найбільшим попитом користуються випускники за інтегрованими професіями: тракторист-машиніст с/г виробництва, лісник; водій авторанспортних засобів (категорії "С")

– 80%; слюсар з ремонту рухомого складу, помічник машиніста електровоза, помічник машиніста тепловоза –100%); електрогазозварник, електрозварник на автоматичних та напівавтоматичних машинах – 100%; столяр будівельний; паркетник – 95%; муляр; штукатур; лицювальник-плиточник – 86%; кухар; кондитер – 81%.

Водночас спостерігається низький рівень закріплення випускників за такими професіями: оператор комп'ютерного набору, касових служб; бухгалтерія – 56%; слюсар-ремонтник; слюсар з ремонту автомобілів – 53%; тракторист-машиніст; слюсар – 53%; слюсар-електрик з ремонту електроустаткування – 51%; перукар-модельєр; візажист – 38%.

Економічна ефективність професійної підготовки кваліфікованих робітників, як і ефективність будь-якого іншого виду діяльності, вимагає конкретної оцінки. Однак застосуванню кількісної оцінки перешкоджає величезна розмаїтість соціальних і виробничо-економічних результатів, що не зводяться до єдиного вимірника. Водночас вважаємо, що основним показником результативності професійної підготовки кваліфікованих робітників є якість їхньої підготовки, яка в ринкових умовах виражається у закріпленні випускників на робочих місцях відповідно до отриманих професій.

Сучасний ринок праці потребує кваліфікованих робітників, які не тільки володіють певним набором професійних знань, умінь та навичок, а й сукупністю універсальних здібностей і якостей. За результатами опитування роботодавців, рівень підготовки випускників ПТНЗ за критеріями: "знання", "вміння", "навички" – відповідає потребам роботодавців на 66–76,5%. Це свідчить про налагодження активного діалогу з роботодавцями, що дає змогу не тільки залучати додаткові ресурси для системи ПТО, а й зробити її відкритішою та адекватно реагуючою на запити виробництва. У цьому контексті актуалізується створення освітньо-професійних кластерів. Кожний із учасників кластера отримує переваги від ефекту синергії, що виникає в процесі об'єднання зусиль у професійній підготовці й розвитку персоналу підприємств. Створення освітньо-промислових кластерів сприятиме ефективному використанню у підготовці кваліфікованих робітників матеріальної бази та кадрового потенціалу навчальних закладів і підприємств, реалізуючи при цьому дуальну систему навчання, поширену в Європі, зокрема у Німеччині.

Кластери, зазначає С.І. Соколенко, створюють унікальне підґрунтя для залучення іноземних інвестицій, навчання широкого кола робітників і підприємців, підвищення гнучкості й мобільності компаній, створення широкого спектра мережевих структур [6, с. 97]. Вони одночасно виступають і як форум, у рамках якого ведеться діалог між партнерами (діловими, державними, науковими та ін.) про підвищення якості професійної підготовки майбутніх фахівців і рівня конкурентоспроможності підприємств. На думку автора, кластери набагато краще відповідають характерові сучасної конкуренції, оскільки вони здатні оптимальніше визначати специфічні вимоги замовників до кінцевої продукції чи послуг, ефективніше забезпечувати впровадження технологій, навичок, маркетингу, формування важливих зв'язків, які, в кінцевому підсумку, є ключовими у конкуренції, підвищенні продуктивності, використанні інновацій [6].

Участь професійних навчальних закладів у кластерах сприяє доступу їх до створення найрізноманітніших форм ділового співробітництва, виконання інноваційних програм професійного навчання, впровадження технологічних розробок. Крім того, в умовах освітньо-промислових кластерів стають реальними: координація освітньої діяльності; раціональне використання виділених на підготовку кадрів кошти; недопущення фінансування неефективних чи дублюючих навчальних програм.

Важливою є участь роботодавців у розробці нового покоління державних стандартів ПТО (ДСПТО) на основі компетентнісного підходу. Тут принагідно зазначимо, що модульно-компетентнісний підхід надзвичайно актуальний у контексті Концепції безперервної освіти, оскільки має за мету формування висококваліфікованих фахівців, здатних швидко адаптовуватися до ситуацій у сфері праці, що динамічно змінюються, з одного боку, і продовження професійного зростання та освіти – з іншого. У більш вузькому розумінні –

це цілеспрямоване навчання, яке здійснюється на постійній основі з метою вдосконалення знань, умінь, компетентностей в інтересах професійного й особистісного розвитку. Модульно-компетентнісний підхід дає змогу оптимально поєднувати теоретичну і практичну складові професійного навчання на основі інтеграції їх змісту. При цьому забезпечується переосмислення місця й ролі теоретичних знань у процесі оволодіння компетентностями, їх упорядкування та систематизації, що, зрештою, сприятиме підвищенню мотивації до професійного навчання.

На відміну від попередніх об'єктами ДСПТО нового покоління стали результати навчання тих, хто навчається, система формування компетентностей та критерії оцінювання навчальних результатів. Відмінним у методиці створення ДСПТО було застосування розроблених роботодавцями професійних стандартів-документів, які у межах видів трудової діяльності визначають трудові функції, кваліфікацію робітників відповідно до НРК і галузевих рамок кваліфікацій, а також умови праці, особистісні якості, вимоги до професійної освіти і навчання, можливі місця роботи.

Модульний принцип побудови навчальних планів і програм дає змогу формувати у кваліфікованих робітників інтегральну компетентність із певної сфери професійної діяльності на основі оволодіння змістом базового блоку і навчальних модулів. У межах навчального модуля (логічно завершена складова ДСПТО, що базується на окремій одиниці професійного стандарту) здійснюється засвоєння ключових і професійних компетентностей певного рівня кваліфікації, що, у підсумку, забезпечує якісне виконання трудових функцій на робочому місці. ДСПТО нового покоління дає змогу опанувати навчальні модулі згідно з особистісними потребами у професійному розвитку й, відповідно, отримати сертифікат та вийти на ринок праці. Диплом кваліфікованого робітника буде видаватися у разі опанування особою усіх, передбачених навчальним планом модулів, і базового блоку. Змінюються підходи й до оцінювання навчальних результатів. Тепер вони будуть визначатися тільки двома параметрами: "знає – не знає", "вміє – не вміє", або ж "компетентний – не компетентний".

Така модель стандарту забезпечує динамічність професійності, підготовку кваліфікованих робітників, які володіють насамперед такими професійно важливими якостями, як самостійність, організованість, комунікативність, саморегуляція, відповідальність, творчість, навченість, здатність до самоконтролю.

Ефективна система професійної підготовки кваліфікованих робітників у сучасних умовах неможлива без розробки інформаційно-методичного супроводу та впровадження новітніх технологій навчання. Необхідно наголосити, що відстають й обсяги та темпи видання підручників і навчальних посібників для ПТНЗ. Наприклад, за 10 років із понад 200 професій не видано жодного підручника, науково-методична література також видається в недостатньому обсязі.

У забезпеченні економічної ефективності професійної підготовки кваліфікованих робітників важливим є правильний розрахунок загального обсягу інвестицій, необхідних для модернізації матеріально-технічної бази ПТНЗ (за останні 16 років практично не відбувається оновлення основних фондів за рахунок бюджету). Відповідно 96–98% устаткування та навчальної техніки ПТНЗ застарілі за своїм технічним станом, а отже, не можуть повноцінно експлуатуватися.

Для підвищення економічної ефективності професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників необхідне максимальне завантаження навчально-матеріальної бази ПТНЗ, яке відбувається при відповідності кількості учнів (слухачів) проектній потужності навчального закладу. Це дає змогу істотно зменшити витрати на утримання одного учня (слухача). Наприклад, у ДПТНЗ "Роменське ВПУ" при проектній потужності навчального закладу 660 осіб щорічний основний контингент учнів в останні п'ять років коливається у межах 670–710 осіб, що дає змогу повністю завантажувати наявну матеріально-технічну базу й зменшувати витрати на підготовку кожного учня.

Результати аналізу фінансування підготовки майбутніх кваліфікованих робітників із державного бюджету, наприклад, у Дніпропетровській області, свідчать, що витрати на утримання одного учня ПТНЗ в середньому складають близько 12 тис. грн. на рік. У стру-

ктурі собівартості утримання учня витрати на опалення, водопостачання, електроенергію, газ та вугілля складають майже 11%. Обсяги надходжень на учня зі спеціального фонду перекривають комунальні витрати лише на 54%, що надзвичайно актуалізує питання недостатності бюджетного фінансування за "залишковим принципом". У зв'язку з цим стає необхідною розробка сучасної методики розрахунку вартості підготовки кваліфікованих робітників із врахуванням галузевої специфіки.

До основних показників економічної ефективності підготовки кваліфікованих робітничих кадрів у навчальних закладах належать:

- середня річна вартість утримання учня, студента чи слухача;
- середня вартість підготовки одного робітника, фахівця з вищою освітою;
- втрати коштів внаслідок відсіву учнів, студентів або слухачів у навчальних закладах.

При цьому середньорічна вартість підготовки одного учня (студента чи слухача) залежить від проміжних результатів навчально-виховної роботи навчального закладу. Вона не тотожна показникові "середня вартість підготовки" як по часовому виміру (в даному разі відображаються витрати не за рік чи інший проміжок часу, а за весь період навчання), так і за кінцевими результатами роботи навчального закладу.

Шляхом множення першого показника на термін навчання не можна визначити реальні затрати навчального закладу на підготовку працівника, оскільки у такому разі не враховується відсів учнів у процесі навчання. Водночас відсів тих, хто навчається, залежить від професії, спеціальності, форми навчання, рівня організації роботи щодо формування контингентів учнів, студентів чи слухачів, якості навчального процесу і навчальних програм тощо.

Показник "середня вартість підготовки", що розраховується шляхом відношення приведених одноразових та поточних витрат на випуск з навчального закладу, варто визнати більш точним. Його можна використовувати при оцінці ефективності різних форм і методів навчання, розміщенні державного замовлення на підготовку кадрів на тендерній основі тощо [5, с. 130–131].

Зменшення обсягів підготовки майбутніх кваліфікованих робітників у ПТНЗ (з 2007 по 2011 рр. скоротилися на 15%) призводить до нераціонального використання матеріальних, інтелектуальних, фінансових, людських ресурсів тощо. У зв'язку з цим виправданою є оптимізація мережі ПТНЗ та їхніх структурних підрозділів.

Водночас оптимізація мережі ПТНЗ повинна здійснюватися з врахуванням багатьох факторів, насамперед кількості населення в місті (регіоні), галузевої структури економіки, забезпечення принципу доступності професійної освіти (територіальна віддаленість, наявність гуртожитку, ліцензії на різні види підготовки). З урахуванням цих факторів оптимізація ПТНЗ має спрямовуватися на створення як моно-, так і багатопрофільних ПТНЗ. У великих містах доцільнішим є функціонування монопрофільних ПТНЗ за галузевим спрямуванням, що дає змогу раціонально використовувати ресурси на модернізацію матеріально-технічної бази й навчально-методичного забезпечення. У той же час у малих містах з багатогалузевою структурою економіки необхідні багатопрофільні ПТНЗ, які готують кадри для різних сфер і галузей економіки регіону, забезпечують доступність професійної освіти для різних категорій та соціальних верств населення. На часі – створення на базі ПТНЗ професійних коледжів, зокрема з метою забезпечення наступності в реалізації освітньо-професійних програм з підготовки кваліфікованих робітників і молодших спеціалістів, які користуються значним попитом у роботодавців.

Варто зауважити, що на доступності до професійної освіти негативно позначається низький рівень заробітної плати малозахищених верств населення, особливо тих, які проживають у сільській місцевості. Адже в більшості абітурієнтами ПТНЗ стають діти з малозабезпечених сімей, а отже, вони змушені йти навчатися до ПТНЗ за місцем проживання, обираючи при цьому неконкурентоспроможні робітничі професії, за якими складно працевлаштуватися.

Необхідне розширення можливостей сільської молоді здобувати професійно-

технічну освіту за кошти державного бюджету. Для цього важливо зберегти при ПТНЗ навчальні господарства, поля, технопарки для оволодіння майбутніми робітниками новітніми технологіями, технікою.

Досягнення економічної ефективності підготовки майбутніх кваліфікованих робітників залежить від професіоналізму педагогічних працівників ПТНЗ, рівня їх управлінської культури.

Нині у ПТНЗ працює понад 45 тис. педагогічних працівників, з них 82% мають вищу освіту, 11% – базову вищу, 4% – середню спеціальну.

Майже кожний другий директор та кожний третій його заступник, більше половини викладачів професійно-теоретичного циклу мають відповідну робітничу кваліфікацію. Більшість майстрів виробничого навчання володіють двома і більше робітничими професіями та мають відповідну психолого-педагогічну підготовку. Це свідчить про те, що рівень професійної підготовки і кваліфікації викладачів досить високий. Контингент управлінських кадрів для ПТО формується головним чином із числа спеціалістів інженерно-технічного та інших профілів, які, проте, не мають відповідної економічної і управлінської освіти. Незначна частина керівників мають спеціальну професійно-педагогічну освіту. Простежується недостатня ефективність використання кадрового резерву для призначення на посаду керівників ПТНЗ. Нині керівникам ПТНЗ не вистачає спеціальних знань і вмінь для забезпечення економічної ефективності підготовки майбутніх робітників відповідно до потреб раціонального ринку праці. Тому для цього необхідно передбачати в програмах підвищення їхньої кваліфікації на відповідних курсах навчальних занять з вивчення маркетингу освітніх послуг, методик здійснення моніторингових досліджень, мотивації розвитку персоналу тощо.

Серед педагогічних працівників стаж роботи від 6 до 10-ти років мають 23%, від 11 до 20-ти років – 29%, понад 20 років – 35%. Більшість педагогічних працівників – особи віком від 30 до 60-ти років, молодь до 30-ти років – 12%. Головна причина такого становища полягає у наявності значної розбіжності в зарплаті працівника підприємства і педпрацівника, що призводить до проблем укомплектування ПТНЗ кадрами: ПТНЗ залишають кращі майстри і викладачі. Розв'язати таку ситуацію можна, визначивши на законодавчому рівні можливості щодо зарахування для педагогічних працівників ПТНЗ і їх керівників до педагогічного стажу час роботи за відповідним фахом на виробництві, виділяти пільгові кредити на придбання житла для педагогів.

Зумовлюється необхідність і підвищення кваліфікації педагогів ПТНЗ до роботи в нових умовах, зокрема на основі компетентнісної парадигми професійно-технічної освіти. Новітній тип педагогічної діяльності має конкретні практичні цілі і змістове наповнення, а розвиток творчих здібностей тих, хто навчається, максимальне розширення спектра їхньої інноваційної діяльності, мобілізаційна спрямованість на реалізацію власних ідей і розробок потребують креативних педагогів, готових до переходу від предметно-інформаційного освітнього контенту до професійно-ділового, від констатувального до випереджального, від репродуктивного до креативного, що є відповіддю на один із сучасних викликів.

Таким чином, у підвищенні економічної ефективності професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників, під якою розуміється зіставлення економічного ефекту від розвитку компетентності та професіоналізму робітників, підвищення їх загальної професійної культури на галузевому й регіональному рівнях, з витратами, що пов'язані з комплексом педагогічних та організаційно-управлінських заходів, утриманням і модернізацією матеріально-технічної бази, інноваційним розвитком. Важливе значення надається: посиленню роботи щодо розроблення механізмів стимулювання та заохочення бізнесу, роботодавців, фізичних і юридичних осіб до участі в розвитку ПТО; зміцненню матеріально-технічної бази навчальних закладів, що відображається у запровадженні пільгового оподаткування, відстрочки платежів у разі спрямування фінансових і матеріально-технічних активів на розвиток ПТО, окремого ПТНЗ тощо; підвищенню економічної грамотності та маркетингової компетентності керівників ПТНЗ; оптимізації мережі ПТНЗ, відкриттю

нових спеціальностей відповідно до вимог ринку праці; модернізації матеріально-технічної бази й запровадженню інноваційних технологій у навчально-виробничий процес; розробці сучасного інформаційно-методичного супроводу навчального процесу; посиленню взаємодії системи професійної підготовки кваліфікованих робітників з потенційними роботодавцями та спонсорами; розвитку багатоканального фінансування професійної підготовки кваліфікованих робітників і оптимізації мережі ПТНЗ; формуванню єдиної загальнодержавної стратегічної концепції підвищення економічної ефективності професійної підготовки кваліфікованих робітників.

Пошук резервів підвищення економічної ефективності професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників передбачає застосування комплексного підходу до прийняття керівниками ПТНЗ управлінських рішень, зокрема за такими напрямами:

– розробка методичних підходів щодо оцінки ефективності державного регулювання фінансово-економічної діяльності учасників інтеграційного процесу;

– виокремлення блоків економічних показників визначення ефективності адміністративного та фінансового менеджменту в ПТНЗ;

– дослідження динаміки випускників ПТНЗ у розрізі регіонів, окремих галузей і спеціальностей;

– шляхи, резерви зменшення собівартості навчання (зменшення витрат на одного учня;

– проведення аналізу перспектив розвитку видів економічної діяльності підприємств різних галузей у регіонах та складання перспективних розрахунків щодо необхідної кількості працівників робочих професій;

– пошук альтернативних джерел фінансування оновлення матеріально-тех-нічного забезпечення й інноваційного розвитку ПТНЗ;

– оптимізація структури джерел фінансування ПТНЗ.

Пріоритетним у вирішенні цих завдань є скоординована діяльність регіональних і місцевих органів влади, об’єднаних спілок роботодавців і підприємців, професійних спілок, педагогічних працівників ПТНЗ. Це дасть можливість не тільки залучити додаткові ресурси для розвитку системи ПТО, а й зробити її більш відкритою, економічно ефективною та адекватно реагуючою на запити сьогодення.

Література

1. *Босак О.В.* Маркетинговий підхід до формування ринку послуг професійної освіти / О.В. Босак // Науковий вісник НЛТУ України : зб. наук. пр. – 2006. – Вип. 16.6. – С. 311–314.
2. *Грішнова О.А.* Формування людського капіталу в системі освіти і професійної підготовки : дис. … д-ра екон. наук : 08.09.01 / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К. : Либідь, 2002. – 434 с.
3. Економіка України за січень–серпень 2012 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukurier.gov.ua/uk/articles/ekonomika-ukrayini-za-sichenserpen-2012-roku/
4. Прогнозування процесів на ринку праці : посібник / Д.Д. Айстраханов, А.В. Казановський, Ю.М. Маршавін та ін. ; Ін-т підгот. кадрів Держ. служби зайнятості України. – К. : Гама-принт, 2009. – 100 с.
5. *Савченко В.А.* Організаційно-економічні аспекти професійного навчання на виробництві : монографія / В.А. Савченко. – К. : Вид-во Ін-ту ПТО НАПН України, 2012. – 172 с.
6. *Соколенко С.И.* Производственные системы глобализации : Сети. Альянс. Партнерства. Кластеры : Укр. контекст / С.И. Соколенко. – К. : Логос, 2002. – 645 с.
7. *Фатхутдінов Р.А., Осовська Г.В.* Управління конкурентоздатністю організації : підручник / Р.А. Фатхутдінов, Г.В. Осовська. – К. : "Кондор", 2009. – 470 с.

Валентина Радкевич

Повышение экономической эффективности профессиональной подготовки будущих квалифицированных рабочих в ПТУЗ

В статье обоснованы факторы, влияющие на обеспечение экономической эффективности профессиональной подготовки будущих квалифицированных рабочих в профессионально-технических учебных заведениях. Определены педагогические и организационно-технические мероприятия, способствующие получению экономического эффекта от государственных инвестиций в профессионально-техническом образовании.

Ключевые слова: *квалифицированные рабочие, профессиональная подготовка, экономическая эффективность, профессионально-технические учебные заведения, кластеры.*

Valentyna Radkevych

Cost efficiency improvement for vocational training of future skilled workers at VET schools

The article proves factors that guarantee cost efficiency improvement for vocational training of future skilled workers at VET schools. Pedagogical and technical-organizational events providing with cost efficiency from the state investments to vocational education are determined.

Key words: *skilled workers, vocational training, cost efficiency, vocational training schools, clusters.*

Захищені дисертації

Вітаємо із захистом дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – "Теорія та методика професійної освіти". – ІПТО НАПН України, м. Київ, 2012.

	Тема дисертації	Науковий керівник
Т.С. Бондаренко	*Формування готовності до розробки та використання комп'ютерних навчальних систем у майбутніх інженерів-педагогів*	*кандидат педагогічних наук, доцент* ***Г. І. Сажко.***
Г. Л. Омельченко	*Організаційно-педагогічні умови взаємодії майстра виробничого навчання і викладача спеціальних дисциплін у професійному навчанні кваліфікованих робітників швейного профілю*	*доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України* ***В.О. Радкевич.***
Н. Ю. Самойленко	*Розвиток методичної компетентності майстрів виробничого навчання професійно-технічних навчальних закладів*	*доктор педагогічних наук, професор,* ***Н.В. Кудикіна.***
Н. В. Смоляна	*Поєднання професійного навчання з виробничою працею в закладах профтехосвіти України (1959–1991 рр.)*	*доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник* ***О.В. Аніщенко.***
Р.В. Торчевський	*Педагогічні умови розвитку управлінської культури майбутніх магістрів військового управління в системі післядипломної освіти*	*доктор педагогічних наук, професор* ***В.В. Ягупов.***
В. А. Шемчук	*Педагогічні умови розвитку управлінського мислення майбутніх магістрів військового управління в системі післядипломної освіти*	*доктор педагогічних наук, професор* ***В.В. Ягупов.***

УДК 377.3:330.113

ПІДГОТОВКА УЧНІВ ДО ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СИСТЕМІ ПТО УКРАЇНИ

Дмитро Айстраханов,

кандидат фізико-математичних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник лабораторії управління професійно-технічної освіти Інституту професійно-технічної освіти НАПН України

Дана робота є результатом інформаційно-аналітичного огляду різноманітних офіційних джерел з електронних ресурсів (сайти НМЦ, ПТНЗ, бібліотек тощо) з проблеми підготовки учнівської молоді ПТНЗ до підприємницької діяльності. Завдання, які поставлені перед педагогами в цій сфері державою, потребують наполегливої та більш результативної науково-педагогічної діяльності, як теоретичної, так і практичної, для їх успішного втілення в реальне життя учнівської молоді.

Проаналізовано завдання, сучасний стан робіт та теоретичні проблеми підготовки учнів ПТНЗ до підприємницької діяльності.

Ключові слова: *економічна освіта, підготовка, діяльність.*

У Національній доктрині розвитку освіти наголошено, що система освіти має забезпечувати формування трудової і матеріальної життєтворчої мотивації, активної громадянської та професійної позиції; навчання основних принципів побудови професійної кар'єри і навичок поведінки в сім'ї, колективі й суспільстві, системі соціальних відносин, а особливо – на ринку праці. Перехід до ринкових відносин вимагає вміння практично застосовувати економічні знання, використовувати їх у процесі будь-якого способу організації виробництва – від державного підприємства до приватного бізнесу. Практичні знання з економіки лежать в основі підприємництва, дозволяють самостійно приймати рішення, дають змогу відкрити свою справу. Свідома й активна участь сучасної учнівської молоді в економічному житті та діяльності в майбутньому вимагає вже на рівні навчання послідовного здійснення її економічного виховання у загальній системі виховної роботи, забезпечення формування в неї економічної культури як результату діяльності людей у сфері економічного життя, нагромадження суспільством економічного досвіду й економічних знань.

З огляду на це, Державна національна програма "Освіта", розглядаючи шляхи реформування змісту підготовки, передбачила ознайомлення їх з основами ринкової економіки, різними формами господарської діяльності, формування в них техніко-технологіч-них і економічних знань, вироблення практичних умінь та навичок, необхідних для залучення їх до продуктивної діяльності та оволодіння конкретною професією. Значні потенційні можливості, в плані економічного виховання учнів ПТНЗ, притаманні практично всім навчальним предметам. Але особлива роль у цьому відношенні відводиться трудовому навчанню і пов'язаній з ним суспільно корисній продуктивній праці, профорієнтації та позакласній виховній роботі трудового спрямування. Дослідженням проблеми економічного виховання молоді опікуються представники різних галузей знань: філософи вивчають гносеологічний аспект економічного виховання; економісти розглядають виховання як істотний фактор формування сучасного економічного мислення особистості; психологи розглядають проблеми економічної психології; педагоги досліджують зміст і методику економічної освіти й виховання учнів. Державна національна програма "Освіта" передба-

чає докорінне реформування всіх ступенів освіти, в тому числі – змісту, форм і методів здійснення економічної підготовки учнівської молоді. Економічна підготовка молоді включає в себе економічне виховання й економічну освіту. Економічне виховання – це педагогічна діяльність, спрямована на розвиток економічного мислення через формування економічних знань, умінь і навичок, виховання економічно значущих якостей особистості тощо. Основу економічного виховання особистості учня складає економічна освіта. Економічна освіта учнівської молоді на сучасному етапі має такі основні цілі: 1) ознайомлення з основами економічної теорії і прикладних економічних дисциплін (основами бізнесу, підприємницької діяльності, бухгалтерського обліку, менеджменту, маркетингу тощо); 2) формування в учнів економічного мислення; 3) формування вмінь і навичок обґрунтовано вирішувати; 4) проведення професійної орієнтації в галузі економічної, правової, підприємницької діяльності та розвиток підприємницьких здібностей учнів.

Економічне виховання учнів ПТНЗ передбачає здійснення виховного процесу під час вивчення теоретичних дисциплін, виробничого навчання, виробничої практики та в позаурочній роботі. Вивчення у ПТНЗ дисциплін економічного циклу (для груп із завершеною повною середньою освітою впроваджено курс "Основи ринкової економіки" в обсязі 30 год., у групах на базі повної середньої освіти – 60 год.), виробниче навчання організовується в єдності з вихованням в учнів рис, властивих сучасним робітникам. Основна мета курсу "Основи ринкової економіки" – формування економічного мислення, що дасть змогу майбутнім робітникам свідомо розв’язувати економічні проблеми, пов’язані з роботою на виробництві. Програма курсу основ ринкової економіки охоплює такі основні розділи: матеріально-фінансову базу виробництва, основи маркетингу, продуктивність праці, витрати виробництва, оплату праці, фінансові ресурси підприємництва, ефективність інвестицій, основи менеджменту. В умовах переходу до ринкової економіки, формування нового господарського механізму ведуться пошуки нових форм і методів економічного виховання майбутніх робітників з урахуванням розвитку товарно-грошових відносин, змін в організації, економіці та технології виробництва. Так, наприклад, навчально-методичний центр профтехосвіти в Луганській області спрямовує свою діяльність на подальшу модернізацію науково-методичного та інформаційного забезпечення закладів профтехосвіти в регіоні, організаційно-методичний супровід впровадження інноваційних проектів, сучасних освітніх та виробничих технологій у навчально-виробничий процес закладів профтехосвіти, зокрема, впровадження основ підприємницької діяльності в навчальні програми та введення до робочих навчальних планів предмета "Ділова активність", який вільно обирається учнями (у 90% ПТНЗ області).

Розвиток ринкових відносин в Україні зумовлює підвищення вимог до професійної підготовки робітничих кадрів. Разом з тим, у соціально-економічній сфері держави складається парадоксальна ситуація, що характеризується, з одного боку, гострим дефіцитом робітничих кадрів, а з іншого – зростаючим безробіттям серед працівників робітничих професій.

Однією з головних причин означеної проблеми варто вважати непідготовленість випускників професійно-технічних навчальних закладів до працевлаштування в ринкових умовах, що визначається, зокрема, недостатнім рівнем розвитку їх здатності до підприємництва як однієї з важливих особистісних якостей сучасного професіонала, а її розвиток вимагає відповідного психолого-педагогічного забезпечення процесу професійної підготовки учнів ПТНЗ.

Теоретико-методологічні підходи та концептуальні ідеї щодо розвитку здатності до підприємництва у випускників ПТНЗ висвітлено в працях: І.Д. Беха, Д.О. Закатнова, І.А. Зязюна, О.М. Ігнатович, Н.І. Литвинової, Н.Г. Ничкало, Л.Е. Орбан-Лембрик, П.С. Перепелиці, Н.А. Побірченко, В.В. Рибалки, Б.О. Федоришина, С.В. Чистякової та ін.

Аналіз наукової літератури свідчить про те, що більшість дослідників, які здійснювали експериментальне вивчення структури здатності учнівської молоді до підприємництва, пропонували вирішення проблеми її розвитку на основі вдосконалення дидактичних прин-

ципів трудової та професійної підготовки молоді на всіх етапах навчання. Серед головних професійно-діяльнісних властивостей особистості, необхідних для орієнтації в різноманітних ситуаціях ринкових відносин, визначено активність, ініціативність, відповідальність, самостійність, творчість, дисциплінованість тощо. Актуальною також вважається потреба розвитку у випускників професійно-технічних навчальних закладів здатності оволодівати новими технологіями, способами пошуку та користування інформацією про ринок праці тощо. Серед провідних індивідуальних властивостей, притаманних майбутньому підприємцю, М.П. Лукашевич, О.В. Киричук, Н.А. Побірченко, Ю.М. Швалб визначають самостійність мислення, самоорганізованість, впевненість, компромісність, вільне спілкування, емоційно-вольову саморегуляцію.

У вивченні психологічних основ розвитку здатності до підприємництва чільне місце посідають дослідження стратегій творчої діяльності у працях В.О. Моляки, П.С. Перепелиці, Н.А. Побірченко; розробка принципів особистісно орієнтованої професійної підготовки – у роботах О.І. Кульчицької, С.Д. Максименка, І.П. Манохи, В.Ф. Моргуна, О.М. Отич, В.В. Рибалки, О.Є. Самойлова, С.О. Сисоєвої, Л.О. Хомич та ін.

Незважаючи на вагомі теоретичні та методологічні напрацювання з даної проблеми, існує низка невирішених питань, пов'язаних із психологічними чинниками працевлаштування випускників професійно-технічних навчальних закладів. Зокрема, недостатньо дослідженими в цьому плані є психологічні засади розвитку здатності до підприємництва. Не визначено також структуру здатності до підприємництва у випускників, що набули певного навчального професійного досвіду, але не визначилися у власних можливостях щодо виконання вимог професійної та трудової діяльності.

Література

1. Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського: www.nbuv.gov.ua. – Режим доступу до сайту www.nbuv.gov.ua.

2. Національна парламентська бібліотека України [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Національної парламентської бібліотеки України: www.nplu.org. – Режим доступу до сайту: www.nplu.org.

3. Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В.О. Сухомлинського [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В.О. Сухомлинського: www.library.edu-ua.net. – Режим доступу до сайту: www.library.edu-ua.net.

Дмитрий Айстраханов

Подготовка учеников к предпринимательской деятельности в системе ПТО Украины

Данная работа является результатом информационно-аналитического обзора различных официальных источников по электронным ресурсам (сайты НМЦ, ПТУ, библиотек и т. д.) по проблеме подготовки учащейся молодежи ПТУ к предпринимательской деятельности. Задачи, поставленные государством перед педагогами этой сфері, требуют упорной и более результативной научно-педагогической деятельности, как теоретической, так и практической, для их успешного воплощения в реальную жизнь учащейся молодежи.

Проанализированы задачи, современное состояние работ и теоретические проблемы подготовки учащихся ПТУ к предпринимательской деятельности.

Ключевые слова: *экономическое образование, подготовка, деятельность.*

Dmytro Aistrakhanov

Training of students for entrepreneurial activity in a system of Ukraine's VET

The work under study is a result of information-analytical review of different official sources concerning electronic resources (sites of information centers, vocational schools, libraries etc) on problems of vocational schools students training for entrepreneurial activity. Tasks that are set before teachers by the state require persistent and more effective both theoretical and practical scientific-pedagogical activity for their successful implementation in a real life of studying youth. The author analyzes tasks, modern state of works and theoretical problems of vocational schools students training for entrepreneurial activity.

Key words: *economics education, training, activity.*

УДК 377.3:330.34

ВПЛИВ СВОЄЧАСНОЇ ПІДГОТОВКИ КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ НА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ПІДПРИЄМСТВА

Анатолій Михайличенко,

кандидат технічних наук, старший науковий співробітник лабораторії професійного навчання на виробництві Інституту професійно-технічної освіти НАПН України

Проведено аналіз впливу вчасної підготовки кваліфікованих робітників на економічний розвиток підприємства. Показана необхідність узгодженої підготовки кваліфікованих робітників із комплексною модернізацію виробництва.

***Ключові слова**: модернізація виробництва, життєвий цикл продукції, підготовка кваліфікованих робітників, економічний розвиток підприємства, безробіття.*

Аналіз впливу професійного навчання кадрів на виробництві на ефективність діяльності підприємств широко розглядається у літературі [4].

Розглянемо вплив своєчасного процесу підготовки кадрів на ефективність розвитку економічного та соціального стану підприємства.

Досягнення науково-технічного прогресу (НТП) – це лише необхідна умова розвитку окремих об'єктів глобальної економіки. Достатньою умовою є наявність матеріальних та трудових ресурсів, що дають можливість впровадити і ефективно використати досягнення НТП. В умовах корінних змін продуктивних сил вирішальна роль у соціально-економічному розвиткові підприємства, а значить і суспільства, належить кадровому забезпеченню.

Відомо також, що життєвий цикл продукції, технології і професії та розвиток економіки підприємства пов'язаний із НТП й особливостями ринкової економіки [3]. З часом життєвий цикл продукції, що випускається підприємством, зменшується. Причина – швидке фізичне та моральне старіння продукції і, як результат, зменшення попиту на неї. Це вимагає від підприємства постійної модернізації виробництва.

Модернізація, – згідно зі словниковим визначенням, – зміна, удосконалення, що відповідає сучасним вимогам.

Покажемо, як впливає вчасне впровадження модернізованої продукції на економічні процеси підприємства. Нехай життєві цикли вдосконаленої продукції мають вигляд кривих ***1, 2, 3*** і тощо, що змінюють одна одну (рис. 1 а). Для ефективного використання потенційних можливостей НТП необхідні трудові ресурси, вчасно підготовлені відповідно до вимог модернізованого виробництва (криві ***1.1, 2.1, 3.1***). Тоді тенденція розвитку економіки (параметр ***V*** на рис. 1 а) буде постійно збільшуватися і визначатиметься кривою 4.

Кадрове забезпечення (параметр ***K*** на рис. 1 а) обмежене загальною кількістю працездатного населення (лінія ***A***). Хвильовий характер НТП приводить до аналогічної зміни кваліфікаційної структури трудових ресурсів, зображеної кривими ***A1, A2, A3***. Зростання чергової хвилі НТП (наприклад, ***2***) вимагає збільшення відповідної кількості фахівців на ділянці ***t1, t2*** (крива ***A2***), в той час, як спад попередньої хвилі ***1*** призводить до спаду кількості зайнятих у її реалізації фахівців (крива ***A1***). Ідеальним є випадок, коли загальна кількість робітників, які беруть участь у реалізації НТП різних хвиль, завжди дорівнювала б загальній кількості працездатного населення.

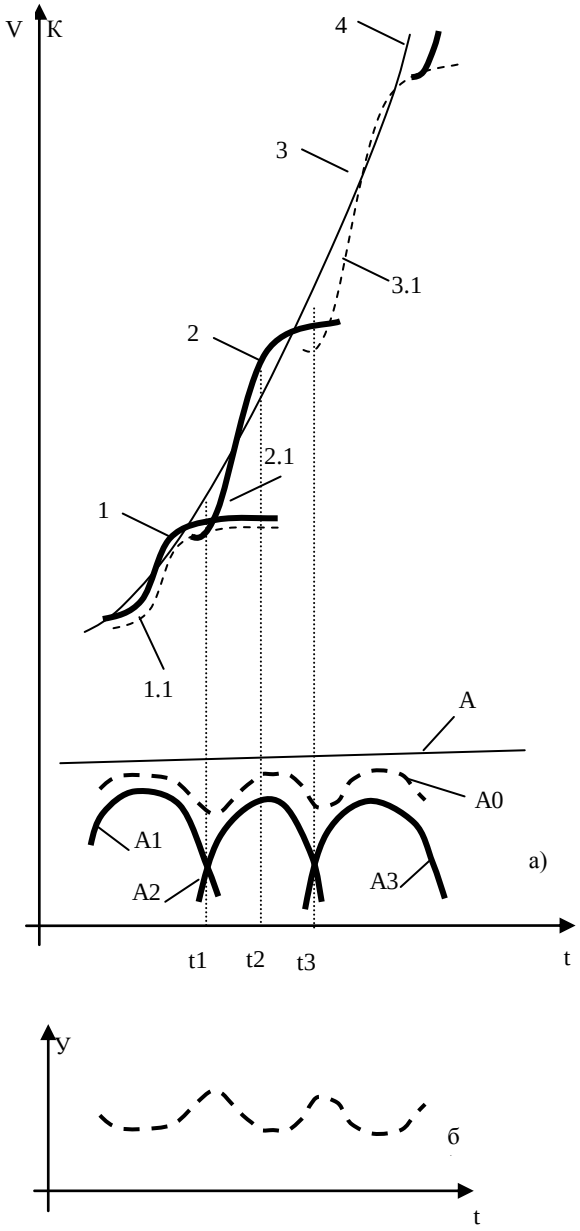

Рис. 1. Узгоджений розвиток НТП та підготовки кадрів

У дійсності, навіть при сприятливому розвитку НТП та трудових ресурсів, реальною є зміна зайнятого населення за сумарною кривою ***А0***, яка завжди нижча загальної кількості працездатного населення. Різниця між кривими ***А*** і ***А0*** визначає рівень безробіття ***У***, показаний на рис.1 б. Наприклад, частка безробітних у США з 1968 до 1988 рр. в середньому складала 5,5% у рік (рис. 3 [2]). Потрібне спостерігається в усіх економічно розвинених країнах, в яких деякий відсоток безробітних вважається нормальним явищем при стабільному розвиткові НТП. Збільшення кількості безробітних має місце при зміні хвиль (моменти часу ***t1, t3*** на рис. 1). Вони є найбільш складними для соціально-економічного розвитку, так як на стику хвиль мають місце кризові явища, глибина яких залежить від узгодження попередньої та наступних хвиль, що визначають обсяг модернізації продуктивних сил.

У багатьох випадках консервативність та значна інерційність системи підготовки й перепідготовки кадрів веде до деякого запізнення удосконалення трудових ресурсів, що посилює та ускладнює соціально-економічні проблеми у суспільстві. Розглянемо це детальніше. На рис. 2 показано запізнення підготовки кадрів (крива ***2.2***), які забезпечують перехід на наступну хвилю розвитку НТП. Тоді замість кривої ***2*** розвиток освоєння продукції підприємством відбуватиметься по кривій ***2.3***, а загальна тенденція розвитку економіки піде по кривій ***5***, в той час, як конкуренти, які встигли вчасно підготувати трудові ресурси, зможуть реалізувати плавніший перехід на наступну хвилю, що дасть їм можливість розвиватися по кривій ***4*** (рис. 2).

Запізнення переходу на чергову хвилю призведе, передусім, до спаду виробництва на величину різниці між кривими ***4*** і ***5*** (рис. 2). Оскільки попит на продукцію попередньої хвилі буде падати, відповідно, будуть вивільнятися робітники, задіяні на випуску застарілої продукції (крива ***Б1***). Запізнення їхньої перепідготовки, відповідно до вимог наступної хвилі (крива ***Б2***), викликає появу великої кількості незайнятого працездатного населення, поточне значення якого визначається різницею між лініями ***А*** і ***Б0*** (рис. 2).

З часом запізнення у підготовці фахівців збільшує перевагу конкурентів, призводить до соціальних конфліктів у суспільстві і є однією з основних причин кризових явищ. Можливість узгодити впровадження модернізованої продукції та кадрового забезпечення її випуску можна реалізувати тільки за одночасної комплексної підготовки виробництва нової продукції і відповідної підготовки кваліфікованих робітників [3]. Але через значну інерційність системи професійної освіти і невизначеність її правового становища вирі-

шити цю проблему нелегко (та й, фактично, неможливо) без розвитку системи професійного навчання на виробництві. Адже тільки розробники технологічних процесів можуть грамотно сформулювати вимоги до робітників і організувати їхнє навчання в реальних умовах виробництва.

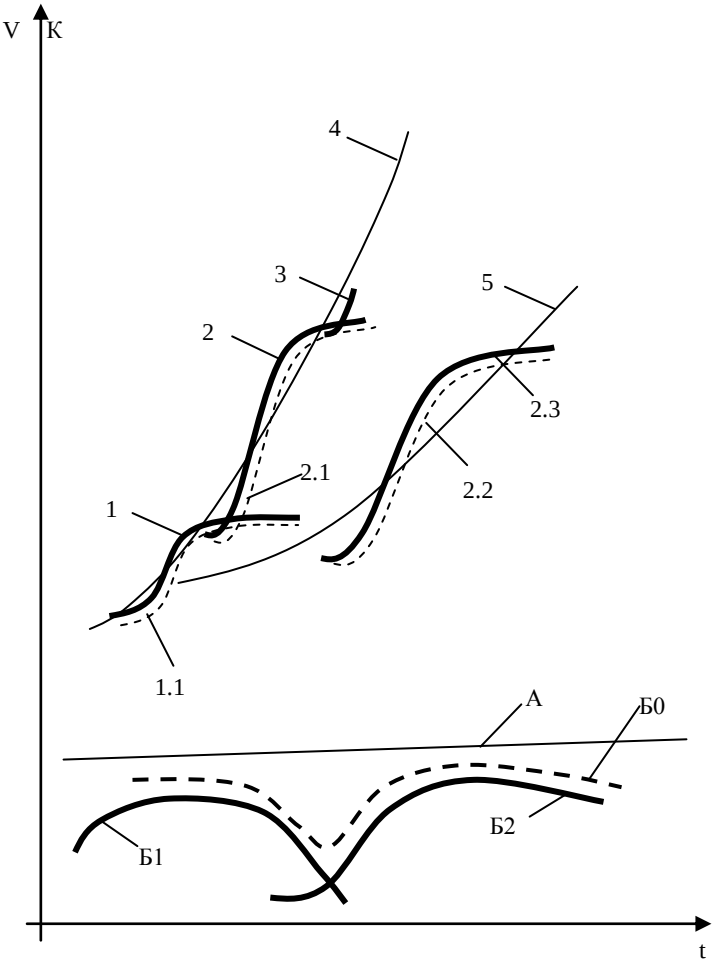

Рис. 2. Розвиток економіки при запізненні підготовки кадрів

Як видно з рис. 1, навіть за сприятливого розвитку економіки кваліфікаційна структура трудових ресурсів безперервно змінюється. Так, від 1974 до 1984 рр. у ФРН кількість робітників у металургійній промисловості скоротлася на 24%, у машинобудуванні – на 11%, у металообробці – на 20%. Крім того, у сфері соціально-професійної структури працюючих відбувається постійне скорочення середнього кваліфікованого прошарку робітників. Відбувається й розподіл робітників на вузький прошарок висококваліфікованих робітників та переважну масу некваліфікованих робітників [5].

Така сама тенденція спостерігається і в наш час на вітчизняних підприємствах. Наприклад, після впровадження інновацій на ОАО "Азовмаш" чисельність працівників на ньому зменшилась на 25%, при цьому обсяг виробництва збільшився на 30% [1].

Навіть при узгодженому розвиткові економіки, показаному на рис. 1, в економічно розвинених країнах спостерігаються проблеми при переході на наступну хвилю НТП. У післявоєнні роки, коли значно зросли темпи НТП, кризові явища в економіці мали місце в усіх країнах: спостерігалось зниження валового національного продукту і, відповідно, збільшення рівня безробіття з наступним його відновленням та зростанням. Таким чином, безробіття неминуче пов’язане з розвитком НТП. Воно, якщо досягає критичного значення, веде до умов, за яких виникають соціальні перевороти та вибухи.

Отже, вчасна підготовка та перепідготовка кадрів у всіх економічних об’єктах є неминучою умовою стабільного розвитку суспільства.

Сказане добре підтверджується статистичними даними розвитку економіки США у 1968–1988 рр. [3], (рис. 3), що вказує на справедливість наведених положень.

Усе це свідчить про вирішальну роль організації ефективної підготовки та перепідготовки кадрів, яка дає змогу пом’якшити негативні соціальні наслідки розвитку НТП.

Висновки. Проаналізовано вплив вчасної підготовки кваліфікованих робітників на економічний розвиток підприємства.

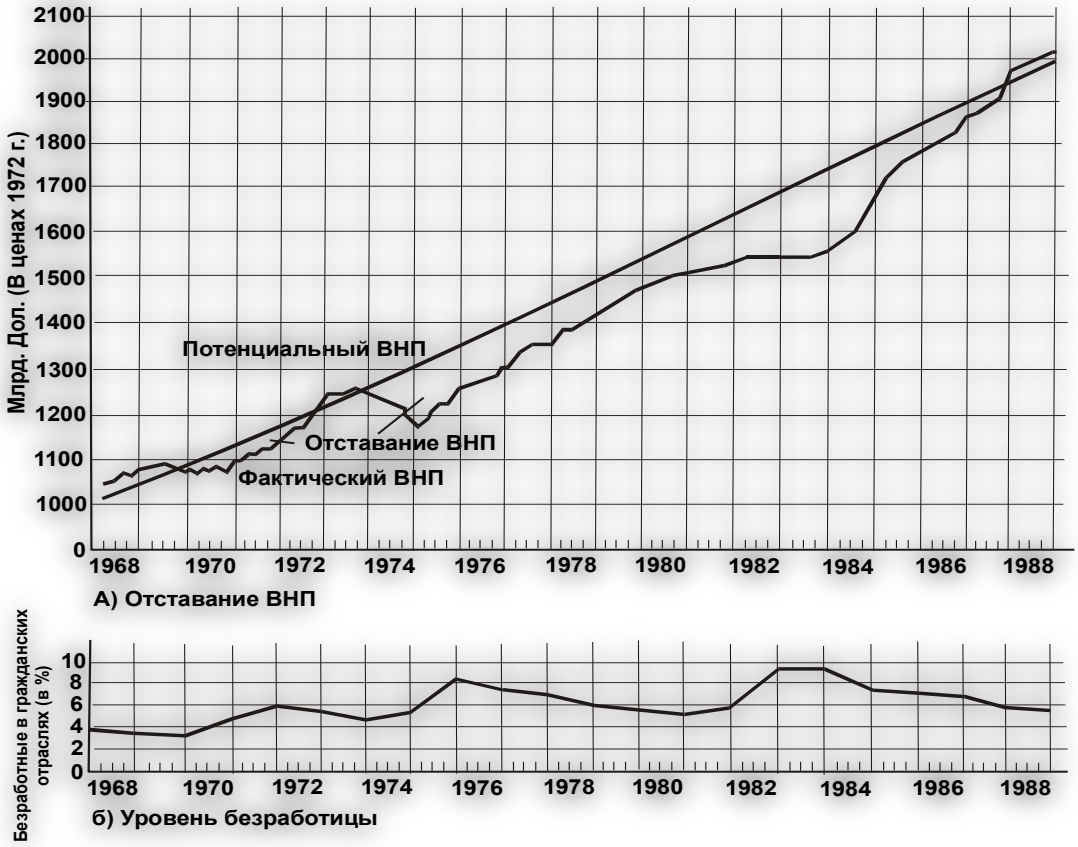

Рис. 3. ***Розвиток економіки США у 1968–1988 рр.***

Література

1. Инновации на берегах Азова // Техническая газета, №41 – 19.10.2010 – С. 8.

2. *Макконнелл К.Р.* Экономикс: Принципы, проблемы и политика : В 2 т. / К.Р. Макконнелл, С.Л. Брю – М. : Республика, 1992.

3. *Михайличенко А.М.* Участь кваліфікованих робітників у технології розвитку виробництва // Науковий вісник Інституту профе-сійно-технічної освіти. – №3 – 2012. – С. 54–58.

4. *Савченко В.А.* Методологічні підходи до аналізу впливу професійного навчання кадрів на виробництві на ефективність діяльності підприємств // Професійне навчання на виробництві / Зб. наук. праць. – Вип. 1. – К. : Наук. світ, 2003. – С. 16–25.

5. Социальный конфликт: современные исследования // Реферативный сборник. – М. : Инст-т социологии АН СССР, 1991. – 115 с.

Анатолий Михайличенко

Влияние своевременной подготовки квалифицированных рабочих на экономическое развитие предприятий

Проведен анализ влияния своевременной подготовки квалифицированных рабочих на экономическое развитие предприятия. Показана необходимость согласованной подготовки квалифицированных рабочих с комплексной модернизизацией производства.

Ключевые слова*: модернизация производства, жизненный цикл продукции, подготовка квалифицированных рабочих, экономическое развитие предприятия, безработица.*

Anatoliy Mikhailichenko

Influence of due training for skilled workers on economic development of an enterprise

Analysis concerning the influence of due training for skilled workers on economic development of an enterprise is carried out. The need for due training of skilled workers with a comprehensive training of modernized production is shown.

Key words: *modernization of production, product life cycles, training of skilled workers, economic development of an enterprise, unemployment.*

УДК 377:331.55

ЕКОНОМІЧНИЙ ЗМІСТ КАТЕГОРІЇ "ПРОФЕСІЙНА МОБІЛЬНІСТЬ"

Лілія Сушенцева,

доктор педагогічних наук, доцент, завідувач лабораторією змісту професійної освіти і навчання Інституту професійно-технічної освіти НАПН України

Обґрунтовано економічний зміст категорії «професійна мобільність», яка є індикатором, що характеризує ринок праці, і є показником закону зміни праці.

Ключові слова: *мобільність, професійна мобільність, ринок праці.*

Забезпечення професійної мобільності робочої сили в Україні є передумовою ефективної реструктуризації національної економіки, гармонізації інтелектуальних рівнів різних груп населення, що важливо для досягнення соціальної справедливості, а відтак – стабільності суспільства. Попри певні позитивні соціально-економічні зрушення в українському суспільстві впродовж останніх років на регіональному рівні залишаються невирішеними проблеми розвитку трудового потенціалу і забезпечення ефективної зайнятості, збалансованості попиту та пропозиції на ринку праці, створення нових робочих місць тощо. Одним з індикаторів, що характеризує ринок праці, є мобільність робочої сили, яка відображає адаптацію ринку праці до структурних і кон'юктурних змін, що характеризують його гнучкість. З огляду на це науковці вважають, що дослідження процесу мобільності та регулювання зайнятості є основою для вироблення практичних рішень у галузі політики зайнятості, спрямованої на вдосконалення ринку праці, підвищення ефективності взаємодії в системі "робітник – працедавець" [8].

Мобільність робітників є економічною категорією, що становить безумовний інтерес з точки зору ефективності функціонування як економіки в цілому, так і окремого підприємства. До сприйняття мобільності як економічної категорії сьогодні сформувалися два підходи. З одного боку, мобільність розглядають як рух робочої сили, а з другого – як здатність і готовність робочої сили змінювати місце роботи, регіон чи сферу діяльності. Водночас є дослідження, у яких поєднуються обидва підходи. Так, М. Долішній і С. Злупко вважають, що в ринкових умовах економічна мобільність охоплює не тільки певну якісну характеристику трудового потенціалу, його здатність і готовність до зміни праці, швидкої адаптації до динамічних виробничих умов і кон'юнктури у сфері зайнятості, а й рух зайнятих у суспільному виробництві, внаслідок чого змінюється їхня структура [2]. На нашу думку, таке трактування поняття "мобільність" є неповним і не розкриває професійних якостей особистості. Проте в економічній літературі знаходимо дещо інші трактування поняття мобільності робітників. Для визначення мобільності робітників в англомовній літературі використовують термін "labor mobility", який характеризує будь-які переміщення робітників на ринку праці. А відтак, переміщення робітників у результаті зміни місця роботи розглядається як один із варіантів цього процесу. Пояснюється переміщення опорою на теорію людського капіталу, теорію пошуку тощо. Показник, що використовується для характеристики мобільності робітників за такого підходу, відображає кількість їхніх переміщень у результаті зміни місця роботи, а модель, що базується "на концепції людського капіталу, дає уявлення про те, хто здійснює капіталовкладення у мобільність і куди вони направлені" [2, с. 364].

Метою статті є обґрунтування економічного змісту категорії "професійна мобільність".

Як правило, економісти орієнтуються на прообраз ідеальної моделі, на так звану неокласичну модель "необмеженої" трудової мобільності або, як її ще називають, – модель "повної конкуренції". Спираючись на її основні положення, науковці роблять висновок щодо необхідності зниження бар'єру для мобільності робітників з метою підвищення ефективності функціонування ринку праці. Іншими словами, чим вищий рівень мобільності робітників, тим менші відхилення від ідеальної конкурентної моделі і, відповідно, вища ефективність функціонування ринку праці [8, с. 18–19]. За наявності вільної конкуренції серед робітників і мобільної праці буде постійно діяти сильна тенденція до встановлення такого співвідношення між ставками заробітної плати і попитом на робочу силу, щоб усі робітники були зайняті. Таку думку відомого англійського економіста А. Пігу, який досліджував проблеми безробіття, підтримують й інші вчені (Т. Мальтус, Д. Кейнс, Ю. Ларін) [5]. Необхідність конкуренції серед робітників різних галузей виробництва викликана ще й стрімкою зміною демографічної ситуації, що веде до вивільнення робочих місць через перенасичення ринку фахівцями деяких професій та відмінностями у заробітній платі. Основна особливість процесів мобільності кваліфікованих робітників характеризується встановленням балансу рівноваги між необхідною і фактичною структурою фахівців. Мобільність кваліфікованих робітників є тим соціальним механізмом, який усуває або, принаймні, пом'якшує дисбаланс між посталою проблемою та наявною структурою професійних кадрів.

Загалом, під мобільністю розуміється міра здатності чинника виробництва (в даному разі – робочої сили) до переміщення між різними сферами виробництва. Порівняно з іншими чинниками виробництва, робоча сила є мобільною як у географічному, так і у професійному відношенні, однак, не завжди готова переміститися в інше місце чи навчатися іншій спеціальності [4, с. 285]. Таке трактування мобільності вказує на те, що існують певні обмеження об'єктивного і суб'єктивного характеру, які стримують переміщення робітників. Тож можемо говорити про те, що мобільність робітників має обмежений характер.

Зазначимо, що джерела вивчення проблеми формування професійної мобільності – у дослідженні феноменів поділу праці та соціальних переміщень. Так, проблема мобільності в економіці пов'язана з розглядом професійної мобільності як елемента ринкової організації праці, а саме: відтворенням трудових ресурсів, зміною професійного і кваліфікаційного статусу робітників як виробників та споживачів матеріальних благ (Є. Іванченко). Посилення диференціації й інтеграції соціальних структур та функцій, що охоплюють елементи усіх сфер громадського життя, у тому числі трудової, де процеси поділу й спеціалізації праці дедалі більше наростають, вказує на системність суспільства.

Принагідно зауважимо, що в економічній літературі трактування понять, що стосуються переміщень робітників між фірмами й організаціями, різняться. В одних джерелах вживається термін "мобільність трудових ресурсів", яка передбачає здатність (готовність) трудових ресурсів до зміни свого становища в системі зайнятості (Ю. Одегов). У інших науковці (С. Рощин і Т. Разумова) "мобільність робочої сили", "мобільність робітників", "трудову мобільність" ототожнюють із плинністю робітників та їх звільненнями, внаслідок чого з'являється незайнята частина населення і виникає безробіття.

Досліджуючи питання зайнятості та безробіття, ще К. Маркс обґрунтував теорію, яка будується на доданій вартості, теорії росту органічної будови капіталу й на законі про народонаселення. Теорія доданої вартості ґрунтується на аналізі суті і особливостей робочої сили. У країнах з ринковою економікою робоча сила є товаром особливого типу, де робітник продає свою здатність до праці. У процесі виробництва він створює нову вартість, що більше вартості робочої сили, тобто роботодавець одержує додаткову вартість. Така здатність робочої сили К. Марксом представляється як змінний капітал, що впливає на становища робітничого класу та його зайнятість. Розглянута з огляду на вартість структура, на думку К. Маркса, "визначається тим

відношенням, у якому капітал ділиться на постійний капітал, або вартість засобів виробництва, і змінний капітал або вартість робочої сили, тобто загальну суму заробітної плати" [6, с. 626]. Зацікавленість підприємців у тому, щоб індивідуальна вартість товарів на підприємстві була нижчою від суспільної, дає їм можливість одержувати надлишкову додану вартість, що, в свою чергу, потребує збільшення витрат на постійний капітал. У результаті частка змінного капіталу зменшується, попит на робочу силу відносно знижується, кількість зайнятих збільшується повільніше, порівняно із зростанням усього капіталу й усього суспільного виробництва. У контексті цієї проблеми і на цій основі К. Маркс сформулював закон народонаселення, властивий капіталістичному способові виробництва, коли "робоче населення, здійснюючи нагромадження капіталу, тим самим у зростаючих розмірах виробляє кошти, які роблять його відносно надлишковим населенням" [6, с. 626].

Не втратила слушності думка К. Маркса про те, що при зростанні капіталу й суспільного виробництва попит на робочу силу знижується, скорочується зайнятість, а отже, зростає безробіття [6]. Оскільки безробіття є діючим механізмом у циркуляційних процесах соціальної структури українського суспільства, то, як зауважують дослідники (О. Константинов, Б. Луговцева, Л. Євдокимова та ін.), на ринку праці в сучасному кризовому його стані спостерігається таке явище, коли серед працездатних громадян, які свідомо обрали професію й оволоділи нею, є такі, які змушені переучуватися й працювати за іншою професією. Ми поділяємо думку цих науковців: справді, таке явище пов'язане з тим, що громадяни одержали першу професію в колишній системі господарювання, яка мала свою структуру й попит на робочу силу, а також з тим, що в сучасній економіці, що перебуває в стані кризи й спаду, їхні професії й робочі навички не знаходять застосування. У такій ситуації неминуче виникають випадки, коли хтось випадає зі стану працюючого й стає безробітним. При цьому люди, професійний стан яких ми аналізуємо, не завжди опановують професією, що дає їм змогу переміщатися в соціальній структурі суспільства, принаймні з горизонтальною мобільністю. Серед них є й такі, хто змушений заради одержання роботи оволодівати професіями й працювати відповідним чином, що, з одного боку, вказує на виявлення ними спадної соціальної мобільності, а з іншого – характеризує їх як професійно мобільних робітників.

Аналізуючи чинники впливу на характер розвитку трудового потенціалу українського суспільства, необхідно наголосити, що деформація, руйнація трудового потенціалу детермінована трансформаційними процесами, тривалим періодом спаду в економіці, соціально-економічною кризою, які призвели до погіршенні якісних характеристик трудових ресурсів, негативно вплинувши на трудовий менталітет і трудові орієнтації людей. На думку В. Гімпельсона, директора Центру трудових досліджень Вищої школи економіки Росії, безробітні існують нібито поза економікою й затребувані нею не можуть бути. Одна з головних причин – низька мобільність трудових ресурсів і недостатня їхня кваліфікація.

Суспільно-економічна криза останніх років знецінила людський капітал та інтелектуальний потенціал. Особа з освітою, науковими званнями, відповідного соціально-культурного та морального рівня втратила відчуття затребуваності, своєї важливості для країни. Складні умови породили стихійну адаптацію працюючих громадян до жорстких соціальних реалій, сформували "кризове мислення" – відбувся перехід значної частини працівників інтелектуальної праці у сфери некваліфікованої, але високодохідної діяльності, що у багатьох випадках перетворило трудову мотивацію з високоефективною працею на мотивацію виживання. Із цих та інших причин якість робочої сили в Україні здебільшого не відповідає сучасним вимогам і часто професійно-кваліфікаційний рівень громадян, які шукають роботу, та потреби роботодавців не збігаються, тобто має місце низька професійна мобільність кваліфікованих робітничих кадрів, а отже, відчувається нестача кваліфікованої робочої сили.

Процес системної трансформації в Україні супроводжувався гігантським одномоментним знеціненням людського капіталу, що був накопичений в попередню епоху. Знецінення торкнулося як загального людського капіталу (знань, умінь та навичок, які люди

одержують у системі формальної освіти), так і специфічного людського капіталу (знань і вмінь, які вони здобувають у процесі виробничої діяльності, безпосередньо на робочих місцях). Це масове знецінення людського капіталу не могло не позначитися на продуктивності праці й стало, на думку Р. Капелюшникова, одним із головних чинників її різкого зниження у пореформений період. На індивідуальному рівні виник глибокий розрив між фактичними й бажаними запасами людського капіталу. Тому не дивно, що учасники ринку праці почали робити активні зусилля з метою усунути цей розрив (тобто оптимізувати запаси наявного людського капіталу). Природно, цей процес всезагального "перенавчання" протікав не тільки й не стільки в навчальних закладах, скільки під час трудової діяльності, а ширше – у процесі життєдіяльності кожного працівника. Вважаємо за необхідне зазначити, що криза виробництва й падіння попиту на промислову продукцію в середині 90-х років XX ст. зумовили зниження потреби у підготовці кадрів для промисловості, яка практично припинилася. Молодь тепер не може заповнити вакансій, що потребують спеціальної професійної підготовки, а старше покоління в найближчі роки піде на пенсію. Таким чином, з одного боку, молодь не може заповнити дефіцит у кваліфікованій робочій силі, а з іншого – дешева некваліфікована праця для неї не є привабливою.

Плинність кадрів тісно пов'язана із соціальною мобільністю і може розглядатися як частина цієї загальносоціальної проблеми (Н. Коваліско). Плинність пов'язують із спонтанним відтоком робочої сили, який є наслідком прийняття індивідуальних рішень, а крім того, її пов'язують із загальним відтоком робочої сили "незалежно від його напряму і факторів, що детермінують окремі прояви і мотивують їх" [1, с. 15].

Об'єктивною основою мобільності робітників є зміни у змісті й характері їхньої праці, зокрема її предметі, меті та методах. К. Маркс та Ф. Енгельс, розкриваючи зв'язок між зрушеннями в структурі суспільного виробництва й динамікою структури суспільної праці, сформулювали загальний закон зміни праці [6]. Обґрунтовуючи його як об'єктивний закон великого промислового виробництва та вказуючи на зміну праці як чинник економічного зростання й всебічного розвитку особистості, вони показали, що його джерела не в абстрактних інтересах особистості, а в об'єктивних закономірностях розвитку виробництва [6, с. 499]. На думку К. Маркса і Ф. Енгельса, фахівець може й повинен час від часу переходити в суміжні галузі, тобто вони надавали значення необхідності періодичної зміни напряму професійної діяльності у зв'язку з розвитком науки й техніки [6, с. 366]. Робітники окремих професій утворюють професійні групи, перехід же із однієї професійної групи в іншу означає зміну професії, а рух робочої сили в такому випадку має характер професійної мобільності. Зауважимо, що професійна мобільність, будучи тісно пов'язаною із змістом поняття професії, зумовлюється появою нових професій, функціональними змінами змісту праці та якісними змінами робочої сили. Підтвердження цього ми знайшли в роботі Н. Коваліско, яка зауважує, що у результаті такої зміни праці переборюється закостенілий професіоналізм, розширюється профіль працівників, прискорюється процес виникнення нових професій [3, с. 261–280].

Важливе значення для дослідження професійної мобільності мають праці С. Кугеля, Р. Ривкіної, Л. Хахуліної, які під професійною мобільністю розуміють такий рівень якісного розвитку праці, який дає змогу робітникові переходити від виконання одних конкретних виробничих функцій до інших, тобто змінювати спеціальність, робочу професію або вид занять. При цьому факт зміни підприємства, компанії, галузі, у яких він був зайнятий, не має значення. І в першому – галузевому, і в другому випадку професійне переміщення, якщо воно має місце, відбувається на одному рівні – горизонтально.

Є ще один погляд на визначення мобільності на основі структури стажу на підприємствах. Вважається, що за рівних умов мобільність тим вища, чим коротший середній термін перебування робітників на одному робочому місці і чим більша серед них частка зайнятих з коротким стажем роботи (менше одного року). І якщо показники обороту дають можливість дізнатися про потоки трудових ресурсів, то показники стажу – про стан

їхніх запасів. Між цими альтернативними визначеннями мобільності робітників існує взаємозворотний зв'язок. Л. Смірних вважає, що чим нижчий рівень мобільності робітників, тим вищим є накопичення специфічного людського капіталу і тим нижчою є схильність робітників до зміни місця роботи [8]. На думку науковця, циклічність характеру стажу роботи залежить від низки чинників, а саме: створення робочих місць спричиняє підвищення найму і рівня зайнятості населення, але викликає зниження середнього стажу роботи, оскільки нові робітники починають його з нуля. Водночас з появою нових, більш привабливих робочих місць зростає кількість добровільних звільнень, а це також призводить до зниження середнього стажу роботи на одному місці. Але водночас, зауважує Л. Смірних, зменшується кількість випадків скорочення робочої сили, а отже, відбувається збільшення тривалості стажу роботи [8, с. 24]. З огляду на це розглядаються два ефекти, що впливають на тривалість стажу роботи: "подовжуючий" та "скорочуючий".

У розвинених країнах спостерігається нейтралізація "подовжуючого" ефекту "скорочуючим" ефектом добровільних звільнень. Таке явище призводить до скорочення стажу роботи в періоди економічного піднесення і створює антициклічний характер стажу роботи. Помічено, що у країнах з перехідною економікою середній стаж роботи скорочується в періоди спаду. При цьому при зниженні кількості добровільних звільнень, що зумовлюються структурними змінами перехідних процесів, не відбувається нейтралізації збільшенням скорочень працівників. Тож при аналізі мобільності працівників важливо розглядати не тільки валовий оборот, потоки робочої сили й кількість добровільних і примусових звільнень на ринку праці, а й розподіл працівників за стажем роботи, а також варто враховувати вплив інститутів ринку праці, що регулюють звільнення працівників.

Схильність працівників до звільнення означає потенційну мобільність. При цьому спостерігається розходження між мобільністю працівників і тривалістю контрактів зайнятості. Чинники, що посилюють бажання робітника змінити місце роботи, не можуть розцінюватися як причини, що впливають на тривалість контрактів зайнятості, оскільки фактичної зміни місця роботи може й не відбутися. Звертаючи увагу на відмінність між показниками тривалості контрактів зайнятості і мобільності працівників, деякі дослідники пропонують їх розмежувати й не використовувати показник тривалості контрактів зайнятості як характеристики мобільності робітників. Але ж, з одного боку, початок і закінчення контрактів зайнятості, що визначають розподіл працівників за тривалістю контрактів зайнятості на ринку праці, одночасно характеризують і трудову мобільність (В. Ой). З іншого – принцип, на якому базується оцінка тривалості контрактів зайнятості, полягає в тому, що відносини зайнятості продовжуються лише тоді, коли обидві сторони цього хочуть. Таким чином, взаємні стосунки сторін істотно впливають на мобільність працівників. Отже, між цими двома показниками спостерігається двосторонній причинно-наслідковий зв'язок: мобільність працівників впливає на тривалість зайнятості, при цьому ймовірність їх звільнень змінюється залежно від тривалості контрактів зайнятості. Такий причинно-наслідковий зв'язок створює проблему методичного характеру, що постає у більшості емпіричних досліджень, які оцінюють мобільність працівників, використовуючи залежну змінну зміни місця роботи або зміни статусу зайнятості (безробітний, незайнятий).

Дослідження мобільності працівників емпіричним шляхом оцінюють вплив різних пояснюючих змінних на індикаторну (залежну) змінну, що кодується як 1/0. Залежна змінна набуває значення 1, якщо впродовж спостережуваного періоду часу від t_1 до t_2 відбулося звільнення (добровільне чи вимушене) працівника, зайнятого на момент часу t_1. В іншому разі, залежна змінна набуває значення, що дорівнює 0. У переважній більшості таких досліджень поточна тривалість зайнятості на момент часу використовується як пояснююча змінна. Дослідження такого типу вказують, як правило, на помітний негативний вплив тривалості контрактів зайнятості на ймовірність звільнень працівників. Уперше на можливу помилку в інтерпретації даної емпірично "підтвердженої" взаємозв'язку як результату причинно-наслідкової взаємозалежності тривалості контрактів зайнятості й мо-

більності працівників звернув увагу А. Вейс при вивченні поведінки працівників при звільненні [11]. Деякі дослідники пропонують використовувати в якості змінної контрактів зайнятості чинник часу [10]. Вони вказують, що зміна місця роботи як даммі-змінна враховує припинення контрактів зайнятості тільки в проміжку часу від t_1 до t_2. Використання цієї змінної дає змогу визначити наявність контракту зайнятості до моменту часу t_2, що був початий у період t_x. При цьому чим більший розрив у часі між моментами спостереження, тим вища ймовірність помилки при використанні зміни місця роботи як даммі-змінної для оцінки мобільності працівників. Між моментами спостереження можуть відбуватися одне або більше переміщень працівників, які не будуть враховані у вибірці. І чим менший відрізок часу між t_1 і t_2, тим менша кількість спостережень потрапить у цей відрізок.

Отже, точність оцінки мобільності робітника залежить від тривалості періоду спостереження: чим довше триває період спостереження за тривалістю контрактів зайнятості, тим точнішими будуть одержувані на його основі оцінки мобільності робітника, і навпаки.

Такий підхід до визначення мобільності дає змогу враховувати не тільки характеристики робітників та роботодавців, а й зміни, що відбуваються впродовж часу спостереження. Припинення відносин зайнятості на одному підприємстві й початок їх на іншому можуть розглядатися як результат контрактних взаємодій робітник – роботодавець (міжфірмова мобільність). У цьому разі тривалість контрактів зайнятості виступає як ендогенна змінна, що пояснює мобільність робітників. Тривалість контрактів зайнятості як залежна змінна під час аналізу трудової мобільності дає змогу враховувати не тільки різноманітність характеристик працівників і роботодавців (робочих місць), а й вплив чинника часу, асиметричність розподілу інформації, інституціональні обмеження.

Переміщення робітників у результаті припинення зайнятості на одному підприємстві та початок зайнятості на іншому підприємстві впродовж деякого часу Л. Смірних вважає мобільністю. Водночас вона розглядає мобільність і як процес, який може супроводжуватися як одержанням, так і втратою додаткових вигод у результаті вияву опортунізму (невиконання обов'язків учасниками контрактів зайнятості) однією із сторін або з причини обмеження прав в умовах чинних інституціональних норм [8, с. 27–30].

В умовах науково-технічної революції закон зміни праці розширює свої рамки, виявляючи універсальність характеру, нерівномірність розвитку зміни праці в різних галузях народного господарства, різноманітність форм цього явища. Дія закону зміни праці не порушує спеціалізації. Зміна характеру праці хоча й сприяє подоланню закостенілості професій, створюючи професійну нестійкість, але не призводить до зникнення спеціальностей і профілів діяльності (С. Кугель).

Висновки. Узагальнивши різні погляди на трактування мобільності, можемо стверджувати, що у переважній більшості випадків вони базуються на положеннях неокласичного економічного підходу, в межах якого не береться до уваги, що сторони (робітники і роботодавці), які вирішують питання про звільнення (переміщення), хоча й діють в умовах невизначеності добровільно й автономно, проте впливають один на одного, що робить їхні рішення взаємозалежними.

Мобільність робітників є результатом не відособленого, а взаємозалежного прийняття рішень учасниками ринку праці. Вона служить механізмом чергування та поєднання різних видів діяльності, оскільки соціально-економічні відносини в країні, розвиток науки й техніки впливають на професійні групи і викликають рух, що руйнує їхню однорідність. Як зміна професії професійна мобільність є одним із головних показників закону зміни праці. Водночас у відповідних проявах виникають нові напрями професійної діяльності, що потребують перекваліфікації. Тому професійна мобільність стає неминучою.

Література

1. *Вениге Ю.* Структура и мобильность рабочей силы / Ю. Вениге, Е. Йогуа, Л. Дьетван ; пер. с венг. – М. : Экономика, 1978. – 197 с.
2. *Долішній М.І.* Соціально-трудовий потенціал : теорія і практика / М. І. Долішній, С. М. Злупко. – К. : Наук. думка, 1994. – 263 с.
3. *Коваліско Н.В.* Трудова мобільність регіонального ринку праці : дис. ... канд. соц. наук : 22.00.07 / Наталія Володимирівна Коваліско. – Львів, 1999. — 175 с.
4. Коллинз. Словарь по экономике / под ред. П. А. Ватника. – СПб. : Экон. школа, 2004. – 752 с.
5. *Мальтус Т.* Антология экономической классики : [в 2 т.] / Т. Мальтус, Д. Кейнс, Ю. Ларин. – М. : ЭКОНОВ-КЛЮЧ, 1993. – 486 с.
6. *Маркс К.* Капитал / К. Маркс, Ф. Энгельс. Сочинения. – 2-е изд. Т. 23 : К. Маркс. Капитал. Критика политической экономики. – М. : Госполитиздат, 1960. – 907 с.
7. *Сабирьянова К.З.* Структурные изменения, адаптация работников и равновесие на локальних рынках труда [Электронный ресурс] / К. З. Сабирьянова. _ Режим доступа : http:// www.case.usu.ru/news/articlel.php. – Заголовок с экрана.
8. *Смирных Л.И.* Мобильность работников: теория, методология, измерение : дис. … д-ра экон. наук : 08.00.05 / Лариса Ивановна Смирных. – М., 2004. – 390 с.
9. *Эренберг Р.Дж.* Современная экономика труда: теория и государственная политика / Рональд Дж. Эренберг., С. Смит Роберт : пер. с англ. ; под. ред. Р. П. Колосовой, Т. О. Разумовой, С. Ю. Рощина. – М. : МГУ, 1996. – 800 с.
10. *Dieckmann A.* Turnover and Employment Stability in a large West German Compani / A. Dieckmann, P. Preisendoerfer // Europ. Sociol. Review. – 1988. – №4. – P. 233–248.
11. *Weiss A.* Determinants of Quit Behavior / A. Weiss // Journal of Labor Economics. – 1984. – №2. – P. 371−387.

Лилия Сушенцева

Экономическое содержание категории "профессиональная мобильность"

Обоснованно экономическое содержание категории «профессиональная мобильность», которая является индикатором, характеризующим рынок труда и выступает показателем закона изменения труда.

Ключевые слова: *мобильность, профессиональная мобильность, рынок труда.*

Liliya Sushentseva

Economic content of a category "Professional mobility"

Economic content of a category «professional mobility» being an indicator which characterizes a labor-market and is an index of labor change law is grounded.

Key words: *mobility, professional mobility, labor-market.*

Семінар-практикум "Функціонування системи управління охороною праці" на ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг»

Розділ ІІІ

ІНФОРМАТИЗАЦІЯ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ

УДК 377:005.591.6

УПРОВАДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ПТО

Тетяна Волкова,

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, завідувач лабораторією "Всеукраїнський інформаційно-аналітичний центр ПТО" Інституту професійно-технічної освіти НАПН України

У статті подано аналіз етапів розробки автоматизованої системи управління ПТО. Визначено групи навчальних закладів залежно від їх ставлення до автоматизації управління. Окреслено умови оптимізації створення і впровадження системи інформаційно-аналітичного забезпечення управління в регіональній системі професійно-технічної освіти ІАСУ ПТО ПРОФТЕХ.

Ключові слова: *інформаційно-аналітичне забезпечення, ефективність, оптимізація, управління професійно-технічною освітою.*

Для успішного прогнозування ринку праці, а також для реформи освітньої сфери, як зазначається у щорічному Посланні Президента України до Верховної Ради України, надзвичайно важливою є прозорість економіки і достовірність статистичних даних [10, с. 164]. В умовах стрімкого розвитку інформаційних технологій важливого значення набуває вирішення проблеми керування даними, яке забезпечило б найбільш ефективну роботу системи ПТО. Поява загальних закономірностей процесу автоматизації управління в соціально-економічних системах має певну специфіку, оскільки освіта належить до соціально-культурної сфери, а результати нематеріальної діяльності не є очевидними: кінцевий продукт важко піддається кількісному вимірюванню, критерії ефективності освітньої діяльності не мають чіткого й однозначного тлумачення. Все це стримує впровадження інформаційних систем управління в сфері освіти.

Останні дослідження з питань інформатизації навчальних закладів здійснювали: В. Биков [2], Ю. Дорошенко [7], Г. Єльникова [6], А. Литвин [8], Н. Морзе [9], Т. Пушкарьова [11], В. Шевченко [12] та інші вчені. Зокрема В. Биков наголошує, що необхідною умовою ефективного управління процесом інформатизації є моніторинг стану інформатизації навчальних закладів. Мета моніторингу – вчасно надавати достовірну інформацію

про параметри об'єктів інформатизації, що змінюються в часі і які істотні для прийняття управлінських та технічних рішень у сфері забезпечення життєдіяльності навчального закладу. Моніторинг необхідний також для з'ясування освітньої ефективності інвестицій, що спрямовуються з державного бюджету та інших джерел на інформатизацію системи освіти [2].

Головна мета дослідження – аналіз умов оптимізації створення й упровадження інформаційно-аналітичного забезпечення управління регіональною системою професійно-технічної освіти.

Побудова ефективної і дієвої системи професійно-технічної освіти, як зазначається в міжнародному документі "Proposed Indicators for Assessing Technical and Vocational Education and Training" [13], повинна здійснюватися у такі етапи: 1) оцінка наявної ситуації в системі ПТО; 2) розробка стратегії щодо реформування цієї системи; 3) реалізація стратегії реформ; 4) оцінка реформ впливу; 5) безперервний моніторинг продуктивності в системі ПТО.

Серйозний аналіз з метою прийняття оптимальних рішень можливий лише за умови узгодженості та безпосередньої участі перших осіб у проектуванні й реалізації автоматизованих систем, особливо на етапі формулювання вимог до створюваних систем.

За В. Глушковим, інформаційні управляючі системи – системи управління підприємствами, організаціями, територіальними об'єднаннями, галузями, відомствами, що базуються на регулярному застосуванні сучасних математичних методів і технічних засобів автоматичного оброблення інформації щодо обліку, аналізу, планування, організації, проектування й підготовки виробничо-господарської діяльності [5].

В Україні питання розробки і впровадження інформаційно-аналітичної системи управління професійно-технічною освітою (ІАСУ ПТО) ПРОФТЕХ у пілотні регіональні інформаційно-аналітичні центри ПТО (Вінниця, Дніпропетровськ, Київ, Львів, Сімферополь, Харків) вирішувалися Інститутом професійно-технічної освіти НАПН України (лабораторія "Всеукраїнський інформаційно-аналітичний центр ПТО") спільно з Департаментом професійно-технічної освіти Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України. Систему створено за матеріальної підтримки Проекту ЄС TACIS "Підвищення ефективності управління професійно-технічною освітою на регіональному рівні" (2009 р.). Доступ до системи здійснюється за адресою http://proftechinfo.org.ua. Інформаційно-аналітична система ІАСУ ПТО ПРОФТЕХ складається з таких забезпечувальних підсистем: інформаційної, технічної, математичної і програмної, методичної та організаційної. Аналіз цих підсистем за функціональними можливостями програмного забезпечення, за організаційною структурою, що забезпечує функціонування й розвиток системи, за змістом полів бази даних показує, що для завдань автоматизації управління в освіті регіональна система освіти виступає як виробниче підприємство з територіально віддаленими дільницями і управлінням, зосередженим у центральному закладі.

Інформаційно-аналітична система визначається як система, заснована на використанні сучасних методів керівництва соціально-економічним об'єктом, застосуванні математичних моделей та методів у процесі прийняття рішень і створення необхідної інформаційної бази на основі засобів обчислювальної техніки та зв'язку, що забезпечує досягнення нової якості у підвищенні ефективності системи управління [5]. Відповідно до ГОСТ 34.601–90 "Автоматизовані системи. Стадії створення" виділяють такі основні етапи розробки автоматизованої системи (АС): формування вимог до АС, розробка концепції АС, технічне завдання, ескізний проект, технічний проект, робоча документація, введення в дію, супровід АС [1]. Останній етап передбачає виконання робіт відповідно до гарантійних обов'язків з метою виявлення й усунення недоліків системи впродовж року.

Після цього здійснюється впровадження системи. Для територіально розподіленої муніципальної системи освіти з її складною ієрархією управління цей етап має найбільші труднощі, оскільки впровадження викликає зміни в діяльності певного кола працівників, що не може не викликати природного супротиву з їхнього боку. Впровадження системи привносить здебільшого нові методи й засоби

роботи, передбачає досить високу працездатність, пристосованість працівників до діяльності в нових умовах, підвищення їхньої кваліфікації і професійної освіти. Акцент у роботі переноситься на аналітичний метод прийняття рішень. Стрімко підвищуються вимоги до якості вхідних даних і здобутих результатів.

Ефективність впровадження ІАСУ ПТО ПРОФТЕХ у практичну діяльність визначається ставленням до неї користувачів. Залежно від відношення співробітників до автоматизації управління нами виділено такі групи навчальних закладів. Перша група – співрозробники (приблизно 10%) – свідомо й зацікавлено беруть участь у розвитку ІАСУ ПТО ПРОФТЕХ як інструмента аналізу стану власного об'єкта управління, а також в її дослідній експлуатації (що завжди відбувається з ризиками, часовими та моральними витратами), активно шукають внутрішні резерви для підтримки робіт з інформатизації. До другої групи належать навчальні заклади-користувачі, які використовують ІАСУ ПТО ПРОФТЕХ як один з інструментів забезпечення власної діяльності, зокрема 34% з них активно використовують ІАСУ ПТО ПРОФТЕХ, за власною ініціативою виходять на контакт з розробниками програмного забезпечення із замовленнями на створення нових функціональних можливостей системи, з огляду на власні потреби в інформації; 37% – помірні – охоче використовують можливості ІАСУ ПТО ПРОФТЕХ у власній роботі, проте великої активності не виявляють, бази даних ведуть досить регулярно, але за наказом, а не з власних ініціатив, водночас, після демонстрації можливостей системи і агітації, майже завжди спостерігається підйом у роботі із системою; 12% – пасивні – не протидіють впровадженню ІАСУ ПТО ПРОФТЕХ, але не зацікавлені в ній, у власній роботі практично не використовують, а бази даних формують хаотично, демонстрація можливостей системи не викликає у них підвищення активності. До третьої групи належать опозиціонери (майже 1%) – блокують впровадження ІАСУ ПТО ПРОФТЕХ із різних причин.

Досвід роботи із запровадження й супроводу ІАСУ ПТО ПРОФТЕХ у ПТНЗ України дає змогу сформулювати такі умови оптимізації створення реально працюючих систем інформаційного забезпечення управління в регіональній системі освіти:

1) наявність спеціалізованого підрозділу (інформаційно-аналітичного центру/лабораторії) в НМЦ ПТО, що здійснює розробку, запровадження і супровід уніфікованого програмного забезпечення;

2) консультування роботи цього підрозділу з боку керівника НМЦ ПТО або його заступника;

3) діюча система методичного забезпечення процесу інформатизації: постійно діючі курси підготовки і перепідготовки користувачів системи, методична література для роботи з нею, семінари, круглі столи тощо;

4) створення механізму централізації та впорядкування інформаційних запитів з метою автоматизації складання звітів з використанням баз даних ІАСУ ПТО ПРОФТЕХ;

5) встановлення цільової доплати відповідальним за інформаційно-аналітичну роботу для матеріального стимулювання якісного ведення баз даних ІАСУ ПТО ПРОФТЕХ;

6) реалізація програмного забезпечення ІАСУ ПТО ПРОФТЕХ на домінуючій програмній платформі для користувацьких програм, які забезпечує звичний для користувачів інтерфейс;

7) наявність служби технічного обслуговування обчислювальної техніки у ПТНЗ, що здійснюють інформатизацію управлінської діяльності.

Зазначимо, що однією з важливих для функціонування й розвитку ІАСУ є умова централізації інформаційних запитів. Усі відомості, необхідні для складання звітів на будь-який інформаційний запит, відповідно до структур баз даних заповнюються частково вручну. Для автоматичного формування звіту в ІАСУ ПТО ПРОФТЕХ передбачено спеціально запрограмовану форму оброблення й введення даних (offline-form), що дає змогу оптимізувати роботу.

Принагідно також підкреслимо важливість очевидної, проте складної для практичної реалізації умови функціонального підпорядкування розробників ІАСУ лабораторії "Всеукраїнський інформаційно-аналітичний центр ПТО" Інституту ПТО НАПН України, як координаторові діяльності регіональних

інформаційно-аналітичних лабораторій у структурі навчально-методичних центрів ПТО. Це є прямим наслідком принципу першого керівника при розробці й запровадженні ІАС у будь-якій організації [5].

Література

1. Автоматизированные системы: стадии создания. ГОСТ 34.601–90 [Электронный ресурс] – Режим доступа: atrium.in.ua/files/13._gost_34.601–90.doc.
2. *Биков В.Ю.* Проблеми створення системи моніторингу стану інформатизації загальноосвітніх навчальних закладів / В.Ю. Биков, А.Ю. Пилипчук / Режим доступу до файлу: http://www.nbuv.gov.ua/ejournals/ITZN/em4/content/07bvyieg.htm.
3. *Волкова Т.В.* Електронний засіб підвищення ефективності управління професійно-технічною освітою / Т.В. Волкова // Професійно-технічна освіта. – 2011. – № 4. – С. 28–30.
4. *Волкова Т.В.* Оцінка важливості критеріїв системи рейтингового оцінювання діяльності ПТНЗ при розв'язанні задач управління професійно-технічною освітою в регіоні // Теорія і методика електронного навчання : зб. наук. пр.: Вип. 7. – Кривий Ріг: Вид. від. НМетАУ, 2012. – С. 152–158.
5. Енциклопедія кібернетики : в 2 т. / За ред. В. М. Глушкова. – К: Гол. редакція Укр. рад. енциклопедії, 1974. – 624 с.
6. *Єльникова Г.В.* Вимірювання рівня інформатизації навчального закладу [Електронний ресурс] / Г. В. Єльникова // Народна освіта : електронне наукове фахове видання. – Режим доступу: http://www.narodnaosvita.kiev.ua/vupysku/5/statti/4elnikova.htm.
7. Інформатизація середньої освіти: програмні засоби, технології, досвід, перспективи: Навч.-метод. посіб. / М.І. Вовковінський, Ю.О. Дорошенко, Л.М. Забродська, Л.М. Калініна, В.С. Коваль – К.: Пед. думка, 2003. – 272 с.
8. *Литвин А.В.* Основні завдання інформатизації професійної освіти [Електронний ресурс] / А.В. Литвин, О.Г. Литвин // Режим доступу до файлу: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/15869/1/166-Lytvyn-349-353.pdf.
9. *Морзе Н.В.* Впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у навчально-виховний процес закладів ПТО : [метод. посіб.] / Н.В. Морзе. – К. : Арт Економі, 2011. – 168 с.
10. Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2012 році : Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України. – К. : НІСД, 2012. – 256 с.
11. *Пушкарьова Т.* Про хід виконання Державної цільової програми впровадження у навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів інформаційно-комунікаційних технологій «Сто відсотків» / Тамара Пушкарьова // Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах. – 2012. – № 3. – С. 24–29.
12. *Шевченко В.Л.* Організаційно-педагогічні та дидактико-психологічні основи проектування інформаційного навчального середовища із застосуванням програмно-інструментального комплексу / [Навч.-метод. посіб.] / В.Л. Шевченко. – К. : Освіта України, 2010. – 104 с.
13. Proposed Indicators for Assessing Technical and Vocational Education and Training / Режим доступу: http://www.etf.europa.eu/webatt.nsf/0/E112211E42995263C12579EA002EF821/$file/Report%20on%20indicators%20April%202012.pdf.

Татьяна Волкова

Внедрение информационно-аналитической системы управления ПТО

В статье представлен анализ этапов разработки автоматизированной системы управления ПТО, а также группы учебных заведений в зависимости от их отношения к автоматизации управления. Определены условия оптимизации создания и внедрения системы информационно-аналитического обеспечения управления в региональной системе профессионально-технического образования ИАСУ ПТО ПРОФТЕХ.

Ключевые слова: *информационно-аналитическое обеспечение, оптимизация, управления профессионально-техническим образованием, эффективность.*

Tetyana Volkova

Implementation of information-analytical system for TVET management

The article focuses on stages of development of an automated system of TVET management. Groups of educational institutions depending on their position in management automation are defined. Terms of optimization as to development and implementation of information and analytical management support in a regional system of vocational education PROFTECH are considered.

Key words: *information-analytical support, efficiency, vocational education management, optimization.*

УДК 337.8:005.591.6

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНА СИСТЕМА "ПРОФТЕХ" У ПТНЗ м. КИЄВА

Ірина Савченко,

кандидат педагогічних наук, вчений секретар, старший науковий співробітник лабораторії "Всеукраїнський інформаційно-аналітичний центр ПТО" Інституту професійно-технічної освіти НАПН України

Статтю присвячено аналізу результатів експериментальної роботи щодо використання засобів інформаційно-аналітичної системи "ПРОФТЕХ" у процесах моніторингу ефективної діяльності професійно-технічних навчальних закладів м. Києва. Представлено проміжні результати та проблемні аспекти експерименту щодо впровадження інноваційного програмного засобу інформаційно-аналітичного забезпечення в практичну управлінську діяльність ПТНЗ.

Ключові слова: *інформаційно-аналітична система, моніторинг, професійно-технічний навчальний заклад, ефективна діяльність, управління.*

На даному етапі розвитку суспільства, в умовах якісних змін як на ринку праці, так і у динамічному конкурентному освітньому середовищі особливої актуальності набуває об'єктивний аналіз інформації щодо стану системи професійно-технічної освіти (ПТО), який дає змогу здійснювати прогностичне обґрунтування її розвитку.

Значення ролі інформації в діяльності керівників у системі ПТО не можна недооцінювати. Практика доводить, що повнота, актуальність і своєчасність інформаційно-аналітичного забезпечення управлінської діяльності є найважливішими чинниками, від яких залежить оперативність реагування на зміни зовнішнього середовища, процеси прийняття рішень, формування стратегії подальшого ефективного розвитку цієї ланки освіти.

У вітчизняній педагогіці процеси інформатизації освіти перебувають у полі зору Б. Малиновського, В. Бикова, М. Згуровського, В. Кременя, В. Лугового, С. Сисоєвої та інших учених. Сучасні дослідження цього наукового поля охоплюють такі напрями: рівень розвитку моніторингу і прогнозування професійної освіти (В. Гольбергх, В. Зуєв, П. Новіков); моніторинг якості освіти (Г. Гутник, В. Безпалько, С. Шихов, Г. Файзуліна); моніторинг в управлінні навчальним закладом (О. Воронцова, О. Касьянова); моніторингову систему освітнього менеджменту (І. Маслікова); моніторинг в аспекті інформаційного забезпечення управління освіти (А. Майоров); рейтингову систему оцінювання соціально-педагогічної ефективності закладів навчальної професійної освіти в регіоні (В. Зуєв, О. Іванова, О. Локшина, Т. Лукіна, С. Шихов).

Українська профтехосвіта спрямована на входження до відкритого європейського освітнього простору. Про це свідчить зацікавленість української сторони щодо ознайомлення із процедурами забезпечення якості професійного навчання та їх новітнім інструментарієм – індикаторами якості професійної освіти і навчання (Quality indicators in VET), які були схвалені Європейським парламентом та Європейською Радою [1, 2].

Європейська Співдружність використовує модель освітніх індикаторів і ґрунтується на таких основних складових: контекстуальній інформації; освітньому процесі; освітніх досягненнях; ресурсному внескові в освіту. Використання індикаторів у моніторингових дослідженнях сприяє з'ясуванню причинно-наслідкових зв'язків змін у системі і робить їх прозорими.

Тому саме на сьогодні набуває актуальності процес інформаційно-аналітичного за-

безпечення розвитку професійно-технічної освіти і, безпосередньо, кожного конкретного ПТНЗ на основі сучасного інструмента моніторингу – індикаторів ефективної діяльності професійно-технічного навчального закладу (ПТНЗ). *Індикатор* забезпечує отримання комплексної якісної характеристики об'єкта, дає найбільш узагальнену оцінку (наприклад, "відсоток випускників, які отримали дипломи з відзнакою", "частка сиріт у загальному контингенті учнів" тощо). Він найчастіше виражається певною формулою або відношенням показників [3].

На сьогодні процес інформаційно-аналітичного забезпечення розвитку ПТО вимагає створення таких програмних продуктів, які дають змогу автоматизувати процеси моніторингу та формувати необхідний інформаційно-аналітичний ресурс для прийняття ефективних рішень, що створює принципово нові підходи до організації управлінської діяльності, сприяє формуванню гнучкої, швидко реагуючої на соціально-економічні зміни, системи інформаційно-аналітичного забезпечення органів управління різних рівнів.

Управління освітою – цілеспрямована діяльність людей, при допомозі якої забезпечуються оптимальні умови її функціонування, створюється системний механізм урегулювання проблем, що виникають на загальнодержавному і місцевому рівнях та у навчально-виховних закладах освіти й наукових установах. Ефективне і результативне управління потребує знання природи об'єкта управління, наявності відповідної інформації для прийняття управлінських рішень, механізмів та ресурсів їх реалізації. У Білій Книзі української освіти наголошується, що на сьогодні в Україні відсутній моніторинг якості проведених реформ, тільки розпочинаються дослідження щодо автоматизації цих процесів, має місце низький рівень участі громадськості у реформуванні освіти, управлінні нею, оцінюванні її якості [4]. Проте, обираючи інноваційний шлях розвитку, не можна обійтися без нововведень, спрямованих на модернізацію інформаційно-аналітичного забезпечення органів управління ПТО різних рівнів: створення відповідних інформаційно-аналітичних служб; проектування відкритого інформаційного середовища в умовах демократизації суспільства з метою задоволення інформаційних потреб різних груп користувачів освітніх послуг ПТО; підвищення інформаційної грамотності педагогічних працівників; розроблення моніторингових автоматизованих систем з метою формування результативнішої, і прозорої системи управління.

Необхідність розроблення проблем інформаційно-аналітичного забезпечення як продуктивного підґрунтя прийняття управлінських рішень директорами ПТНЗ, керівниками регіональних органів управління освітою, на наш погляд, також зумовлена: впровадженням програмних продуктів і розвитком сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, що дають змогу прискорити управлінські процеси завдяки автоматизації документообігу; потребою усунути недоліки дилетантських навичок роботи з інформацією, яка може трансформуватися не лише в знання, а й у продуктивні рішення; недосконалістю інформаційного обміну на рівні ПТНЗ з інформаційними партнерами; відсутністю доступного, оперативного інформаційного ресурсу для прийняття рішень у галузі ПТО.

Науковцями лабораторії "Всеукраїнський інформаційно-аналітичний центр ПТО" Інституту професійно-технічної освіти НАПН України спільно із проектом ТАСІС "Підвищення управління професійно-технічною освітою на регіональному рівні в Україні" на замовлення МОНмолодьспорту України була створена інформаційно-аналітична система (ІАС) ПРОФТЕХ, що функціонує як веб-ресурс, доступ до нього здійснюється вільно в мережі Інтернет за адресою http://www.proftechinfo.org.ua.

Розроблення ІАС "ПРОФТЕХ" було спрямоване на формування відкритого, доступного інформаційного банку даних для забезпечення органів управління ПТО, професійно-технічних навчальних закладів, наукових установ, роботодавців та абітурієнтів даними моніторингу про стан і тенденції розвитку ринку освітніх послуг професійно-технічної освіти, необхідні для поліпшення якості підготовки кваліфікованих робітників та прийняття ефективних управлінських рішень. Функціональність ІАС "ПРОФТЕХ" дає змогу: розраховувати індикатори ефективної діяльності навчального закладу (працевлаштування, педагогічні кадри, фінансування,

матеріально-технічна база, навчально-методичне забезпечення, результативність навчання, доступність ПТО) на основі введених показників ПТНЗ; формувати аналітичні звіти для трьох рівнів управління (всеукраїнський, регіональний і ПТНЗ) за допомогою мобільного конструктора та візуалізувати їхні діаграми; здійснювати оперативний пошук за параметрами фільтра паспорта ПТНЗ; моніторити регіональну мережу ПТНЗ та контролювати ліцензійну діяльність ПТНЗ; аналізувати індикатори у галузевому розрізі й часовій динаміці.

Новизна створеного програмного забезпечення полягає в тому, що, на відміну від наявних статистичних програм, ІАС "ПРОФТЕХ" має переваги, а саме: доступність для користувачів завдяки розміщенню в мережі Інтернет; зворотний зв'язок із реципієнтами інформації; рівнева консолідація даних; мобільний конструктор звітів; миттєва візуалізація отриманих результатів; зберігання даних різних часових рядів; дві форми введення даних (он-лайн та офлайн-формою); галузевий аналіз індикаторів; дружній інтерфейс користувача.

Для науково-експериментального відпрацювання системи "ПРОФТЕХ" було створено мережу регіональних інформаційно-аналітичних центрів ПТО у структурі Кримського Республіканського інституту післядипломної педагогічної освіти, управліннях освіти і науки державних адміністрацій Дніпропетровської, Львівської, Черкаської, Харківської областей та навчально-методичному кабінеті ПТО м. Києва і при лабораторії "Всеукраїнський інформаційно-аналітичний центр ПТО" в Інституті професійно-технічної освіти НАПН України. Експериментом було охоплено 261 професійно-технічний навчальний заклад цих областей, введено дані в систему за 2006–2007, 2007–2008 рр. Особливістю експерименту на цей період була централізація керівництва роботами МОНМС України на підставі відповідних наказів та введення їх у систему працівниками регіональних інформаційно-аналітичних центрів ПТО, створених у структурі НМЦ ПТО.

У 2011 р. між Відділом професійно-технічної освіти Головного управління освіти Київської міської адміністрації та Інститутом професійно-технічної освіти НАПН України було укладено угоду щодо продовження проведення експерименту з апробації, створеної в рамках проекту Європейського Союзу "Підвищення ефективності управління професійно-технічною освітою на регіональному рівні в Україні" інформаційно-аналітичної системи "ПРОФТЕХ".

У рамках цієї угоди було проведено: науково-практичний семінар "Концептуальні засади розробки методики рейтингового оцінювання якості ПТО" під час міської методичної секції для 30-ти директорів ПТНЗ; підготовлено аналітичну довідку про ІКТ-навички відповідальних за інформаційно-аналітичну роботу в ПТНЗ м. Києва; розроблено програму курсу "Комп'ютерні технології аналізу діяльності професійно-технічного навчального закладу"; проведено, згідно з укладеним графіком, навчання відповідальних осіб від ПТНЗ, призначених за введення даних в інформаційно-аналітичну систему "ПРОФТЕХ"; відповідальними від ПТНЗ підготовлено звіти за даними моніторингу, які за результатами навчання оприлюднено на підсумковому науково-практичному семінарі, їм видано сертифікати про проходження курсу навчання; за участю представників ПТНЗ – учасників експерименту в рамках XV Ювілейної Міжнародної виставки навчальних закладів було проведено семінар "Інформаційно-аналітичне забезпечення управлінської діяльності керівників професійно-технічних навчальних закладів", на якому вони представили результати роботи в ІАС "ПРОФТЕХ".

Особливістю роботи в 2011 р. стало те, що всі тридцять ПТНЗ м. Києва під час продовження експерименту отримали коди доступу в систему, самостійно (після навчання) ввели дані й підготували звіт за 4 навчальних роки за індикаторами ефективної діяльності ПТНЗ у динаміці, в якому було представлено галузеві розрізи індикаторів на всеукраїнському, регіональному рівнях та рівні ПТНЗ. За результатами проведеного дослідження встановлено, що позитивна динаміка серед ПТНЗ м. Києва спостерігається за індикаторами комп'ютеризації та навчально-методичного забезпечення (табл. 1).

Таблиця 1

Узагальнені результати дослідження індикаторів "Кількість учнів (від загальної кількості) на 1 ПК", "Кількість учнів (від загальної кількості) на 1 ПК з доступом до Інтернет" ПТНЗ м. Києва в динаміці за 5 навчальних років (2006–2011 рр.)

	2006–2007	2007–2008	2008–2009	2009–2010	2010–2011
	Кількість учнів (від загальної кількості) на 1 ПК з доступом до Інтернет				
Середнє значення 30-ти ПТНЗ м. Києва	33,8 С	23,56 %	18,6 %	15,6 %	16,2 %
	Кількість учнів (від загальної кількості) на 1 ПК				
	12,04 %	11,05 %	12,6 %	8,57 %	12,2 %

Результати дослідження, наведені в таблиці, свідчать про те, що даний показник в середньому по м. Києву сталий і зберігається в межах 11–12-ти учнів на один ПК. Найкращі результати комп'ютерного забезпечення у ПТНЗ галузі зв'язку – 2–3 учні на ПК та ПК із доступом в Інтернет. У навчальних закладах промисловості, будівництва та ЖКГ цей показник становить 12–14 учнів на 1 ПК (рис. 1).

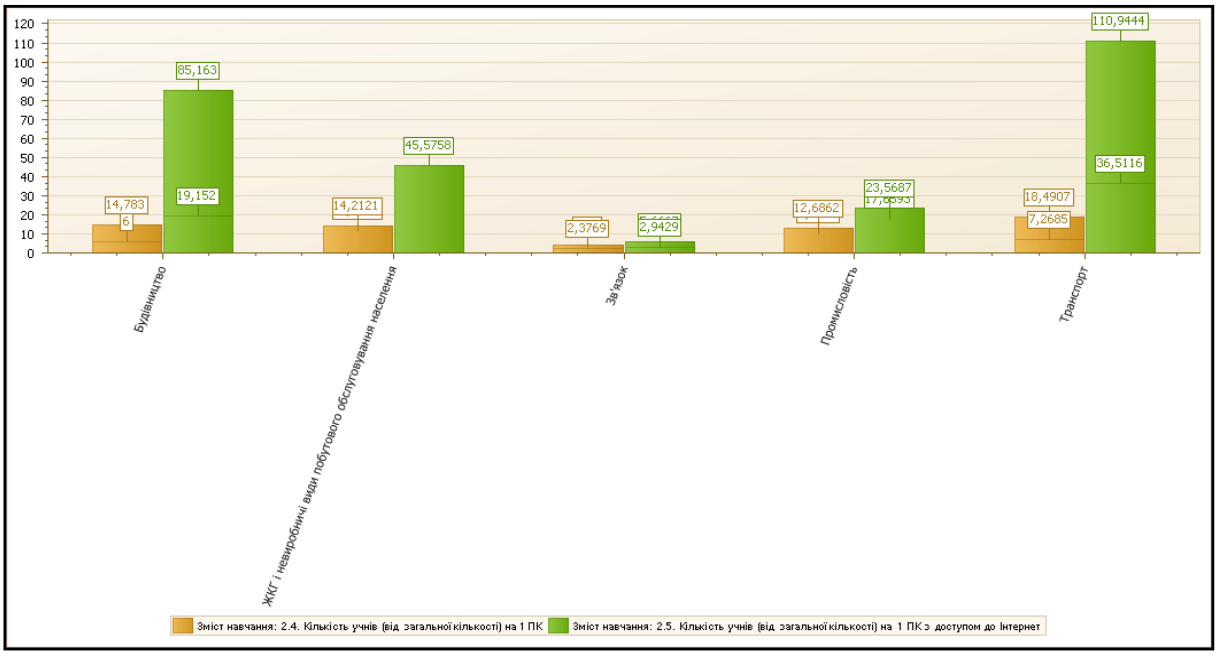

Рис. 1. Аналіз результативності ПТНЗ м. Києва у галузевому розрізі за групою індикаторів "Кількість учнів (від загальної кількості) на 1 ПК" та "Кількість учнів (від загальної кількості) на 1 ПК із доступом в Інтернет" (2006–2007, 2009–2010 рр.)

У деяких навчальних закладах значення індикатора в останні роки почало стрімко зростати (Київське професійне училище будівництва і дизайну – з 45 до 15 учнів на один ПК; міжрегіональний центр ювелірного мистецтва – з 10 до 8-ми учнів на один ПК; ВПУ № 25 – з 12 до 10 учнів на 1 ПК).

Аналіз індикатора "Відсоток осіб, які проходять перепідготовку та підвищують кваліфікацію з числа незайнятого і працюючого населення" засобами ІАС "ПРОФТЕХ", показав, що у ПТНЗ м. Києва його значення почало зменшуватися порівняно з іншими пілотними регіонами, про що свідчить рис. 2.

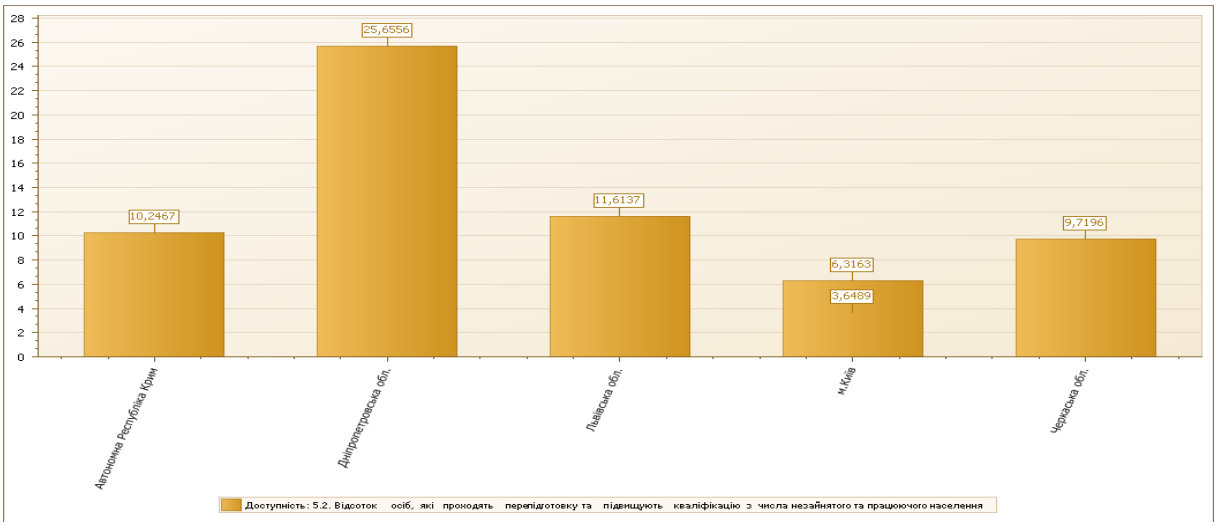

Рис. 2. Аналіз індикатора "Відсоток осіб, які проходять перепідготовку й підвищують кваліфікацію, з числа незайнятого і працюючого населення" АРК, Черкаської, Дніпропетровської обл. та м. Києва 2010–2011 рр.

Аналіз даного індикатора серед ПТНЗ м. Києва (2006–2007 рр., рис. 3) свідчить, що лише 4 київські навчальні заклади (ВПУ КНТЕУ, ВПУ водного транспорту, ВПУ швейного та перукарського мистецтва, МВПУ зв'язку) здійснюють перепідготовку й підвищують кваліфікацію осіб з числа незайнятого і працюючого населення на рівні 10–14% від загальної кількості учнів, і це в той час, коли в зарубіжній практиці цьому напряму підготовки приділяється значна увага в аспекті реалізації парадигми "Навчання протягом усього життя".

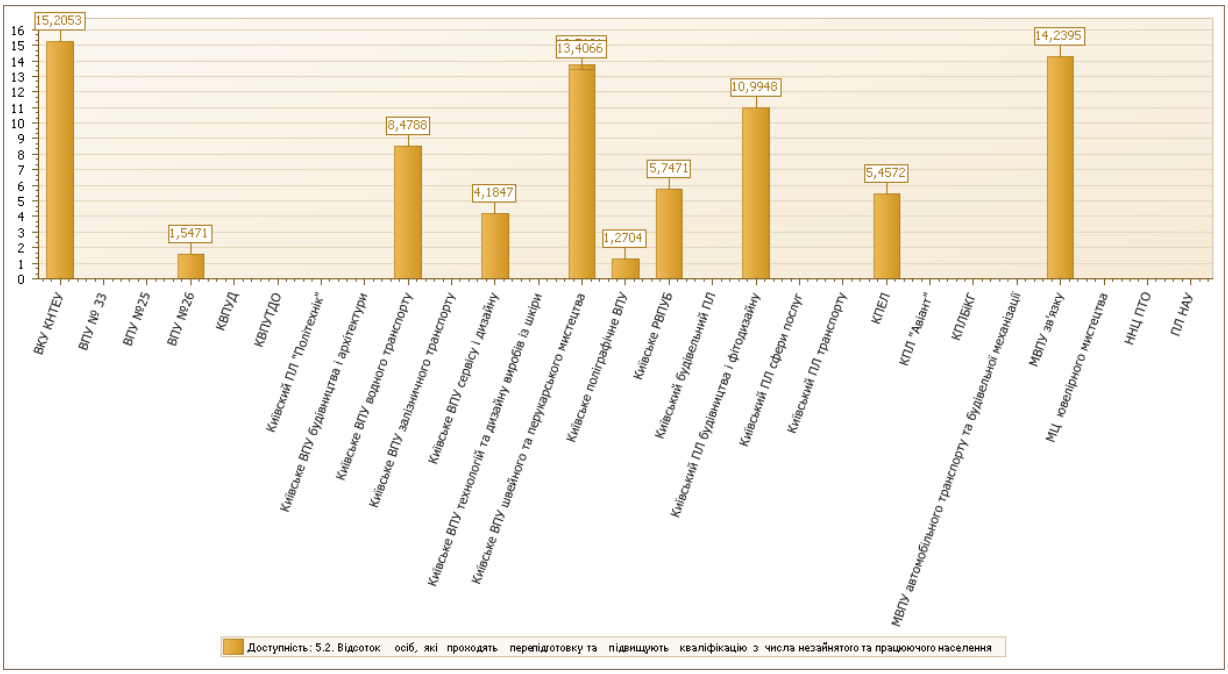

Рис. 3. Аналіз індикатора "Відсоток осіб, які проходять перепідготовку й підвищують кваліфікацію, з числа незайнятого і працюючого населення" ПТНЗ м. Києва 2006–2007 рр.

Динаміку ПТНЗ м. Києва за такими європейськими індикаторами, як "Кількість учнів (від загальної кількості) на 1-го майстра виробничого навчання", "Кількість учнів (від загальної кількості) на 1-го викладача спеціальних дисциплін" за 5 навчальних років, представлено в табл. 2 і на рис. 4. У цілому загальна динаміка не показує покращання результатів за останні роки.

Таблиця 2

Зведені дані ПТНЗ м. Києва щодо індикаторів "Кількість учнів (від загальної кількості на одного майстра виробничого навчання)"; "Кількість учнів на одного викладача спеціальних дисциплін (2006–2011 рр.)"

2006–2007	2007–2008	2008–2009	2009–2010	2010–2011
Кількість учнів (від загальної кількості) на 1-го викладача спеціальних дисциплін				
57,2 %	67,9 %	89,47 %	78,97 %	141,1 %
Кількість учнів (від загальної кількості) на 1-го майстра виробничого навчання				
20,92 %	22,31 %	20,02 %	21,94 %	26,02 %

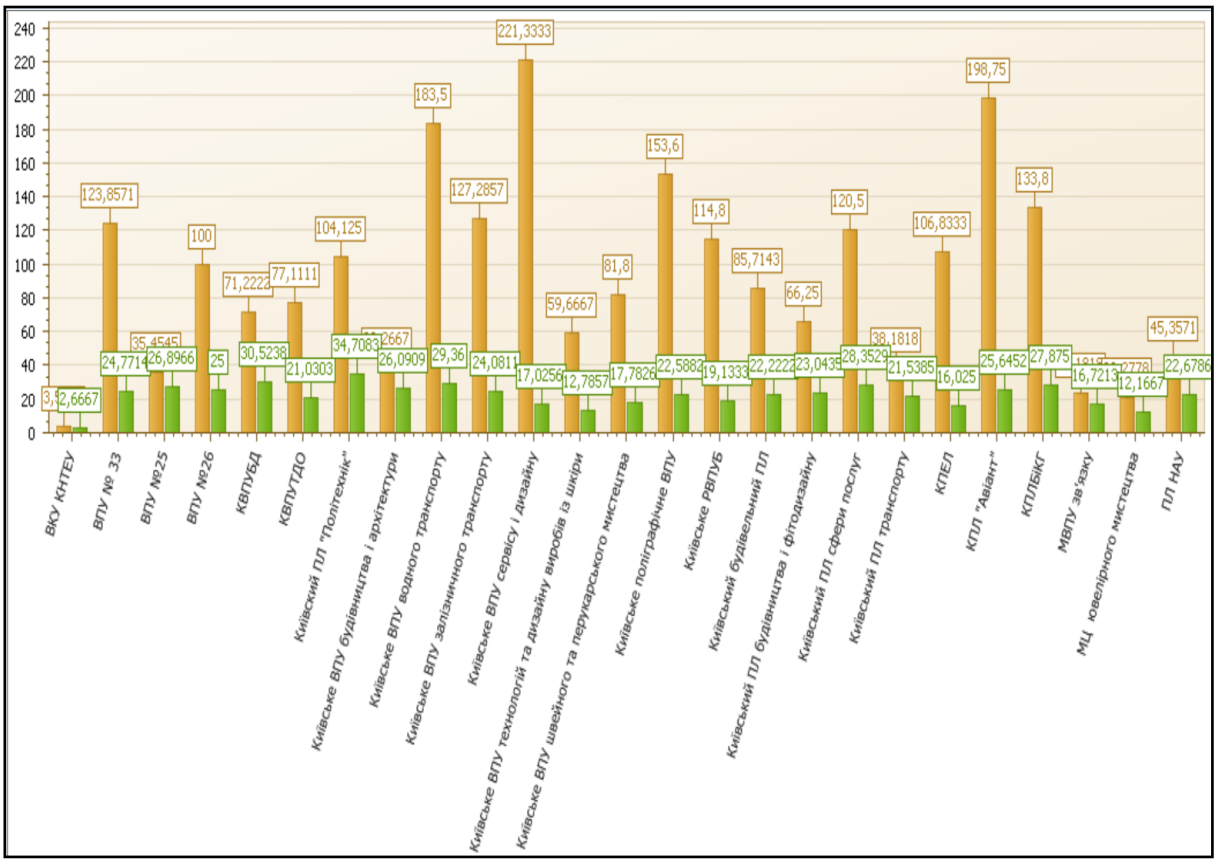

Рис. 4. Динаміка індикаторів ПТНЗ м. Києва "Кількість учнів (від загальної кількості) на одного майстра виробничого навчання"; "Кількість учнів (від загальної кількості) на одного викладача спеціальних дисциплін" 2006–2007 рр.

Галузевий розріз даного індикатора (рис. 5) показує, що кращі результати в 2006–2007 рр. демонструють ПТНЗ м. Києва житлово-комунального господарства й невиробничих видів обслуговування населення, промисловості та зв'язку (14–20 учнів на одного майстра виробничого навчання). Кількість учнів на одного викладача спеціальних дисциплін залишається високою.

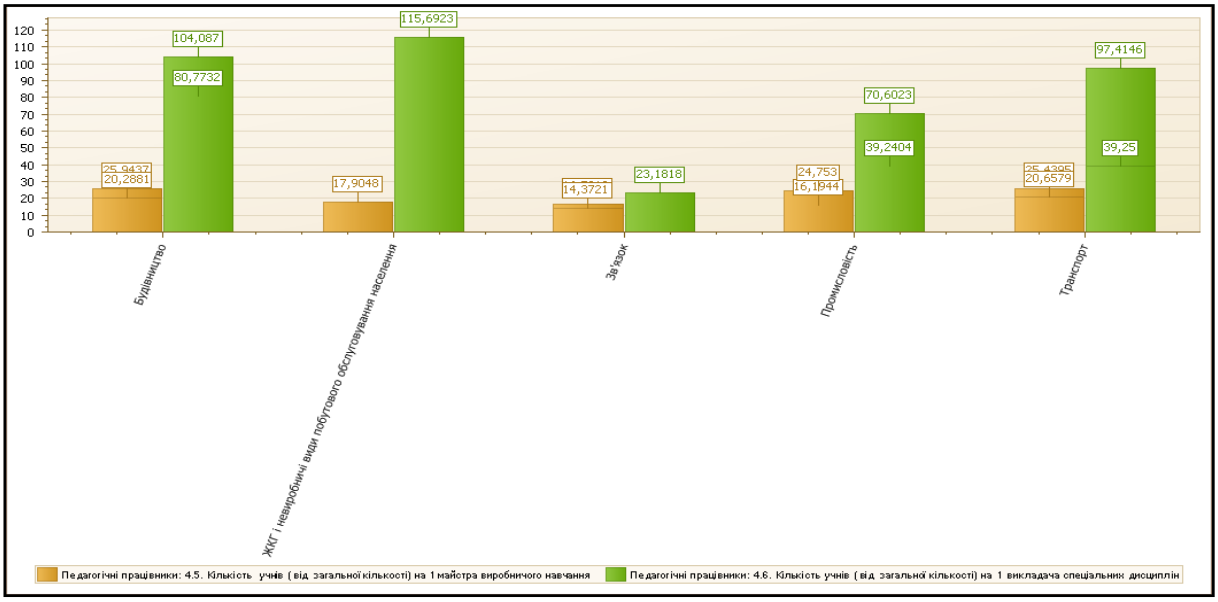

Рис. 5. Аналіз результативності ПТНЗ м. Києва у галузевому розрізі за групою індикаторів "Кількість учнів (від загальної кількості на одного майстра виробничого навчання)", "Кількість учнів на одного викладача спеціальних дисциплін" (2006–2010 рр.)

У результаті проведеного анкетування відповідальних, призначених у ПТНЗ за роботу з ІАС "ПРОФТЕХ", було виявлено, що оволодіння навичками роботи з системою не викликало у них труднощів. Це довели підготовлені ними моніторингові звіти, які були узагальнені в аналітичних матеріалах про результати спільної науково-дослідної діяльності Відділу професійно-технічної освіти ГУОН, виконавчого органу Київради та лабораторії "Всеукраїнський інформаційно-аналітичний центр професійно-технічної освіти" Інституту професійно-технічної освіти НАПН України.

На час завершальних семінарів ключовими принципами моніторингу засобами ІАС "ПРОФТЕХ" було визначено: актуальність; науковість; системність; ефективність; оперативність; безперервність; наступність; збалансованість і порівняність моніторингових показників зі створеними й отриманими раніше; відкритість та доступність систем обробки й представлення інформації.

Висновки. Отже, проведення експериментальної апробації інформаційно-аналітичної системи "ПРОФТЕХ" довело результативність використання автоматизованих систем моніторингу під час аналізу ефективності діяльності ПТНЗ, що дає змогу економити час завдяки прискоренню процесів розрахунків індикаторів, мати постійний вільний доступ до бази даних інформаційного ресурсу, формувати аналітичні звіти й візуалізувати їх, наблизитися до європейських орієнтирів оцінювання якості професійної освіти і навчання. Водночас аналіз складу навчальної групи (переважно це були оператори інформаційних центрів, викладачі спеціальних дисциплін, секретарі й методисти, майстри виробничого навчання, викладачі інформатики, які позитивно оцінили даний ресурс) показав незначний відсоток адміністраторів ПТНЗ (2%), що свідчить про ігнорування використання аналітичних комп'ютерних систем керівниками ПТНЗ.

Література

1. Quality indicators in vocational education and training. International perspectives [Електронний ресурс]. – Published by NCVER ABN 87 007 967 311 Level 11, 33 King William Street, Adelaide SA 5000 PO Box 8288, Station Arcade SA 5000, Australia. – Електрон. дані. – Режим доступу: http://www.ncver.edu.au/popups/limit_download.php?file=research/proj/...pdf – Назва з екрану.

2. Indicators for quality in VET. [Електронний ресурс] : Web-сайт CEDEFOP.– To enhance

European cooperation. – Електрон. дані. – Режим доступу: http://www.cedefop.europa.eu/EN/publications/12997.aspx. – Назва з екрану.

3. *Зуев В.М.* Мониторинг и прогнозирование профессионального образования : науч.-практ. пособие / В. М. Зуев, П. Н. Новиков. – М. : РГАТиЗ, 1999. – 80 с.

4. Системний моніторинг процесуального і результативного компонентів освіти всіх рівнів / О. І. Ляшенко, Ю. О. Жук, Т. О. Лукіна, І. М. Савченко // Біла книга національної освіти України / НАПН України ; за заг. ред. В. Г. Кременя. – К., 2010. – Розд. 1 : Загальні (наскрізні) стратегії розвитку освіти для інформаційного суспільства, [підрозд.] 1.10. – С. 9, 70–75.

5. *Савченко І.М.* Концептуальна модель автоматизованої інформаційно-аналітичної системи "ПРОФТЕХ" / І. М. Савченко // Новітні комп'ютерні технології : матеріали VIII Міжнар. наук.-тех. конф., Київ–Севастополь, 14–17 верес. 2010 р. – К., 2010. – С. 66–69.

Ирина Савченко

Информационно-аналитическая система "ПРОФТЕХ" в ПТУЗ Киева

Статья посвящена анализу результатов экспериментальной работы по использованию инструментов информационно-аналитической системы "ПРОФТЕХ" в процессах мониторинга эффективной деятельности профессионально-технических учебных заведений г. Киева. Представлены промежуточные результаты и проблемные аспекты эксперимента по внедрению инновационного программного продукта информационно-аналитического обеспечения в практическую управленческую деятельность ПТУЗ.

Ключевые слова: *информационно-аналитическая система, мониторинг, профессионально-техническое учебное заведение, эффективная деятельность, управление.*

Iryna Savchenko

Information-analytical system "PROFTEH" at Kiev's vocational training schools

The article examines results of experimental work on use of information-analytical system "PROFTEH" in a process of monitoring concerning efficient operation of Kiev's vocational schools. The author presents intermediate results and problematic aspects of the experiment on the implementation of an innovative software product of information-analytical support in the practical management activity of vocational education.

Key words: *information-analytical system, monitoring, vocational school, efficient activity, management.*

Круглий стіл «Концептуальні засади підвищення економічної ефективності освіти України в сучасних умовах»

УДК 377.015.3:005.32:004

МОТИВАЦІЯ, ІНТЕРЕС, ІННОВАЦІЯ, ІНТЕРАКТИВНА РЕАЛІЗАЦІЯ ЗМІСТОВИХ ПОСТУЛАТІВ НАВЧАЛЬНИХ ПРОГРАМ У ПТНЗ

Андрій Гуралюк,

кандидат педагогічних наук, завідувач лабораторією підручникотворення для системи ПТО Інституту професійно-технічної освіти НАПН України

У статті розкриваються питання реалізації сучасного електронного засобу для активізації пізнавального інтересу і підвищення мотивації щодо навчання учнів професійно-технічних навчальних закладів (ПТНЗ).

Ключові слова: *мотивація, інтерес. контент, інформаційно-програмне середовище, педагогічна інновація, інтерактивні методи навчання, професійно-технічна освіта (ПТО).*

"– Но что вы намерены сделать? Создать спрос?

– Много вы понимаете в политической экономии, – ответил консул довольно невежливо. – Спроса создать нельзя. Но можно создать условия, которые вызовут спрос. Вот этим-то я и занят."

О. Генрі "Королі та капуста"

Ця, начебто недоречна, цитата геніального письменника О. Генрі, що стоїть як епіграф до цієї статті, є фактично стислою сутністю того, що потрібно для будь-якої людської діяльності, а особливо для навчання.

Мотивація – ось основний рушійний компонент будь-якої діяльності людини.

Визначимось з основними поняттями та термінами, які використовуються до поняття "мотивація" щодо навчання в ПТНЗ.

Інноваційні напрями розвитку суспільства орієнтують професійно-технічну освіту на підготовку робітників високої кваліфікації, готових до ефективної професійної діяльності у швидкозмінних, варіативних умовах сучасного високотехнологічного виробництва. Нинішнє навчання, а, отже, й сам викладач системи ПТО повинні відповідати постійно зростаючому рівню можливостей і потреб нового технологічного устрою. Формування в учнів ПТНЗ мотивації до інноваційної поведінки, що забезпечує пошук нового, прагнення до особистого зростання, ініціативи, здатності однозначно вирішувати в умовах вибору стає актуальним завданням організації начального процесу [1].

Безпосередньо, істотну роль при цьому відіграє створення в професійно-технічній освіті, в системі інформаційних потоків, що існують як у всій системі ПТО, так і між окремими складниками навчального процесу в кожному ПТНЗ, – інноваційного інформаційно-комунікативного освітнього середовища, атмосфери й умов, що сприяють пізнанню, взаємозбагаченню педагога й учня. У цьому інформаційному середовищі важливу роль відіграють програмно-технологічні платформи, до яких відноситься інформаційне програмне середовище [3]. Воно є джерелом інформації, інструментом її перетворення й універсальною системою зв'язку, що забезпе-

чує взаємодію всіх суб'єктів дидактичної системи, тобто засобом, через який реалізується механізм виникнення інноваційної діяльності. Це особливо актуально для формування мотиваційних умов у навчальних закладах системи ПТО, де існує значний мотиваційний дисбаланс, більший ніж в інших освітніх установах.

Основними позитивними аспектами використання цього середовища є:

– різноманітність методів, технологій відбору та формування змісту освіти;

– використання додаткових мотиваційних важелів для підвищення ефективності навчання за рахунок його індивідуалізації і диференціації;

– поява інтерактивних форм взаємодії у процесі навчання;

– зміна змісту й характеру діяльності викладача і учня;

– удосконалення механізмів управління системою освіти [4].

Тут необхідно зупинитися на структурних компонентах навчального змісту курсу, сформованого на основі інформаційного програмного середовища. Ними є як ресурси, так і елементи самої платформи, що реалізують ці ресурси.

До складу їх входять тексти, малюнки, файли презентації, флеш-анімація, гіпертекстові посилання тощо, які досить легко перетворюються на інтерактивні комп'ютерні моделі та їхні варіанти.

У разі використання інформаційних продуктів лабораторії підручникотворення для ПТО Інституту професійно-технічного освіти НАПН України потрібно розуміти, що основні ресурси розташовані на центральному сервері у вигляді "хмарного" ресурсу. Викладач ПТНЗ може розміщувати їх в дисципліні (і навіть у робочій програмі) на свій розсуд, тим самим створюючи інформаційно-освітнє середовище для учнів з яскравим і наочним представленням навчальної інформації. Як показує практика, використання учнями ПТНЗ електронних підручників і методичного забезпечення в процесі педагогічного експерименту (того, що проводиться лабораторією), при роботі з електронними інтерактивними матеріалами легше засвоюються складні питання навчального предмета (дисципліни), не втрачається інтерес до навчання, водночас підвищується пізнавальна активність учнів.

А ось завдання, опитування, тести, форуми тощо – це саме ті елементи, що є навчальним інструментарієм інформаційного програмного середовища, за допомогою яких організовується інтерактивне спілкування. З їх допомогою забезпечується якість навчання, оскільки наявність оперативного зворотного зв'язку "учень – викладач" дає можливість вчасно коригувати навчальний процес за допомогою ресурсу мережі.

Мета статті – розглянути основні підходи до створення умов щодо мотивації навчальної діяльності учнів ПТНЗ через інтерес до електронних засобів донесення навчальної інформації і педагогічних інноваційних технологій.

Найважливішою з інтерактивних можливостей електронних підручників, реалізованих на основі інформаційного програмного середовища, є можливість практичного використання всього ресурсу в процесі самопідготовки учнів як у навчальних установах, так і поза межами навчальних закладів, зокрема вдома, – там, де існує доступ до Інтернет-ресурсів. Практика показує, що самостійній роботі учнів ПТНЗ багато в чому перешкоджає недостатня базова підготовка і труднощі сприйняття незнайомого навчального матеріалу, а також помилки, які виникають у процесі виконання домашніх завдань, що призводять у більшості випадків до припинення виконання завдання, аж до консультації з викладачем, у результаті чого накопичуються невиконані завдання, знижується мотивація подальшого навчання.

У контексті вирішення цієї проблеми на основі інформаційного програмного середовища використовується обмін завдань файлами, що виконуються у режимі оперативного спілкування викладача і учня. Викладач перевіряє виконану роботу й інформує учня про допущені помилки, недоліків або про можливість ефективнішого вирішення практичного завдання у процесі самопідготовки.

Експериментальна перевірка створених у лабораторії електронних підручників показала, що своєчасний коментар викладача стимулює творчу активність учня, наштовхує його на пошук оптимальних рішень, приму-

шує звертатися до теоретичної інформації, закладеної у підручнику, або взагалі використовувати наявні ресурси Інтернету.

Здійснюваний в он-лайн режимі, сервіс новин дає змогу оперативно інформувати всіх учнів потоку або окремі групи про хід подій. Якщо викладач помітив таку помилку, яка повторюється в роботах різних учнів, то цей сервіс також можна використовувати для роз'яснення проблеми, що викликає складнощі, чи рекомендувати всім проглянути відповідний розділ навчального матеріалу.

Дане інформаційне програмне середовище дає змогу реалізувати динамічне вирішення практично будь-якої освітньої проблеми – навчальне обговорення можна організувати за допомогою форуму. Така форма спілкування стимулює учнів до активного засвоєння навчального матеріалу, спонукаючи до більш поглибленого вивчення досліджуваних тем. Можна мобільно формувати рейтинг учнів, створюючи мотиваційні умови для поліпшення навчання, при цьому не викликаючи в учнівському середовищі сумнівів щодо об'єктивності рейтингування.

Інформаційне програмне середовище створює й зберігає повну інформацію про кожного учня: всі здані ним роботи, оцінки і коментарі викладача щодо робіт, повідомлення у форумі тощо. Виходячи з цих даних, викладач може проаналізувати процес навчання і використати гнучкішу систему оцінювання, яка враховуватиме певні індивідуальні особливості кожного учня.

Щодо основного методичного забезпечення процесу навчання з використанням модульного об'єктно-орієнтованого динамічного інформаційного програмного середовища, зазначимо, що воно базується на таких базових принципах:

– доступність інформаційних ресурсів різних типів;

– значний рівень інтерактивності навчання, можливість виправлення помилок;

– конфіденційність спілкування з викладачем;

– ведення календаря процесу навчання, можливість багаторазових повторень матеріалу, що вивчається, самодіагностики і самоконтролю;

– модульність у наданні навчального матеріалу й організації пізнавальної діяльності: виконай завдання, виправи помилки, оптимізуй рішення тощо;

– динамічність доступу до інформації, можливість її оперативного оновлення.

Завдяки реалізації саме цих методичних принципів успішно вирішуються такі виховні завдання, як стимулювання сприйняття і усвідомлення інформації, підвищення мотивації до учіння, розвиток навиків спільної роботи і колективного пізнання в учнів.

Категоріальне поняття "інновації" відображає такі зміни в ціннісних установках і програмах культури, які забезпечують оновлення й більш адекватніший розвиток соціального досвіду відповідно до трансформацій реальної життєдіяльності суспільства [6].

І саме інновація є комплексом взаємозв'язаних процесів і є результатом концептуалізації нової ідеї, спрямованої на вирішення проблеми, й далі, – до практичного застосування нового явища [8].

Потрібно відокремлювати поняття інновація від таких понять, як нововведення, новації. Інновації властивий різноманітніший, якісніший, системний характер. Нововведення, новація має локальну, односторонню спрямованість і завершується змінами лише в окремих елементах більш глобальних процесів.

Розглянемо інноваційні процеси в педагогічній науці, у якій під інноваціями розуміються нововведення, цілеспрямовані зміни, що привносять до освіти нові елементи і підштовхують перехід її з одного стану в інший, з позитивними змінами щодо обраних параметрів на основі або вже існуючих критеріїв, або таких, що знову відібрані й науково обґрунтовані, виходячи з відомих у педагогічній науці постулатів. Згідно поглядів В.І. Стєпіна, інновація виражає концептуалізацію ідей, спрямованих на вирішення соціальних проблем, що виникли й вимагають кардинальної зміни в програмах (цілях, завданнях, функціях, методах і засобах) освітньої діяльності [7].

Виходячи з розуміння, що в процесі розвитку педагогічної інновації змінюються уявлення про цілі освіти, її зміст, сам освітній процес, тому формування розуміння, що саме педагогіка в особі вчених виступає генерато-

ром інновацій. Учені ж, у свою чергу, спираються на замовників змін – учнів, їх батьків, суспільство взагалі й більш конкретно – виробництво.

Можна стверджувати, що підготовка за певною робітничою професією або навчальним предметом є педагогічно адаптованим досвідом діяльності за цією професією чи конкретною дисципліною. Можливо, таке утилітарне перенесення з високої педагогічної науки на практику підготовки майбутніх робітників високої кваліфікації не таке вже й коректне, як передбачається практикою педагогічної науки, проте певні аналогії простежуються.

Як відзначає В.І. Слободчиков у своїй роботі [5], інноваційна освіта, з одного боку, адаптовується до перетворень, що відбуваються в соціумі, а з іншої – ініціює й індукує їх. Отже, інноваційна освіта виступає найважливішим чинником соціального прогресу та духовного оновлення навколишнього середовища, умовою динамічності, прискорення процесів розвитку в різних сферах суспільного життя. У той же час постійне впровадження певного виду інноваційної освіти, закріплюючись впродовж тривалого часу в соціальних практиках, стає традиційним і формалізованим.

Розглянемо педагогічну інновацію з тієї позиції, що об'єктом її дослідження виступають зміни в освітніх процесах конкретних людей: учнів, студентів, фахівців, які підвищують кваліфікацію тощо. Цим педагогічна інновація відрізняється від іншого роду інновацій, що не мають педагогічної природи. Розглядаючи об'єктну складову педагогічної інновації, А.В. Хуторський [8] висловлює думку про те, що процес виникнення, розвитку й освоєння інновацій в освіті учнів веде до прогресивних змін освіти.

Вивчаючи об'єкт педагогічної інновації, як і в будь-якому науковому дослідженні, не можна не сказати про предмет педагогічної інновації, якою є сукупність педагогічних умов, засобів і закономірностей, пов'язаних з розробкою, введенням та освоєнням педагогічних інновацій в освітній сфері. Також до предмета педагогічної інновації входить система взаємовідносин, що формується в інноваційній освітній діяльності, спрямованій на становлення особистості суб'єктів освіти, – учнів, педагогів, менеджерів освітньої сфери тощо.

Аналізуючи в контексті інноваційної освітньої діяльності інші науки, об'єктом яких також є освітня сфера, зокрема інноваційна її частина, необхідно чітко уявляти, що вони відрізняються від педагогічної інновації саме специфічним для них предметом дослідження.

Зокрема, особистісні зміни відбуваються з тими, хто впроваджує, реалізовує інновації, враховуючи навіть психологічні чинники несприйняття й опору нововведенням, що, зокрема, вивчаються психологією. Інший приклад, коли менеджерів турбує роль вузів і шкіл у підготовці кадрів, які володіють технологією організаційної діяльності: розробляють системи впровадження механізмів фінансування у сферу освіти; економісти, соціологи, у свою чергу, розглядають рівень відповідності нововведень очікуванням соціуму, визначають необхідні спеціалізації і профілі навчання для регіонів.

Інновації у системі освіти пов'язані з перебудовою, модифікацією, удосконаленням і зміною всієї системи освіти або її окремих сторін, частин, елементів. Педагогічна інновація спрямована на вирішення завдання у пошуку й здійснення таких змін у освіті, які приведуть до підвищення її якості і/чи наближення до нових, актуальних для суспільства цілей. Інноваційне навчання визначається як його особливий тип, продукт цілеспрямованої, науково обґрунтованої діяльності в освітньому, навчальному процесах.

В інноваційній освіті прийнято розрізняти два типи її феноменів, а саме: інновації в системі освіти й певний інтерпретаційний феномен – інноваційне навчання.

Обидва вони взаємопов'язані – інновації у системі освіти й інноваційне навчання досліджуються педагогічною інновацією в єдності. Інновації впроваджуються у процесі їх розвитку, а інноваційний процес – це розвиток освіти за рахунок створення, поширення й освоєння нововведень у всій їх повноті.

Самі інноваційні процеси можна розрізняти за структурними складовими: за змістом, формою і масштабом [8]. Їх напрями (локальний, регіональний, глобальний) можуть бути критерієм диференціації інноваційних (якіс-

них) змін, що відбуваються у всіх або окремих складових інноваційного процесу.

Тому вони в освіті розглядаються в трьох контекстах – психолого-педагогічному, організаційно-управлінському і соціально-економічному. Контекст їх розгляду впливає на умови, в яких інноваційні процеси відбуваються. Саме умови або сприяють, або перешкоджають інноваційному процесу, який, у свою чергу, може бути як стихійним, так і свідомо керованим вольовим рішенням всього суспільства чи конкретної особистості.

Серед причин виникнення інновацій можна виділити два типи інноваційних процесів. Перший тип – інновації, що відбуваються значною мірою стихійно, без точної прив'язки до самої потреби, що їх породжує, або без повноти усвідомлення всієї системи умов, засобів і шляхів здійснення інноваційного процесу. Цей тип інновацій може бути названий емпіричним: педагог іде до інновації від свого нетрадиційного досвіду, часто організовуваного стихійно. Другий тип інновацій – це ті, які є результатом усвідомленої й цілеспрямованої діяльності, побудованої на альтернативних ідеях і принципах. Результатом такої діяльності й стає інноваційна педагогіка. Цей тип інновацій може бути названий науково організованим. Він вищий від першого типу за рівнем абстракції й теоретичного осмислення, значущості масштабності результатів.

Повернімося до практики реалізації інноваційної діяльності, яка виникає в результаті інноваційного процесу. Під способами даної діяльності розуміються комплекси заходів, що приймаються для забезпечення інноваційного процесу на тому чи іншому рівні освіти, а також сам той процес, що одночасно й безпосередньо не враховує мотиваційної складової даної діяльності.

Системність інноваційної освітньої діяльності проявляється через взаємозв'язані дії, спрямовані на перетворення парадигм концептуального, методичного й організаційно-управлінського забезпечення навчального процесу, що склався в системі освіти, відповідно до нових соціальних запитів особистості, держави й суспільства [8].

Через основні функції інноваційної діяльності співвідносяться зміни компонентів педагогічного процесу, а саме: сенс, ідеї, зміст освіти, форми, методи, технології, засоби, системи управління тощо. Структурний склад інноваційної діяльності передбачає певну послідовність розвитку процесу – науковий пошук, потім створення нововведень, їх реалізація, а потім – рефлексія нововведення з можливими як позитивними, так і негативними наслідками.

В умовах сучасного педагогічного процесу, особливо в системі ПТО, виникає гостра необхідність осмислення накопиченого педагогами емпіричного стихійного досвіду й теоретичного осмислення останнього. Необхідність навчитися управляти інноваційними процесами в освіті не тільки в умовах одного конкретного навчального закладу підштовхує освітню сферу до ще швидшого впровадження сучасних інноваційних педагогічних технологій на основі інформаційно-комунікаційних, однією з яких і є електронні підручники на засадах інформаційного програмного середовища.

Отже, і ця інтенсивність змін, що відбуваються, підштовхує до зростання потреб у базовому теоретичному осмисленні суті управління інноваційними процесами на різних рівнях, у розробці педагогічних умов, що забезпечують ефективний інноваційний рух, його мотиваційну складову.

У сучасних освітніх реаліях України вдосконалення технологій навчання у системі ПТО розглядається вітчизняними й зарубіжними ученими як важливий засіб підвищення якості формування майбутнього висококваліфікованого робітника.

Дослідженням проблеми введення інтерактивних методів навчання займаються такі вчені, як В.Ю. Биков, М.І. Жалдак, Н.В. Морзе та ін.

Даний процес у проблемі для сфери ПТО показав, що значна частина педагогічних працівників ПТНЗ нечітко уявляє суть поняття "інтерактивні методи навчання", "інноваційні методи навчання", "технологія навчання", ототожнюючи їх із методикою викладання. Більшість викладачів і майстрів ПТНЗ працюють переважно над удосконаленням традиційних технологій у навчанні. Тому реалізація активних методів підвищення кваліфікації через упровадження нових, інноваційних

способів навчання є особливо актуальною і вимагає наукового обґрунтування.

Тобто вирішення проблеми: яким чином, залишаючись в рамках освітньої системи ПТО, що діє в Україні, підвищити ефективність навчального процесу, досягти високого інтелектуального розвитку учнів ПТНЗ, забезпечити оволодіння знаннями, уміннями і навичками за обраною ними професією, що надалі стануть основою для їх (учнів) професійних компетентностей.

Декарт свого часу казав, що для того, щоб удосконалювати розум, потрібно більше думати, аніж заучувати. Саме такий підхід дає змогу реалізувати завдання підготовки майбутніх висококваліфікованих робітників через систему ПТО. Проте сучасна система навчання в ПТНЗ більше спрямована на формування людини-виконавця, а ніж на людину-творця, здатну самостійно мислити, генерувати оригінальні ідеї, ухвалювати нестандартні рішення в умовах динамічного й високоефективного виробництва.

Сьогодні час, виділений для навчання в умовах ПТНЗ, – це, насамперед, час, що його використовує викладач для реалізації всіх можливостей і спроможностей учня, враховуючи його творчий потенціал, з метою активного розумового і професіонального розвитку. Саме тому витрачений на навчання час в умовах ПТНЗ має бути насиченим, яскравим, змістовним і інтерактивними за суттю, безумовно, з урахуванням вікових і ментальних особливостей дітей, що навчаються, отримуючи професію в ПТНЗ.

Завдяки інноваційним технологіям, інтерактивним методам навчання формуються найбільш універсальні форми, які забезпечують виконання завдань із підготовки висококваліфікованих робітників. Досвід показує, що використання цих технологій і методів дає можливість перейти від передачі знань (тобто репродуктивних методів) до навчання життю й праці.

У дослідженнях вчених у сфері психології підліткового віку зазначається, що переважна більшість учнів ПТНЗ слабо володіють (а в деяких випадках – зовсім не володіють) такими логічними операціями, як аналіз, синтез, класифікація, узагальнення. Використання інноваційних технологій, інтерактивних методів, дає можливість формувати в учнів як ключові компетентності: мовну, соціокультурну, діяльнісну, комунікативну, інформаційну, так і професійні компетентності. З цією метою пропонуємо до Вашої уваги розроблений Л.В. Жулєвою блок-схему (табл. 1) [2].

Таблиця 1

Застосування інтерактивних методів і прийомів навчання

№	Прийоми творчої діяльності	Інтерактивні методи	Використання	Очікувані результати
1	Актуалізація опорних знань	"Мозковий штурм", "Коло ідей"	Ставляться ті запитання, відповіді на які знає більшість учнів (пізнання нового обов'язково повинне ґрунтуватися на фактичних знаннях учнів)	Колективне обговорення
2	Висування гіпотези	"Коло ідей", "Мікрофон", "Дерево рішень", "Займи позицію", "Робота в парах", "Ажурна пилка"	Висування первісних здогадів (7–10); відкидання вочевидь неприпустимих завдань (має залишитися 2–3, що є ймовірними); здогади – робочі гіпотези, які треба обговорити. Робочі ідеї аналізуються на науковому рівні	Створення списку загальних ідей; чітке висловлювання своїх думок; проведення дискусії, захист власної думки, співробітництво; слухання й висловлення власної думки
3	Висновок	"Прес", "Струм-шоу", "Сенкан"	Висування й обґрунтування остаточної гіпотези	Чітке й стисле обґрунтування власної думки
4	Рефлексія		Які виникають почуття? Чого Ви навчилися? Чого хотіли би навчитися?	

При цьому змінюється й роль викладача, майстра в системі ПТО. Він одночасно виконує багато функцій, а саме:

– консультанта – консультує учнів при необхідності;

– менеджера – планує, оцінює, вносить зміни до навчального процесу;

– дослідника – вивчає процеси, що відбуваються з кожним учнем зокрема й усім учнівським колективом взагалі;

– аналітика – проводить постійний аналіз щодо рефлексії учнів до навчання;

– тренера – допомагає у випадку затруднень у засвоєнні практичних навичок, тренує;

– презентатора – презентує, мотивує, характеризує учнів у колективі учнів і колег;

– прогнозиста – визначає очікувані навчальні результати;

– фасилітатора – знімає напругу, допомагає засвоїти навчальний матеріал.

Розглядаючи суть інтерактивного навчання, потрібно визначити, що воно виражається у навчальному процесі, за умов постійної мисленневої активної взаємодії всіх учнів. Це простежується в організації різноманітних колективних видів навчальної діяльності, а саме: співнавчання, взаємонавчання, колективне, парне, групове, індивідуальне, фронтальне.

Найбільш складною для організації інтерактивного й інноваційного навчання є колективне форма, яка передбачає навчання колективу як цільного організму зі своїми особливостями взаємодії і зорієнтована на активне взаємонавчання учнів, їх згуртованість та взаєморозуміння.

Практика експериментальних досліджень при використанні електронних (цифрових) підручників підтверджує, що при використанні інноваційних технологій виграє весь процес навчання в системі ПТО, так як що вони дають можливість залучити кожного учня до обговорення проблеми, причому, як безпосередньо, так і через електронні ресурси, а це сприяє розвитку мислення, діалогових перемовин, уміння доводити, мати власну думку тощо. Учні набувають навичок співпраці, колективного пошуку рішень, беруть участь у навчанні й передачі своїх знань іншим.

Висновок. У статті розкрито основні позиції інноваційних педагогічних технологій і наукових передумов використання електронних ресурсів для мотивації навчання в системі ПТО. Зміст статті може стати при нагоді методистам, які впроваджують електронні ресурси у навчальний процес ПТНЗ.

Актуальними напрямами дослідження є подальше вивчення можливостей використання аналогій та адаптованих до процесу навчання елементів нейролінгвистичного програмування в електронних підручниках і механізмів запровадження їх в електронні освітні ресурси.

Література

1. *Алейникова Т.Г.* Сочетание инновационных и традиционных подходов в преподавании компьютерных дисциплин / Т.Г. Алейникова, Л.Е. Потапова // Информатизация образования – 2008 : Интеграция информационных и педагогических технологий : материалы междунар. науч. конф., Минск, 22–25 октября 2008 г. – Минск : БГУ, 2008. – С. 11–15.
2. *Жулєва Л.В.* Упровадження інноваційних, інтерактивних методів і форм навчання на уроках української мови і літератури / Л.В. Жулєва // Збірник наукових праць. Педагогічні науки. Випуск 60. – Херсон : ХДУ, 2011. – С. 375–381.
3. *Лапінський В.В.* Передумови проектування електронних засобів навчального призначення / В.В. Лапінський // Проблеми сучасного підручникотворення : зб. наук праць №9 ; [Голов. ред. В.М. Мадзігон]. – К. : НАПН України ; Ін-т педагогіки, 2009. – С. 93–100.
4. *Потапова Л.Е.* Мотивация познавательной активности студентов с помощью LMS "MOODLE" / Л.Е. Потапова, Т.Г. Алейникова // Педагогические инновации : традиции, опыт, перспективы : материалы II Международной научно-практической конференции, Витебск, 12–13 мая 2011 г. / Витеб. гос. ун-т ; редкол. : Н.А. Ракова (отв. ред.) [и др.]. – Витебск : УО "ВГУ им. П.М. Машерова", 2011. – С 120–123.
5. *Слободчиков В.И.* Инновации в образовании: основания и смысл / В.И. Слободчиков // Пед. инновации. – 2004. – №1. – С. 17–36.
6. *Солодков А.П.* Инновационное образование: тезаурус понятия / А.П. Солодков, Н.А. Ракова // Педагогические инновации: традиции, опыт, перспективы : материалы II Международной научно-практической конференции, Витебск, 12–13 мая 2011 г. / Витеб гос. ун-т ; ред-

кол. : Н.А. Ракова (отв. ред.) [и др.]. – Витебск : УО "ВГУ им. П.М. Машерова", 2011. – С. 39–42.

7. *Степин В.И.* Картина социальной реальности в системе научного знания.4.2. Структура социальной реальности / В.И. Степин // Социология. – 2009. – №4., – С. 3.

8. *Хуторской А.В.* Педагогическая инновация: учебное пособие для студентов высших учебных заведений, обучающихся по педагогической специальности / А.В. Хуторской. – М. : Академия, 2008. – 256 с.

Андрей Гуралюк

Мотивация, интерес, инновация, интерактивная реализация содержательных постулатов учебных программ в ПТУЗ

В статье раскрываются вопросы реализации современного электронного средства для активизации познавательного интереса и повышения мотивации в обучении учеников профессионально-технических учебных заведений (ПТУ).

Ключевые слова: *мотивация, интерес, контент, информационно-программная среда, педагогическая инновация, интерактивные методы обучения, профессионально-техническое образование (ПТО).*

Andriy Guraliuk

Incentive, interest, innovation, and interactive implementation of factful postulates in vocational schools

The article reveals issues of implementation of modern electronic means to enhance cognitive interest and motivation concerning teaching the students of vocational schools (VS).

Key words: *motivation and interest, content, information and software environment, pedagogical innovation, interactive teaching methods, technical and vocational education (TVE).*

Міжнародний науково-практичний семінар «Реалізація національної рамки кваліфікацій та оцінювання компетенцій в Україні»

Делегати Республіки Казахстан – ректор Академії «Туран-профі» Манен Ємбергенович Омаров та директор Інженерного Центру Петро Миколайович Марцев розмовляють із директором Інституту ПТО НАПН України, доктором педагогічних наук, професором, член-кореспондентом НАПН України Валентиною Олександрівною Радкевич під час зустрічі у Києві

Розділ IV

ПРОФЕСІЙНА ОРІЄНТАЦІЯ І ВИХОВАННЯ В СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ

УДК 377/378: 331. 546

ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПРИДАТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

Світлана Алєксєєва,

кандидат педагогічних наук, науковий співробітник лабораторії професійної орієнтації і виховання ІПТО НАПН України (м. Київ)

У статті розглядаються основні підходи до визначення професійної придатності в умовах сучасної професійної освіти. Діагностування професійної придатності відбувається на основі комплексного оцінювання характерологічної цілісності особистості, її професійної спрямованості, професійної ідентифікації, готовності до професійної діяльності, самовдосконалення.

Ключові слова: *професійна придатність, педагогічне діагностування, тестування, професійна спрямованість, професійні здібності, професійне самовизначення.*

Трудовий потенціал суспільства визначається характером формування та реалізації здатності до праці кожної людини і значною мірою залежить від успішного здобуття професії. Трансформаційні процеси у суспільстві зумовили посилення психологічного аспекту вивчення проблеми професійної придатності. Із розвитком психології погляди на предмет професійного відбору поступово розширюються. Поруч із фізіологічною та розумовою відповідністю вимогам професії, до його складу включають особистісну відповідальність, ураховують потенції професійного розвитку особистості, її характерологічні якості. Упровадження дієвої системи визначення професійної придатності, спрямованої на надання допомоги учнівській молоді у визначенні і виборі конкретної професії, має ґрунтуватися на основі широкого спектра психологічних, психофізіологічних і фізіологічних особливостей, оцінювання загальних і спеціальних здібностей, виявлення мотивів, інтересів, потреб та нахилів.

Різні аспекти проблеми відповідності особистісних якостей людини вимогам професії висвітлено у працях К. Гуревича [1], Є. Климова [4], М. Корольчука [5], А. Маркової [7], Г. Татаурова-Осики [9] та інших вчених. Проблемам психолого-педагогічної діагностики присвячені дослідження В. Дружиніна [2], Д. Дубравської [3], Н. Максимчука [6], Л. Собчик [8]. Аналіз останніх досліджень свідчить, що при визначенні професійної придатності необхідним є цілісне вивчення індивідуальних особливостей загального розвитку особистості, виявлення її професійної спрямованості, ціннісних орієнтацій, мотивів, характеру, темпераменту, потреб, інтересів.

Метою статті є обґрунтування основних підходів до визначення професійної придатності в умовах сучасної професійної освіти із врахуванням динаміки розвитку психофізіологічної і психічної організації особистості та її професійної обдарованості.

Професійна придатність як основна складова професійного відбору значно скорочує терміни професійної підготовки молодих фахівців, період їх адаптації, забезпечує економічну ефективність професійного навчання і є підґрунтям для створення оптимальної системи управління трудовими ресурсами на підприємствах. Основними напрямами визначення професійної придатності має стати вивчення цілісності особистості, дослідження динамічних психологічних процесів її розвитку, які мають особливе значення для даного виду трудової діяльності та професійного становлення.

Професійна придатність визначається сукупністю психічних й психофізіологічних особливостей людини, необхідних і достатніх для досягнення суспільно прийнятної ефективності в тій чи іншій професійній діяльності. Визначення професійної придатності полягає в оцінюванні можливостей суб'єкта в опануванні того чи іншого виду професійної діяльності і складає спеціалізовану процедуру діагностування й прогнозування, у процесі яких досліджуються взаємозв'язки мотиваційних, когнітивних, операційних та афективних компонентів суб'єкта, його вішповідність індивідуально-типологічним властивостям професійної діяльності, так як оцінювання професійної придатності має складати чітку систему, що сприяє комплексному дослідженню сформованості особистості.

Професійну придатність розглядають у системі взаємодії: "людина – професія". З позицій взаємозв'язку людини та праці при визначенні професійної придатності, по-перше, формуються уявлення про психологічні закономірності становлення суб'єкта діяльності, розвитку особистості професіонала, його індивідуально-психологічних особливостей у цьому процесі; по-друге, з цих позицій розглядаються питання про відповідність самої праці, тобто змісту засобів, умов і організації діяльності психологічним особливостям і можливостям людини; про закономірності взаємодії людини з виробничим середовищем, ґрунтовані на вивченні широкого спектра психологічних, психофізіологічних, фізіологічних особливостей людини; по-третє, особливості процесу взаємодії людини з об'єктом праці визначають постановку проблеми взаємної адаптації, пристосування на основі узгодження їх характеристик поетапного проектування системи "людина – діяльність", створення систем інтелектуальної і функціональної підтримки раціональних рівнів активності суб'єкта діяльності, забезпечення їх оперативного контролю. Отже, професійну придатність як педагогічну категорію визначають із позиції психологічного й фізіологічного процесу формування професіонала (професіоцентричний аспект) із позиції забезпечення придатності самої діяльності для людини, включаючи можливість ергономічної оптимізації трудового процесу (антропоцентричний аспект).

Визначення професійної придатності людини проводиться на основі вимог, що містяться у професіограмі і включають розгорнуту характеристику професійної діяльності з переліком професійно важливих якостей майбутнього працівника. Важливою складовою професіограми є психограма, яка визначає психофізіологічну характеристику фахівця певної галузі та медичні протипоказання до професії. Індустрія праці систематично змінює вимоги до професії відповідно до потреб сучасного суспільства, і тому результати оцінювання професійної придатності необхідно

проводити на основі узгодженості з характеристиками психограми.

При оцінюванні професійної придатності необхідне дослідження професійної визначеності особистості, що включає становлення образу "Я-професіонал", професійну ідентифікацію, готовність до професійної діяльності і самовдосконалення. Ці поняття є невід'ємною ланкою розвитку особистості і впливають на здобуття професійного досвіду та успішну самореалізацію людини на ринку праці в сучасних умовах.

Практична реалізація визначення професійної придатності вимагає дотримання низки принципових положень, які визначаються методологією психологічного обстеження та організаційними формами його проведення, зокрема: загально-педагогічними принципами (системності, індивідуалізації, принципу єдності психіки і діяльності) і специфічними принципами (детермінізму, диференційного прогнозування, динамічності).

Так, впровадження принципу системності при визначенні професійної придатності, що є пояснюючим принципом наукового пізнання, зумовлене вивченням особистості як складної системи взаємопов'язаних психічних явищ. Принцип системності уможливлює дослідження динаміки розвитку особистості, зокрема: набуття компетентності, практичного досвіду, формування професійно важливих якостей, набуття навичок спілкування тощо. Системність у дослідженні формування особистості, її професійного становлення є запорукою успішності у прогнозуванні професійної придатності і професіоналізму майбутнього фахівця.

Визначення професійної придатності за принципом індивідуалізації є важливим аспектом цього процесу. Відомо, що індивідуальність характеризується сукупністю інтелектуальних, вольових, моральних, соціальних та інших рис, які вирізняють одну людину від іншої. Кожна людина – єдина і неповторна у своїй індивідуальності. Виникнення індивідуальних особливостей пов'язане з тим, що людина проходить власний шлях свого розвитку, набуваючи при цьому найрізноманітніших типологічних особливостей вищої нервової діяльності, які впливають на своєрідність утворюваних якостей, включаючи й професійні. До індивідуальних особливостей належать: своєрідність відчуттів, сприймання, мислення, пам'ять, уява, особливості інтересів, нахилів, здібностей, темпераменту, характеру особистості. Зазначимо, що зміна так званих професійних періодів багато в чому залежить від індивідуальних і типологічних особливостей сформованості особистості, що опосередковується набутим життєвим досвідом. Отже, принцип індивідуалізації є необхідним при визначенні професійної придатності.

Принцип єдності психіки і діяльності дає змогу розкривати механізми впливу діяльності на функціонування психіки, що необхідне при визначенні професійної придатності. Відомо, що опанування професійною діяльністю зумовлює зміни у психіці. У свідомості людини формуються динамічні моделі дійсності, за допомогою яких вона орієнтується у професійному середовищі. Цей принцип заклав засади об'єктивного дослідження професійної придатності. Упровадження його дає змогу розглядати професійну придатність як динамічне утворення, що постійно змінюється на різних етапах професійного становлення особистості. Відповідно до цього принципу, можна правильно зрозуміти і пояснити формування професіонала як продукту розвитку і результату професійної діяльності. Процес освоєння професії, зіткнення з професійними ситуаціями постійно викликає протиріччя між орієнтованою структурою психіки людини і вимогами професійної діяльності, що і є основою рушійні сили формування професіонала.

Спеціальні принципи визначення професійної придатності спрямовані на забезпечення ґрунтовності і ефективності процесу діагностування сформованості особистості, зокрема, це принцип детермінізму, диференційного прогнозування, динамічності.

Згідно принципові детермінізму необхідно відшукувати фактори, що сприяють формуванню професійної придатності як досліджуваному явищу. Осягнути детермінованість, закономірну обумовленість психічних явищ, психічної діяльності і психічних властивостей людини означає знайти шляхи її формування і виховання. Принцип детермінізму відображає взаємозв'язок компонентів системи "людина – професія" і зумовлений

дослідженням професійної придатності як властивості, що формується під впливом професійного навчання і професійної діяльності. У своєму практичному застосуванні питання про детермінованість професійно важливих якостей – це питання про можливість спрямованої зміни психіки у бажаний для людини напрям.

Критерії професійної придатності можуть змінюватись під впливом різних факторів (соціальних: престиж та значимість професії; технічних: модернізація, введення нових стандартів тощо). Тому визначення професійної придатності має відбуватися на принципі диференційного прогнозування, що уможливлює врахування змін критеріїв, передбачає їх аналіз і корекцію. Принцип диференційного прогнозування сприяє розробці фахових засобів професійного відбору, які об'єднуються спільностями основних елементів структури професійної діяльності та формуванням професійно важливих якостей майбутнього фахівця. Вивчення основних закономірностей професійного становлення використовується як основний орієнтир у диференційній діагностиці. Такі обстеження мають важливе значення для корекції та психолого-педагогічного супроводу учнівської молоді в період її професійного навчання.

Принцип динамічного відбору передбачає раціональну послідовність та повторність обстежень кандидата, а також оцінки його здібностей до конкретної роботи з позицій розвитку і змін у процесі навчання та професійної діяльності за спеціальністю. У відповідності до принципу динамічності, визначення професійної придатності уможливлює виявлення потенційних можливості розвитку особистості. Продуктивним способом динамічного вивчення особистості та її професійного становлення є якісний аналіз зони найближчого розвитку людини, який має важливе значення для професійної придатності.

Діагностування професійної придатності набуває ефективності за умови впровадження чіткого алгоритму дій, який складає певну модель, що дає можливість поетапної, логічно послідовної реалізації організації цього процесу. Така модель системи професійного відбору уможливлює дослідження конституційно закладених властивостей нервової системи людини, вивчення її адаптаційних механізмів, сфери мотивації, стилю мислення, рівня розвитку інтелектуальних здібностей та індивідуальних властивостей. Основними компонентами моделі діагностування професійної придатності є: встановлення анатомо-фізіологічних особливостей розвитку особистості; виявлення професійної обдарованості майбутніх фахівців; визначення їх професійної спрямованості; оцінювання характерологічної цілісності особистості. Упровадження моделі діагностування професійної придатності забезпечує умови для ґрунтовного вивчення індивідуального розвитку й аналізу здатності особистості до професійної діяльності.

Встановлений факт, що невідповідність нервової системи людини вимогам професії може призвести до зривів, помилок, аварій. Категоричні оцінки професійної придатності можуть бути застосовані відносно таких психофізіологічних характеристик людини, як сенсомоторика, розпізнавання кольорів, швидкість переключення і коло розподілу уваги, оперативна пам'ять, швидкість реакції, сила м'язів, витривалість тощо. Професійна непридатність може зумовлюватися наявністю у структурі особистості негативних рис для даної трудової діяльності (наприклад, емоційно-моторна нестійкість, розсіяна увага, схильність до невиправданого ризику тощо).

Для кожної професії існують свої критичні параметри інтелекту; люди з низьким інтелектом не зможуть успішно опанувати певні професії. Критерієм професійної придатності може виступати й рівень розвитку специфічних здібностей. Вважається, що їх наявність є вирішальним фактором для досягнення швидкого успіху в обраній сфері діяльності й уможливлює позитивні результати відповідного навчання та придбання необхідного досвіду. Отже, виявлення професійної придатності майбутніх фахівців, яке відбувається на підставі аналізу рівня розвитку інтелектуальних здібностей, наявності специфічних здібностей, професійно значущих для певного виду діяльності, є важливою складовою, що уможливлює прогнозування можливостей формування професійно важливих якостей особистості.

Професійна придатність не дається людині з народження, вона формується у процесі

навчання і наступної професійної діяльності за наявності професійної спрямованості. Професійна спрямованість, у запропонованій моделі, визначається за результатами виявлення основних типів професійної мотивації, визначення потреб і нахилів, діагностування наявності професійних інтересів майбутнього фахівця. Визначення домінуючих професійних мотивів, урахування їх динаміки в процесі оволодіння професією дає можливість підвищити ефективність професійної підготовки та навчання, забезпечити становлення фахівця, що є особливо важливим у зв'язку з постійним збільшенням обсягу необхідних професійних знань та швидким включенням у професійну діяльність. Виявлення рівня професійної мотивації дозволяє визначити шляхи формування особистості-професіонала, а також скоротити адаптаційний процес входження молодого фахівця у професійну діяльність. Професійний інтерес вважають одним із факторів успіху в професійній діяльності: чим більша зацікавленість особистості у виконанні роботи, тим кращими будуть результати її праці. Отже, оцінювання рівнів сформованості професійних інтересів є важливим у визначенні професійної придатності майбутніх фахівців.

Визначення характерологічної цілісності особистості в ході діагностування професійної придатності дає можливість передбачити успіх самостійного вдосконалення професійних знань й умінь, що є запорукою професійної майстерності майбутнього фахівця, розкриття його особистісних та професійних якостей, досягнення максимального співвідношення продуктивності життєдіяльності. Критеріями оцінювання характерологічної цілісності має стати достатня компетентність щодо свідомої побудови стилю життя, розв'язання проблем власного саморозвитку, життєвої компетенції, профільного самовизначення; набуття навичок саморегулювання почуттів; розвиненість когнітивної, комунікативної та емоційно-вольової сфери в життєвому просторі.

Таким чином, діагностування професійної придатності має складати багатомірну, багатоаспектну й багаторівневу систему, що відображає змістовну повноту дослідження розвитку індивідуальності особистості та спрямована на забезпечення ефективності виявлення найпридатніших за своїми індивідуальними якостями кандидатів на навчання чи посаду за конкретними спеціальностями.

Висновки. Наукова розробка і практична реалізація процедури визначення професійної придатності потребує впровадження низки принципових положень, які визначаються методологією психолого-педагогічного оцінювання майбутнього фахівця. Визначення професійної придатності має ґрунтуватися на системному, комплексному, діагностичному підходах, що сприятиме цілісному вивченню психологічних особливостей і можливостей особистості. Узгодженість характеристик психограми та результатів визначення професійної придатності забезпечить успішність реалізації власної професійної кар'єри і професійної самореалізації людини на ринку праці. Висвітлені аспекти не вичерпують усіх аспектів проблеми визначення професійної придатності. Концептуальні зміни в сучасній професійній освіті, зумовлені основними тенденціями педагогіки компетентності, передбачають удосконалення системи визначення професійної придатності. Подальшого вивчення потребують педагогічні засади організації цього процесу, моніторинг якості діагностування професійної придатності та аналіз методик і технологій її визначення.

Література

1. *Гуревич К.М.* Психологическая диагностика детей и подростков / К. М. Гуревич. – М. : ИНФРА, 2005. – 336 с.
2. *Дружинин В.Н.* Экспериментальная психология / В. Н. Дружинин. – СПб : Питер, 2000. – 320 с.
3. *Дубравська Д.М.* Основи психології / Д. М. Дубравська. – К., 2001. – 280 с.
4. *Климов Є.А.* Психология профессионального самоопределения / Е. А. Климов. – М. : Академия, 2004. – 304 с.
5. *Корольчук М.С.* Теорія і практика професійного психологічного відбору : навч. посіб. для студ. вищ. Навч. закладів / М. С. Корольчук, В. М. Крайнюк. – К. : Ніка-Центр, 2006. – 536 с.
6. *Максимчук Н.П.* Основи психолого-педагогічної діагностики: навч. посіб. / Н. П. Максимчук. – Кам'янець-Поділ., 2002. – 51 с.

7. *Маркова А.К.* Психология профессионализма / А. К. Маркова. – М. : Педагогика, 1996. – 256 с.

8. *Собчик Л.Н.* Диагностика индивидуально-типологических свойств и межличностных отношений: практ. руководство / Л. Н. Собчик. – СПб. : Речь, 2003. – 287 с.

9. *Татаурова-Осика Г.П.* Технологія визначення професійної придатності та професійно важливих якостей особистості // Проблеми сучасної психології [зб. наук. праць КПНУ ім. І. Огінка, Ін-т психології ім. Г. Костюка НАПН України] / Г. П. Татаурова-Осика. – 2009. – Вип. 6. – Ч. 2. – С. 279–282.

Светлана Алексеева

Основные подходы к определению профессиональной пригодности в условиях современного профессионального образования

В статье рассматривается проблема определения профессиональной пригодности личности в условиях современного образования. Диагностика позволяет определить профессиональную пригодность на основе комплексного оценивания характерологической целостности личности, ее профессиональной направленности, профессиональных способностей, профессионального самоопределения, развития профессионально необходимых качеств характера.

***Ключевые слова**: профессиональная пригодность, педагогическая диагностика, тестирование, профессиональная направленность, профессиональные способности, профессиональное самоопределение.*

Svitlana Alekseeva

Main approaches to professional suitability determination in conditions of modern vocational training

The article examines a problem of determination of an individual's professional ability in conditions of modern education. Diagnostics allows to establish a professional suitability on basis of complex evaluation of an individual's character integrity, his/her professional orientation, professional capabilities, professional self-determination concerning professional activity and self-improvement.

***Key words:** professional suitability, pedagogical diagnostics, testing, professional orientation, professional capabilities, professional self-determination.*

На VI Міжнародних наукових читаннях, присвячених пам'яті академіка Сергія Яковича Батишева. Делегація Інституту ПТО НАПН України із сином С.Я. Батишева – академіком Олександром Сергійовичем Батишевим – біля Російської академії наук, м. Москва

УДК 377.013

ЗАКОНОМІРНОСТІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕХНІКИ В РОБОТІ ВИКЛАДАЧА ПТНЗ

Микола Вовковінський,

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник лабораторії професійної орієнтації і виховання Інституту професійно-технічної освіти НАПН України

Розглянуто проблему закономірностей педагогічної техніки викладача ПТНЗ. Показано важливість дотримання цих закономірностей у педагогічній діяльності.

Ключові слова: *закономірності педагогічної техніки, саморозвиток, емоційна привабливість, педагогічне спілкування.*

Для повноцінного оволодіння технічними прийомами педагогічної взаємодії викладача з учнями на уроці необхідні знання певних закономірностей, на основі яких повинна ґрунтуватися дана взаємодія. Розглянемо їх у взаємозв'язку і взаємозалежності.

Дана проблема не розглядалася і не висвітлена в науковій літературі. При обґрунтуванні закономірностей педагогічної техніки ми виходимо з того, що педагогічна техніка вимагає якнайповнішого врахування індивідуальних особливостей викладача, тому що, як наголошує А.К. Маркова, до навчально-виховної роботи потрібно підходити з точки зору того, що "структура особистості вчителя" включає "інтегральні характеристики особистості: педагогічну самосвідомість, індивідуальний стиль і креативність як творчий потенціал" [5, с. 61]. В.С. Мерлін мотивує інтегральну індивідуальність "як особливий характер зв'язку" усіх властивостей "людини, які виражають її індивідуальну своєрідність" [6, с. 19]. Також потрібно враховувати те, що викладач повинен формувати в собі потребу "до професійного самовдосконалення і саморозвитку, а через нього – до продуктивної педагогічної діяльності", спрямованої, в даний час, на особистісно орієнтовану взаємодію за схемою "викладач – учень – викладач" [10, с. 4].

Мета статті – розглянути, проаналізувати й обґрунтувати закономірності педагогічної техніки викладача ПТНЗ, показати важливість дотримання даних закономірностей у процесі його педагогічної діяльності.

Проаналізувавши відповідні науково-педагогічні дослідження (Ю.К. Бабанський, Ю.З. Гільбух, В.К. Гузеєв, І.М. Дичківська, С.Б. Єлканов, В.І. Загв'язинський, І.А. Зязюн, С.С. Занюк, В.А. Кан-Калик, М.В. Левківський, Н.М. Лосева, А.К. Маркова, В.С. Мерлін, В.М. Миндикану, А.В. Петровський, Ю.М. Орлов, Т. Рассел, В.В. Рибалка, М.М. Фіцула, Л. Рон Хаббард та ін.), ми обґрунтовуємо такі закономірності педагогічної техніки:

1. Саморозвиток особистості викладача у засвоєнні й застосуванні педагогічної техніки.

Із соціально-філософської точки зору, людина є частиною природи, і оскільки вона живе в суспільстві, є діяльною, предметною, мислячою істотою, тобто постає у своїх основних визначеннях, тісно поєднаних між собою на основі суспільного. Тому саморозвиток особистості викладача, як правило, скерований на розвиток загальнопрофесійних (дисциплінованість, відповідальність, організованість, спостережливість, справедливість, чесність, щирість, розсудливість, терпеливість, стриманість тощо) та особистісних спеціальних якостей (урівноваженість, емпатія, педагогічна інтуїція, пам'ять, комунікативність, комунікабельність, оптимізм, раціональна емоційність, розумова активність тощо), які прямо або опосередковано пов'язані з педаго-

гічною технікою і мають соціальне спрямування.

Відтак саморозвиток особистості викладача у засвоєнні педагогічної техніки ґрунтується на усвідомленні ним необхідності оволодіння педагогічною технікою для успішної роботи в ПТНЗ із врахуванням мета-, інтраіндивідуальних властивостей особистості. Тому, керуючись даною закономірністю, необхідно створювати умови для підвищення педагогічної майстерності викладача в цілому, адже її формування відбувається лише тоді, коли в нього виникає й реалізується потреба особистісного та професійного саморозвитку і вдосконалення. Водночас з огляду на цю закономірність викладач повинен правильно зорієнтуватися і налаштувати учнів на засвоєння навчального матеріалу з метою їх розвитку, саморозвитку та самовиховання.

2. Урівноваження соціометричного статусу екстравертів та інтровертів у процесі застосування педагогічної техніки.

У процесі застосування педагогічної техніки важливо те, яке соціальне становище займає учень у групі, тобто його соціометричний статус. На думку В.В. Рибалки, поведінка людини залежить від темпераменту, а звідси конгруентне або неконгруентне ставлення до відповідної професії. Наприклад, найкраще відповідають сфері діяльності "людина – людина" такі типи темпераменту, як холероїд і сангвіноїд (екстраверти) [12, с. 69–70, 39, 62]. Також велике значення має тип мислення (саногенне і патогенне), яке склалось у процесі життєдіяльності людини, та її соціальний стан [8].

У ході свого дослідження В.С. Мерлін установив, що "соціометричний статус екстравертів знижується в процесі розвитку колективу, у інтровертів підвищується" [6, с. 126]. Це дасть можливість запобігати так званій "інтровертованості", яка, за Л.Р. Хаббардом, означає "загострене усвідомлення самого себе", що характерне для аберованості людини [16, с. 297]. Відтак соціометричний статус має велике значення на початку формування колективу й не буде мати істотного значення на останній стадії його розвитку, якщо даний колектив підніметься до цього рівня.

Таким чином, для врівноваження соціометричного статусу екстравертів та інтровертів необхідно: а) визначити тип темпераменту кожного викладача [12]; б) встановити соціометричний статус кожного учня на рівні екстра-, інтровертивного проявів [6]; в) виробити саногенний спосіб мислення, за методикою Ю.М. Орлова [8]; г) намітити "амортизатори неконгруентності особистісного розвитку", за В.В. Рибалкою, з метою закріплення позитивних психологічних характеристик відповідного типу темпераменту [12].

3. Емоційна привабливість і виразність у застосуванні внутрішньої й зовнішньої педагогічної техніки викладачем.

Емоційна привабливість людини завжди була показником або мірилом людських взаємовідносин. На основі розробленої І.А. Зязюном внутрішньої і зовнішньої педагогічної техніки можна зробити висновок, що внутрішня техніка викладача є визначальною щодо до зовнішньої техніки, тому що вона базується "на синтезі якостей і властивостей особистості, які дадуть змогу без зайвого емоційного напруження здійснювати свою професійну діяльність". До них належить насамперед педагогічний оптимізм, в основі якого – "позитивне емоційне ставлення до себе, учнів, праці" [10, с. 45].

Відтак емоційна привабливість інтегративна щодо інших властивостей особистості, а це сприятиме виразності у застосуванні зовнішньої і внутрішньої педагогічної техніки. Звичайно, емоційна привабливість не повинна бути показною, епізодичною й не залежати від настрою та самопочуття [3]. Тим більше, що, згідно з інформаційною теорією емоцій П.В. Симонова, "позитивні емоції спонукають суб'єкта до повторного їх переживання" [2, с. 71].

Первинність емоційно-особистісних відносин та фактор їх розвитку підтверджуються дослідженнями Ю.М. Орлова про так зване "саногенне мислення", який доводить, що мислення може породжувати або страждання, тобто негативні емоції (патогенне мислення), або позитивні емоції (саногенне мислення). Звідси він робить висновок, що "якщо людина усвідомлює, яким чином її розум виробляє емоцію, то вона набуває здатності контролювати цей процес" [8, с. 27].

Отже, завданнями емоційної привабливості і виразності у застосуванні зовнішньої й

внутрішньої педагогічної техніки є: а) вироблення педагогічного оптимізму, в основі якого "позитивне емоційне ставлення до себе, учнів, праці" [2]; б) розвиток емоційно-особистісних відносин на основі емоційної привабливості й виразності у застосуванні внутрішньої і зовнішньої техніки [3]; в) саногенний емоційний контроль власної поведінки та емоційно-особистісних відносин [8]; г) уміння формувати позитивні емоції в учнів на основі власного емоційного стилю [10].

4. Розвиток індивідуального стилю педагогічної техніки із змістовно-ціннісною орієнтацією.

Дана закономірність є важливою ланкою педагогічної роботи викладача. Особливо це стосується засвоєння педагогічної техніки на основі ціннісно-орієнтаційних відносин, що, на переконання В.С. Мерліна, "глибоко впливають на емоційно-особистісні відносини, які лежать в основі соціометричного статусу" [6, с. 137]. Це тісно поєднує дану закономірність з урівноваження соціометричного статусу екстравертів та інтровертів й емоційною привабливістю.

Як встановила Н.І. Петрова, індивідуальний стиль діяльності учителя залежить переважно від формально-динамічної сторони (емоційність, темп, ритм, різноманітність дій тощо), ніж від її змістовної [2, с. 16]. Це підтверджено також В.В. Рибалкою, який показує, що для педагогічної професії найбільш сприятливими є щойно перераховані психодинамічні та характерологічні властивості особистості, які сприяють творчому становленню педагога [12, с. 43].

Звичайно, без саморозвитку особистості викладача у засвоєнні педагогічної техніки та творчого пошуку самовираження для досягнення оптимальної взаємодії у спілкуванні з учнями, а також без зв'язку з іншими закономірностями, які ми ще будемо тут характеризувати, важко виробити індивідуальний стиль педагогічної техніки.

В.С. Мерлін і Б.О. В'яткін зазначають, що "одна з умов формування індивідуального стилю – врахування властивостей темпераменту", пристосування його "до об'єктивних умов діяльності" та "свідоме, творче ставлення до виконуваної роботи" [7, с. 420–421]. Таким чином, для розвитку індивідуального стилю педагогічної техніки із змістовно-ціннісною орієнтацією необхідно усвідомити: а) співвідношення ціннісно-орієнтаційних та емоційно-особистісних відносин на основі соціометричного статусу викладача у розвитку індивідуального стилю педагогічної техніки [6; 12]; б) залежність індивідуального стилю педагогічної техніки від формально-динамічної сторони діяльності викладача [2; 12]; в) врахування властивостей темпераменту [7].

5. Індивідуальний стиль педагогічного спілкування.

Індивідуальний стиль педагогічного спілкування визначає продуктивність комунікативної поведінки викладача, що є основою його педагогічної техніки. Тому цей стиль спілкування тісно пов'язаний з розвитком індивідуального стилю педагогічної техніки, можна навіть сказати, є його складовою. Але ми розглядаємо його окремо, тому що спілкування пронизує всі сторони діяльності викладача (вербальна, невербальна і авербальна), тобто, за В.С. Мерліним, "необхідною передумовою індивідуального стилю є зона невизначеності діяльності", яка полягає у застосуванні кількох рівноцінних операцій для досягнення однієї й тієї самої мети [6, с. 182, 215].

Викладач повинен, зазначає В.П. Зінченко, "оживити інформацію, перетворити її на знання" [14, с. 121]. Для цього потрібно шукати свій стиль спілкування з учнями на основі зони невизначеної діяльності.

І.А. Зязюн же значну увагу звертає на "мовлення учителя як засіб педагогічної праці". Він ґрунтовно характеризує мовлення ("професійні особливості мовленнєвої діяльності педагога") і вербальну комунікацію ("комунікативна компетенція", за Ф.С. Бацевичем) учителя [1, с. 124] та наголошує на тому, щоб застосовувати такий стиль спілкування, при якому "комунікативна поведінка завжди спрямована на встановлення особистісного і пізнавального контакту" на відміну від "комунікативної поведінки вчителів, орієнтованих на авторитарні засоби спілкування", що "створюють в учнів психологічні та естетичні бар'єри у стосунках з педагогами" [10, с. 58–71].

Тому дана закономірність тісно поєднується з емоційною привабливістю і виразніс-

тю у застосуванні внутрішньої та зовнішньої техніки.

Отже, для формування індивідуального стилю спілкування викладача потрібно: а) правильно зіставляти складові зони невизначеної діяльності (вербальна, невербальна і авербальна) й працювати над їх удосконаленням [6]; б) виробляти відповідні комунікативні взаємовідносини з учнями [14]; в) працювати над поліпшенням своїх мовленнєвих навиків [1; 10].

6. Творчий пошук самовираження і стилю діяльності для досягнення оптимальних взаємовідносин у спілкуванні викладача з учнями.

Знаменитий вислів В. Шекспіра: "Весь світ – театр, а люди в ньому – актори" віддзеркалює всю палітру взаємодії людей у суспільстві. "Людина за своєю природою є суб'єк-том образотворчої діяльності, яка подібна до актора", стверджує В.С. Мерлін, а тому відображення людини тільки як суб'єкта продуктивної діяльності призведе до неповної реалізації особистості. Біхевіористична теорія якраз і ґрунтується на такому підході. Її суть в інтраіндивідуальному підході (вивчення внутрішніх психічних процесів для самонаправленого керування поведінкою), що суперечить гармонійному самовираженню особистості, тому що людина ще й соціальна істота (врахування метаіндивідуальних властивостей) [6, с. 116–117]. Тому інтра-, метаіндивідуальні властивості особистості повинні бути оптимально зіставлені для гармонізації взаємовідносин.

На оптимізації навчальної взаємодії наголошував Ю.К. Бабанський, вказуючи, що "оптимізація навчання – це науково обґрунтований вибір і здійснення найкращого для даних умов варіанта навчання з точки зору успішності й раціональності затрат часу учнів і вчителів" [9, с. 237]. Це підтверджують успішні експерименти Л.Р. Хаббарда, які показують, що "формула оптимального рішення закладена в організмі від природи і, з врахуванням освіти, поглядів, а також фактора часу, вона є методом дії неаберованих людей, груп, людства" [15, с. 64, 519]. Отже, викладачам бажано уникати аберованої поведінки (відхилення від раціонального мислення або діяльності) та виробляти позитивне ставлення до навколишнього середовища і працювати в напрямі саморозвитку й самовдосконалення своєї особистості.

Отже, самовираження особистості при досягненні оптимальної взаємодії у спілкуванні з учнями є одним із ключових положень успішного оволодіння технічними прийомами, яке полягає в усвідомленні: а) творчого пошуку для самовираження своєї індивідуальності як суб'єкта образотворчої суспільної діяльності [6]; б) оптимізація як запорука раціонального використання часу викладачів і учнів у досягненні кращих показників інтенсифікації навчання [7; 9]; в) уникнення аберованої поведінки й вироблення позитивного ставлення до навколишнього середовища [15].

7. Створення сприятливих умов для навчання і виховання.

Створення сприятливих умов для цього є принциповою основою розвитку педагогічної техніки. До таких умов належать: а) створення невимушеної робочої обстановки й творчої активності учнів [6]; б) забезпечення належного зворотного зв'язку [11; 16; 17]; в) технічне забезпечення засобами навчання.

Невимушеність – це позбавлення будь-якого напруження, почуття вільності у діях. Якщо викладач спроможний працювати на такому рівні взаємовідносин з учнями, то, звичайно, буде досягатися відповідний рівень навчання. Особливо це стосується інтровертивного типу і, зокрема, меланхолоїдного темпераменту. Тому, звичайно, потрібно враховувати в цьому разі вимоги закономірностей урівноваження соціометричного статусу екстравертів й інтровертів [6, с. 126]. Цим досягається невимушеність робочої обстановки, а це сприятиме творчій активності учнів.

Потрібно також уважно, тактовно прислухатись до пропозицій, зауважень учнів, Це дасть змогу більш плідно вирішувати навчальні завдання. Дану функцію виконує так званий зворотній зв'язок. Правильний зворотній зв'язок сприятиме налагодженню продуктивних взаємовідносин між викладачем і учнями та об'єктивній оцінці можливостей кожного з них. Метою зворотного зв'язку, за Т. Расселом, є надання інформації про те, які дії сприяють або перешкоджають досягненню максимального рівня виконання роботи, а також яких дій варто уникати [11, с. 24]. Л.Р. Ха-

ббард такий підхід пов'язує з афініті ("ступінь прихильності або дружнього ставлення"), реальністю ("ступінь згоди між людьми") і спілкуванням ("взаємний обмін ідеями"), які "настільки взаємозалежні, що, порушуючи потік одного з цих компонентів, порушується потік двох інших" [17, с. 29]. Таке сполучення афініті, реальності й спілкуванням Л.Р. Хаббард назвав трикутником АРС, вершини якого тісно взаємопов'язані, тобто якщо знижений рівень афініті, то ще більше буде знижений рівень реальності й спілкування. Все це прямо пов'язане з емоційною шкалою тонів: чим вище людина за тоном, тим більша площа трикутника АРС [16, с. 61].

Останньою умовою цієї закономірності є забезпечення навчання відповідним обладнанням. До нього належать робочі зошити, друковані матеріали, посібники, плакати, відеоматеріали, відеозапис. Без такого забезпечення не буде успішного засвоєння знань.

Як бачимо, всі ці вимоги тісно взаємопов'язані між собою. Ігнорування однієї з них може призвести до втрати системності в оволодінні відповідною професією.

8. "Успіх породжує успіх" при засвоєнні умінь педагогічної техніки. Ми розглядаємо дану закономірність тому, що людина здебільшого користуються лозунгом "На помилках вчаться", який, за переконанням В.В. Гузеєва, є гаслом невдах. Це справді так, тому що винятково на позитивному досвіді можна кваліфіковано підготовити до роботи майбутнього працівника. Тільки успіх може забезпечити успіх. Наприклад, при невдалому завершенні або проведенні якого-небудь заходу чи уроку завжди можна знайти що-небудь позитивне, яке повинно служити відправною точкою майбутнього успіху, тобто, на переконання В.К. Гузеєва, "потрібно розібратись, чому воно вдалося", розширити межі цього позитивного, "урізноманітнити його…" [4, с. 6]. Це також стосується навчання педагогічній техніці, тому що тільки переважна орієнтація на успіх може принести бажані результати. Надмірне загострення уваги на помилках, розбір негативних моментів ведуть до пригнічення особистості.

У свій час В.С. Мерлін вказував, що "при відносно частих заохоченнях виникає зворотне співвідношення", тобто "значно ймовірніше, що ініціатива буде схвалена, ніж невдача покарана", а це, як правило, буде продукувати нові успіхи [6, с. 205]. У зв'язку з цим Х. Гібш і М. Форверг стверджують, що "найбільш сприятливі умови для виховання ініціативності і самостійності виникають при позитивному зворотному зв'язку", тобто "переважному застосуванні заохочень" [6, с. 199].

Також важливо не акцентувати увагу на успіхах інших, тому що в них, як вказує Ю.М. Орлов, "цілком можливий успіх, який разюче переважає мій", у зв'язку з чим може виникати патогенний спосіб мислення, який призводить до хронічної незадоволеності собою. У цьому разі важливо виробляти в собі почуття задоволеності своїми успіхами. Цим самим "руйнується будь-яке суперництво" [8, с. 17–28].

Дана закономірність пов'язана з емоційною привабливістю і виразністю у застосуванні внутрішньої й зовнішньої педагогічної техніки, тому що досягнення, успіхи і здобутки в навчанні чи будь-якій іншій справі впливають на емоційний стан людини. Це сприятиме покращанню її привабливості, впевненості в собі та забезпечуватиме нові успіхи й заохочуватиме до самовдосконалення й саморозвитку.

Таким чином, "Успіх породжує успіх" повинен бути не гаслом, а закономірністю, якою викладач має керуватись у своїй роботі. Для цього потрібно: а) знаходити позитивне у будь-якій ситуації, навіть у безнадійно проведеному занятті [4]; б) переважне застосування заохочень [6]; в) виробляти в собі почуття задоволеності своїми успіхами [8].

9. Оптимальне естетичне самовираження внутрішньої і зовнішньої техніки викладача.

Естетика, як відомо, є проявом ціннісного відношення між людиною і світом. Без формування ціннісно-естетичної орієнтації та естетичних смаків важко засвоїти і навіть уявити навички внутрішньої й зовнішньої техніки. Тому поєднання естетичності та педагогічної техніки – важлива передумова успішної підготовки викладача, тобто неможливо засвоїти педагогічну техніку без естетики міміки і пантоміміки: виразності рухів, жестів, постави, ходи тощо, а також без педагогічного оптимізму, почуття гумору, вміння грати. Звичайно, вираження естетики зовнішньої

та внутрішньої техніки повинно використовуватися в міру, тобто потрібно оптимально зіставляти відповідні естетичні прояви залежно від ситуації. Інакше можуть виникати конфліктні, смішні чи й недоречні ситуації. Це добре показано І.А. Зязюном та І.О. Синицею. Зокрема, І.А. Зязюн вказує, що багатьох студентів хвилює недосконалість свого мовлення ("нечітка дикція, монотонність" тощо), хибна невербальна й авербальна комунікація ("сутулість, опущена голова, безпомічні рухи рук, метушня, надмірне жестикулювання, закам'яніння" тощо). Також велике значення має "зовнішній вигляд педагога", який повинен "бути естетично виразним" [12, с. 44, 52; 13, с. 4].

Тому оптимальне естетичне самовираження внутрішньої і зовнішньої техніки учителя повинно бути закономірністю, якою потрібно керуватися при засвоєнні педагогічної техніки і підкорятися таким вимогам: а) розвивати ціннісно-естетичну орієнтацію й естетичні смаки викладача [12]; б) формувати естетику вербальних, невербальних і авербальних засобів спілкування з учнями [12; 13]; в) виробляти вміння оптимально зіставляти відповідні естетичні прояви залежно від ситуації [12; 13]; г) враховувати естетичну виразність зовнішнього вигляду [13].

10. Гуманістична спрямованість педагогічної техніки.

Поняття "гуманізм" походить від латинського "humanus", що означає "людяність", тобто гуманізм – це "визнання цінності людини як особистості, її права на вільний розвиток і прояв своїх здібностей, утвердження блага людини, як критерію оцінки суспільних відносин". Тому гуманістична спрямованість – "найголовніша характеристика майстерності", – стверджує І.А. Зязюн [12, с. 30]. Гуманні взаємовідносини викладача з учнями є запорукою ефективного навчання й успішного учіння. Тільки завдяки такому підходу можна вдало оволодівати педагогічною технікою.

Відтак можна стверджувати, що ця закономірність об'єднує всі попередні і є умовою їх функціонування на основі гуманістичної спрямованості педагогічної техніки й тісно пов'язана з особистісно орієнтованим підходом у розвитку педагогічної техніки.

Висновки. Отже, використання закономірностей повинно бути комплексним. Зокрема, урівноваження соціометричного статусу екстравертів та інтровертів мусить чітко поєднуватися з гуманістичною спрямованістю, забезпеченням успіху та відповідним акцентуванням уваги на інтровертах, а це, звісно, сприятиме виробленню індивідуального стилю спілкування й розвитку індивідуального стилю педагогічної техніки із змістовно-ціннісною орієнтацією кожного викладача. Всього цього можна буде досягти, якщо кожен викладач творчо працюватиме над своїм саморозвитком і творчим пошуком самовираження для досягнення оптимальної взаємодії у спілкуванні з учнями. Також без емоційної привабливості й виразності та оптимального естетичного самовираження внутрішньої і зовнішньої техніки оволодіння педагогічною взаємодією буде утруднене, можна навіть сказати, повноцінне засвоєння неможливе без врахування даних закономірностей.

Література

1. *Бацевич Ф.С.* Основи комунікативної лінгвістики: [підруч.] / Флорій Сергійович Бацевич. – К. : Академія, 2004. – 344 с. (Альма-матір).
2. *Булатова О.С.* Педагогический артистизм: [учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений] / О. С. Булатова. – М. : Академия, 2001. – 240 с.
3. *Вовковінський М.* Емоційна привабливість і виразність учителя у застосуванні внутрішньої і зовнішньої техніки / М. Вовковінський // Молодь і ринок : [щоквартальний науково-педагогічний та економічний журнал]. – 2007. – № 7. – С. 99–106.
4. *Гузеев В.К.* Педагогическая техника в контексте образовательной технологии / В. К. Гузеев. – М. : Нар. образование, 2001. – 125 с. – (Серия "Систем. основания образоват. технологии").
5. *Маркова А.К.* Психологія праці вчителя / А. К. Маркова // Хрестоматія : педагогічна творчість і майстерність [укл. Н. В. Гузій]. – К. : ВІПОЛ, 2000. – С. 61–67.
6. *Мерлин В.С.* Очерк интегрального исследования личности / Вольф Соломонович Мерлин. – М.: Педагогика, 1986. – 256 с.

7. Общая психология / [под ред. А.В. Петровского] ; [2-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Просвещение, 1977. – 479 с.

8. *Орлов Ю.М.* Саногенное мышление / Юрий Михайлович Орлов. – М.: Слайдинг, 2003. – 96 с.

9. Педагогика : [учеб. пособие для студентов пед. институтов] [Ю. К. Бабанский, Т. А. Ильина, Н. А. Сорокин и др.] ; под ред. Ю. К. Бабанского. – М. : Просвещение, 1983. – 608 с.

10. Педагогічна майстерність : [підруч.] / [І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін.] ; За ред. І. А. Зязюна. – [2-е вид., допов. і перероб.]. – К. : Вища школа, 2004. – 422 с.

11. *Рассел Т.* Навыки эффективной обратной связи / Тим Рассел. – [2-е издание]. – СПб. : Питер, 2002. – 172 с.

12. *Рибалка В.В.* Особистісно центроване консультування клієнтів із патогенною психодинамічною неконгруентністю : метод. посібник / В. В. Рибалка. – К. : Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України, 2005. – 74 с.

13. *Синиця І.О.* З чого починається педагогічна майстерність / І. О. Синиця. – К. : Рад. школа, 1972. – 167 с.

14. *Солдатенко М.М.* Проблема професійного вдосконалення викладача професійно-технічного навчального закладу / М. М. Солдатенко // Педагогічна майстерність у закладах професійної освіти: монографія. – К. : Імекс ЛТД, 2003. – 110–123.

15. *Хаббард Л.Р.* Дианетика: современная наука о разуме / Л. Рон Хаббард. – М. : Нью Эра, 2005. – 590 с.

16. *Хаббард Л.Р.* Наука выживания: предсказывание человеческого поведения / Л. Рон Хаббард. – М. : Нью Эра, 2004. – 690 с.

17. *Хаббард Л.Р.* Саентология : Новый взгляд на жизнь / Л. Рон Хаббард. – М. : Нью Эра, 2005. – 310 с.

Николай Вовковинский

Закономерности педагогической техники в работе преподавателя ПТУЗ

Рассмотрена проблема закономерностей педагогической техники преподавателя ПТУЗ. Показана важность соблюдения этих закономерностей в процессе педагогической деятельности.

Ключевые слова: *закономерности педагогической техники, саморазвитие, эмоциональная привлекательность, педагогическое общение.*

Mykola Vovkovins'kyi

Regularities of pedagogical technique in a work of vocational training school teacher

The problem concerning regularities of pedagogical technique of a vocational training school teacher is considered. The author shows that it is important to comply with the regularities in the course of pedagogical activity.

Key words: *regularities of pedagogical technique, self-development, emotional appeal, pedagogical communication.*

Міжнародна конференція "Проектування освітнього простору – сучасні орієнтири", м. Дніпропетровськ

УДК 377.015.31

ПОКАЗАТЕЛИ КАЧЕСТВА ВОСПИТАТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ В ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ТЕХНИЧЕСКИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ

Дмитрий Закатнов,

кандидат педагогических наук, старший научный сотрудник, заведующий лабораторией профессиональной ориентации и воспитания Института профессионально-технического образования НАПН Украины

В статье проанализированы подходы к определению эффективности воспитательной работы профессионально-технических учебных заведений. В качестве соответствующих интегральных показателей могут быть рассмотрены компоненты психологической готовности к профессиональной деятельности, которые характеризуют личность в психологическом плане и, в перспективе, сформированность социальных компетенций учащихся.

Ключевые слова: *качество воспитательной работы, психологическая готовность к труду, социально-профессиональные компетенции.*

Обострение конкуренции на международном и локальных рынках труда, возрастающие требования к профессиональной мобильности и ряд других факторов обусловливают повышение требований к подготовке молодого поколения к профессиональному труду. При этом динамичная рыночная среда предъявляет высокие требования не только к уровню профессиональных знаний и умений, но и к уровню общей культуры и воспитанности будущих специалистов. Воспитательная работа в профессионально-технических учебных заведениях способна не только обеспечить вхождение подрастающего поколения во взрослую жизнь, его полноценную социализацию и профессиональную адаптацию, но и повысить качество подготовки будущих квалифицированных рабочих в целом.

Современные исследования эффективности профессионально-технического образования ориентированы в основном на выявление показателей, которые имеют преимущественно дидактический (содержание образования, его методическое обеспечение, качество усвоения учебного материала и т. п.), организационно-технический (процент трудоустройства, количество учащихся на один компьютер и т. д.) и демографический характер (количество детей-сирот и детей из неполных семей, количество учащихся на 10000 населения и прочее). Показатели, которые отображали бы динамику развития личности учащегося профессионально-технического учебного заведения, сегодня не включены в число индикаторов эффективности системы профессионально-технического образования. Вместе с тем исследователи проблемы эффективности профессионального труда считают, что на него в значительной степени влияют личностные качества работника, что определяет актуальность изучения показателей качества воспитательной работы в профессионально-технических учебных заведений.

Теоретико-методологическая основа профессионально-технического образования заложена в фундаментальных работах П. Атутова, С. Батышева, К. Катханова, В. Леднева, Н. Ничкало, В. Полякова, А. Сейтешева, В. Симоненко и других исследователей. Психологические особенности подготовки учащихся профессионально-технических заведений к трудовой деятельности раскрыты в работах Г. Балла, А. Деркача, Е. Климова, Б. Ломова,

П. Перепелицы, Э. Помиткина, В. Рыбалко, В. Толочека и других ученых. Вместе с тем проблема эффективности системы профессионально-технического образования по критерию воспитательной работы не нашла надлежащего отражения в работах отечественных ученых и исследователей из ближнего зарубежья. Целью данной статьи является анализ проблемы определения эффективности профессионально-технического образования с позиции развития личностных качеств учащихся.

С конца XX века достаточно четко прослеживается тенденция к изменению общей направленности воспитания молодого поколения, которое приобрело четко выраженный развивающий характер. При этом профессиональное воспитание характеризуется направленностью на развитие личностного потенциала молодого человека как трудового потенциала будущего рабочего.

В исследованиях, посвященных профессионально-техническому образованию (П. Атутов, С. Батышев, Р. Гурьевич, Н. Дьяченко, Э. Зеер, Н. Ничкало, В Радкевич, А. Сейтешев и др.), достаточно полно раскрыты особенности воспитательного процесса в профессионально-технических учебных заведениях в сравнении с воспитательным процессом в средних общеобразовательных и высших учебных заведениях. При этом упомянутые особенности анализируются, как правило, с точки зрения особенностей субъектов воспитания [4; 6; 15; 17].

С позиций социологии учащиеся профессионально-технических учебных заведений характеризуются как относительно самостоятельная молодежная социальная общность, овладевающая знаниями, умениями и навыками профессионального квалифицированного труда, благодаря которым на основе личностного развития и приобретения профессии (специальности) оказывается возможным формирование и становление молодого работника и его образа жизни. Анализ исследований С. Батышева, Н. Дьяченко, Г. Зборовского, Н. Макиенко, А. Сейтешева и других ученых, посвященных проблеме воспитания в системе профессионально-технического образования, позволяет выделить минимум две основные группы особенностей субъектов воспитательного процесса в профессионально-технических учебных заведениях: особенности учащихся как возрастной и образовательной группы молодежи; особенности учащихся, обусловленные спецификой получаемого образования [5; 15; 17].

Особенности учащихся профессионально-технических учебных заведений как возрастной и образовательной группы детерминируются следующими отличиями от учащихся средних общеобразовательных и высших учебных заведений:

– относительно небольшой продолжительностью пребывания молодого человека в учебном заведении (1–3 года);

– период обучения в профессионально-технических учебных заведений совпадает, с точки зрения возрастной периодизации, с периодом ранней юности, а происходящие в этот возрастной период перестройки и изменениям психического развития характеризуются многочисленными противоречиями;

– поступлению в профессионально-техническое учебное заведение предшествует решение жизненно важной для молодого человека задачи – осуществление профессионального выбора, определение конкретной сферы будущей трудовой деятельности (существующие правила поступления в высшие учебные заведения Украины дают основания сомневаться в наличии такого выбора у абитуриентов и студентов высших учебных заведений), т. е. учащийся профессионально-технического учебного заведения изначально рассматривается как профессионально направленная личность, что определяет его ценностные ориентации, намерения, образ жизни и т. д.;

– для основной массы учащихся воспитательный процесс в профессионально-техническом учебном заведении является последним целенаправленным педагогическим воспитательным воздействием на формирование личности.

Особенности учащихся профессионально-технических учебных заведений, обусловленные спецификой получаемого образования, определяются следующими отличиями:

– воспитательное воздействие на учащихся характеризуется относительной непродолжительностью, которая обусловлена незначительным сроком обучения;

– учебная деятельность учащегося профессионально-технического учебного заведения является, по сравнению с учащимся среднего общеобразовательного учебного заведения, более широкой, так как наряду с изучением общеобразовательных предметов в объеме школьной программы (в случае трехгодичного обучения) предполагает изучение общетехнических и специальных дисциплин, а так же сочетание теоретического обучения с производственным;

– учащиеся профессионально-технических учебных заведений заняты производительным трудом, адекватным их будущей профессиональной деятельности;

– для учащихся профессионально-технических учебных заведений характерна более широкая, по сравнению с учащимися общеобразовательных школ, сфера формального общения, поскольку они являются членами не только ученического, но и производственного коллективов, что позволяет в сравнительно короткий срок осуществить изменения в общественном статусе и, как следствие, сознании.

Определение эффективности воспитательного процесса в профессионально-технических учебных заведениях предполагает уточнение сущности данного педагогического феномена. Анализ различных подходов к определению эффективности образования, неотъемлемой частью которого является воспитание, позволяет определить ее оценочную категорию, характеризующую результаты образовательной деятельности по критерию их соответствия поставленным целям [13]. Следует отметить, что подходы к определению результатов воспитания в профессионально-технических учебных заведениях в своем большинстве не являются достаточно четкими, поскольку оперируют психолого-педагогическими категориями, которые, как правило, являются полиструктурными и неоднозначно определяемыми. Кроме того, воспитание в системе профессионально-технического образования не может ограничиваться собственно профессиональным воспитанием, а предполагает формирование гражданина, что требует нравственного, патриотического, семейного и других видов воспитания. В то же время определение эффективности воспитательного процесса в профессионально-техническом учебном заведении предусматривает использование относительно небольшого количества показателей и критериев, а так же наличие методик, которые позволяли бы давать их качественное и количественное описание.

Если в качестве показателя воспитательной эффективности деятельности профессионально-технического учебного заведения рассматривать уровень сформированности профессионально важных качеств личности и ее соответствующих психологических структур, то возникает серьезная проблема выявления набора исследуемых качеств, поскольку, кроме некоторого их числа, общего для всех рабочих профессий (трудолюбие, ответственность, оптимизм, мотивация достижения, стремление к повышению качества работы и т. д.), практически для каждой из профессий (или групп близких профессий) существуют и специфические требования к личности работника. При этом набор профессионально важных качеств личности и психологических структур может оказаться достаточно большим, что, во-первых, может сделать процедуру их исследования громоздкой и, во-вторых, создаст проблемы при интерпретации полученных результатов, поскольку набор качеств и характеристик личности не дает расширенного представления о ней как о целостной структуре. Таким образом, как с точки зрения технологизации процедуры выявления воспитательной эффективности деятельности профессионально-технического учебного заведения, так и с позиции интерпретации ее результатов целесообразно оперировать не набором дискретных показателей, а психолого-педагогической категорией, которая давала бы обобщенные представления о развитии личности учащегося. В качестве одной из таких категорий можно рассматривать психологическую готовность учащегося профессионально-технического учебного заведения к профессиональной деятельности.

Проблему психологической готовности личности к различным видам профессиональной деятельности исследовали Б. Ананьев, Л. Божович, Л. Выготский, П. Горностай, А. Деркач, М. Дьяченко, Л. Кандыбович, Г. Костюк, В. Крутецкий, Н. Левитов, А. Леонтьев,

Б. Ломов, В. Моляко, С. Рубинштейн, Д. Узнадзе и другие ученые. Анализ тех исследований показал, что существующие точки зрения в определении сущности готовности к профессиональной деятельности можно разделить на три основные группы: готовность рассматривается как психическое состояние личности (Н. Левитов, Б. Ломов, Д. Узнадзе и др.); готовность определяется как устойчивая характеристика (качество, свойство) личности, которая является результатом подготовленности к деятельности (М. Кобзев, В. Крутецкий и др.); синтез первых двух точек зрения (М. Дьяченко, Л. Кандыбович).

Разнообразие подходов к исследованию сущности психологической готовности к профессиональной деятельности определило неоднозначность в понимании данного психолого-педагогического феномена. Так, П. Горностай рассматривает психологическую готовность личности к профессиональной деятельности как целенаправленное выражение личности, включающее систему профессиональных знаний, навыков, умений, потребностей, мотивов, психологических качеств, установок и состояний личности, позволяющее успешно включаться в профессиональную деятельность и осуществлять ее оптимальным для данной деятельности и данной личности образом [1]. Готовность как "настрой" личности, ее установку на соответствующие действия определяют М. Дьяченко и Л. Кандыбович. По мнению авторов, готовность представляет собой приспособление возможностей личности для успешных действий в данный момент, внутренняя настроенность личности на определенное поведение при выполнении учебных и трудовых задач, установка на активные и целесообразные действия [3, с. 18]. Такую готовность данные исследователи считали временной. Длительную готовность рассматривается ими как система профессионально важных качеств личности: ее опыт, знания, умения, необходимые для успешной работы [там же, с. 20].

Неоднозначность трактовки сущности понятия "психологическая готовность" детерминирует разнообразие подходов к определению структуры психологической готовности личности к профессиональной деятельности. Такие компоненты готовности к труду, как осознание необходимости трудится, потребность в труде, наличие необходимых умений и навыков, выделял Г. Костюк [10, с. 7]. Определяя психологическую готовность к труду как стойкую характеристику личности, В. Моляко в качестве ее компонентов выделял знания, умения, навыки, мотивы деятельности [12]. Следует отметить, что с 90-х гг. прошлого века психологическая готовность рассматривается преимущественно как полиструктурное личностное новообразование (характеристика, свойство личности и т. п.), составляющие которого сами имеют сложную структуру. Так, Н. Ипполитова в структуре психологической готовности выделяет три взаимосвязанных компонента: личностный (отражает степень сформированности ценностных ориентаций, интереса к профессии, уровень развития мотивации к определенной профессиональной деятельности), когнитивный (отражает информированность о сущности и содержании профессиональной деятельности, уровень сформированности знаний, необходимых для эффективного ее осуществления), праксиологический (характеризует профессиональные умения и навыки, необходимые для успешной профессиональной деятельности) [8, с. 32–33]. Характеризуя готовность как особое личностное состояние, Н. Фетискин и И. Пискарева выделяют следующие ее компоненты: когнитивный, мотивационный, процессуальный, креативный [16, с. 8]. Существует значительное количество работ и других авторов, в которых обосновываются структурные компоненты психологической готовности к профессиональной деятельности. При этом, как правило, каждый структурный компонент характеризуется ограниченным количеством показателей, степень сформированности которых может быть определена с использованием апробированных методик. Следует отметить, что не все компоненты готовности можно рассматривать в контексте проблемы определения эффективности воспитательной работы в профессионально-технических учебных заведениях, однако часть из них может быть использована в качестве ее критериальных показателей. Для этого необходимо принять за основу одну из структур психологической готовности к профессиональной деятельности, выделить показатели каждого из ее струк-

турных компонентов, подобрать методики для определения уровня их развития и разработать алгоритм, который позволял бы привести полученные результаты к единой шкале их оценивания.

В соответствии с тенденциями внедрения компетентностного подхода в систему профессионально-технического образования, наиболее целесообразно было бы рассматривать сформированность ключевых компетенций в качестве определения эффективности воспитательной работы в профессионально-технических учебных заведениях. Однако определение образовательных и профессиональных стандартов на основе компетентностного подхода сегодня еще далеко от завершения. Кроме того, предлагаемые модели формирования компетенций субъектов профессионального обучения содержат достаточно громоздкие определения социально-профессиональных компетенций [6; 7; 9; 11; 14]. Если рассматривать характеристики социально-профессиональных компетенций, предложенные Э. Зеером [6, с. 61–62], то следует отметить, что, во-первых, для их оценки необходимо исследовать около 40 показателей, и, во-вторых, не все из этих показателей можно оценить валидными методиками. Кроме того, в приведенном перечне социально-профессиональных компетенций практически отсутствуют характеристики, которые бы определяли личность в психологическом плане (мотивы, ценности, интересы и т. п.). Аналогичная картина имеет место и в системе общего среднего образования, в котором в 2011 г. принят новый Государственный стандарт базового и полного общего среднего образования [2], разработанный на основе компетентностного подхода. В нем компетентность определяется как приобретенная в процессе обучения интегрированная способность ученика, состоящая из знаний, умений, опыта, ценностей и отношения, которые могут целостно реализовываться на практике. Таким образом, компетентность описывает эмоционально-волевую сферу личности и ее индивидуальные психологические особенности только такими категориями, как ценности и отношения. В тоже время в стандарте указано, что компетентностный подход способствует формированию ключевых и предметных компетентностей, определяя при этом ключевые компетентности как специально структурированный комплекс характеристик (качеств) личности, который предоставляет ей возможность эффективно действовать в разных сферах жизнедеятельности. Экстраполируя данный подход на систему профессионально-технического образования, можно считать, что эффективность воспитательной работы профессионально-технического учебного заведения в перспективе целесообразно определять путем изучения сформированности в учащихся ключевых компетентностей.

Изложенное позволяет сделать следующие выводы: существующие методы оценки эффективности функционирования учреждений профессионально-технического образования не отражают их воспитательной деятельности в плане формирования личности будущего квалифицированного рабочего, которая в значительной степени влияет на успешность будущей профессиональной деятельности учащихся; мониторинг эффективности воспитательной работы в профессионально-технических учебных заведениях целесообразно, по нашему мнению, осуществлять не путем определения динамики развития локальных профессионально важных качеств и свойств личности, а посредством изучения динамики развития психологических структур, например, психологической готовности к профессиональной деятельности или социально-профессиональной компетентности, которая является более перспективным объектом исследования с учетом развития системы профессионально-технического образования на основе компетентностного подхода.

Данная статья, конечно же, не претендует на полное раскрытие комплекса проблем, связанных с определением воспитательной эффективности функционирования профессионально-технических учебных заведений. Необходимы дальнейшие исследования структуры и критериев социально-профессиональной компетентности как интегрального показателя эффективности воспитательной работы в учреждениях профессионально-технического образования.

Література

1. Горностай П.П. Формирование психологической готовности старшеклассников к педагогической деятельности : автореф. дис. … канд. психол. наук : спец. 19.00.07 / П. П. Горностай. – К., 1988. – 17 с.
2. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти : Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. №1392 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://guonkh.gov.ua/reforma_osviti/zagal_os/2144.html − Назва з екрану.
3. Дьяченко М.И. Психологические проблемы готовности к деятельности / М. И. Дьяченко, Л. А. Кандыбович. – Минск : БГУ, 1976. – 175 с.
4. Дьяченко Н.Н. Профессиональное воспитание учащейся молодежи / Н. Н. Дьяченко. – М. : Высш. шк., 1998. – 144 с.
5. Зборовский Г.Е. Социология образования : В 2 ч. – Ч. 2. : Учеб. пособие / Г. Е. Зборовский. – Екатеринбург : Изд-во Урал. гос. проф.-пед. ун-та, 1994. – 188 с.
6. Зеер Э.Ф. Модернизация профессионального образования: компетентностный подход : учеб. пособие / Э. Ф. Зеер, А. М. Павлова, Э. Э. Сыманюк. – М. : МПСИ, 2005. – 216 с.
7. Зеер Э.Ф. Педагогическая диагностика личности учащихся СПТУ : Учеб. пособие / Э. Ф. Зеер, Г. А. Карпова. – Свердловск : Свердл. инж.-пед. ин-т., 2003. – 88 с.
8. Ипполитова Н.В. Система профессиональной подготовки студентов педагогического вуза: личностный аспект : монография / Н. В. Ипполитова, М. А. Колесников, Е. А. Соколова. – Шадринск : Исеть, 2006. – 236с.
9. Ключевые компетенции субъекта учебно-профессиональной деятельности / Под ред. Э. Ф. Зеера / Л. П. Панина, Е. Г. Сафонова, Э. Э. Сыманюк. – Екатеринбург, 2002. – 75 с.
10. Костюк Г.С. Про психологію розуміння / Г. С. Костюк // Наукові записки НДІ психол. УРСР. – К. : Рад. шк., 1950. – С. 7–57.
11. Лобанова Т.Н. Построение модели ключевых компетенций [Электронный ресурс] / Т. Н. Лобанова. – Режим доступа : http://www.kadrovik.ru/modules.php?op=modload&name=News&file=article&sid=1142 – Название с экрана.
12. Моляко В.О. Психологічна готовність до творчої праці / В. О. Моляко. – К. : Т-во "Знання" УРСР, 1989. – 48 с.
13. Психолого-педагогический словарь для учителей и руководителей общеобразовательных учреждений / Под ред. П. И. Пидкасистого. – Ростов-на-Дону : "Феникс", 1998. – 554 с.
14. Тихомиров Ю.А. Теория компетенции : монография / Ю. А. Тихомиров. – М. : Юринформцентр, 2004. – 355 с.
15. Фельдштейн Д.И. Психология развивающейся личности / Д. И. Фельдштейн. – М. : Изд-во ин-та практ. психологии ; Воронеж : НПО "МОДЭК", 1996. – 512 с.
16. Фетискин Н.П. Краткий словарь по педагогической инноватике / Н. П. Фетискин, И. Е. Пискарева. – Кострома, 1999. – 12с.
17. Швецова Т.П. Место учащихся ПТУ в социальной структуре человеческого общества / Т. П. Шевцова. – Минск : Изд-во Белорус. Гос. ун-та, 1995. – 16 с.

Дмитро Закатнов

Показники якості виховної роботи у професійно-технічних навчальних закладах

У статті проаналізовано підходи до визначення ефективності виховної роботи у професійно-технічних навчальних закладах. Інтегральними показниками її можуть бути використані компоненти психологічної готовності до професійної діяльності, які характеризують особистість у психологічному плані, та рівень сформованості в учнів ПТНЗ соціальних компетенцій.

Ключові слова: *якість виховної роботи, психологічна готовність до праці, соціально-професійні компетенції.*

Dmytro Zakatnov

Indicators of quality of educational work at vocational schools

The article analyzes approaches to determining the effectiveness of educational work at vocational schools. The author shows that certain components of psychological readiness to professional activity which describe an individual from psychological angle can be used as its integral indicators.

Key words: *quality of educational work, psychological readiness for work, social and professional competence.*

УДК 37.015.311:613:316.628

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ КУЛЬТУРИ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ НЕПОВНОЛІТНІХ

Марк Шимановський,

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник лабораторії професійної освіти і навчання Інституту професійно-технічної освіти НАПН України

У статті висвітлено результати дослідження теоретичних проблем проведення конкретносоціологічного аналізу на етапі констатуючого експерименту в педагогіці. Особливо виділена проблематика досліджень в області інтимних відносин, що стало необхідним у зв'язку з поширенням захворювань, які передаються статевим шляхом, ВІЛ/СНІДу, вагітностей неповнолітніх та абортів.

Ключові слова: *соціологічні дослідження, лінгвістика, інтимні відносини, неповнолітні, захворювання, які передаються статевим шляхом, ВІЛ/СНІД, вагітність неповнолітніх, аборти.*

В основі будь-якого суспільствознавчого, в тому числі педагогічного, дослідження, лежать конкретні соціологічні дослідження. Для того, щоб дослідити можливості педагогічного впливу на дитячий колектив, необхідно визначити стан речей на початку експерименту (констатувальний етап експерименту), провести експеримент та на контрольному етапі визначити ефективність педагогічного впливу, провівши на тій же соціологічній основі вимірювання. Здається, що методика і техніка соціологічних досліджень давно виробили відповідну процедуру, яка забезпечила можливість верифікації результатів. Однак, обов'язковий соціологічний апарат вимірювання педагогічних проблем постійно стикається з нездоланою перспективою досліджень у особистісній сфері, особливо у сфері інтимній. Проблема досить актуальна, оскільки інтим (особисті переживанні статевих та сексуальних відносин) останнім часом став однією з центральних проблем педагогічного дослідження із-за необхідності розробки педагогічних технологій, які могли б сприяти запобіганню інфікування ВІЛ, захворювань, які передаються статевим шляхом, так званих "небажаних вагітностей" та підліткових абортів. Варто при цьому підкреслити, що усталені соціологічні рішення у педагогічному дослідженні не працюють, оскільки йдеться про неповнолітніх, а не про дорослих право- і дієздатних особистостей. Зрештою, варто окремо зауважити, що дослідження у цьому напрямі обґрунтовані не тільки потребами об'єктивного педагогічного та медичного процесів, а й істотним впливом чи навіть тиском іноземних фондів.

Соціологічні дослідження ніколи не були і, очевидно, ніколи не будуть достатньо валідними. Особливо це стосується сфери статевих відносин, які належать до інтимної сфери. У цьому контексті нас зацікавило явище взаємного впливу дослідника та досліджуваного. Обидвоє є суб'єктами і, отже, досить суб'єктивно (за визначенням) оцінюють: один – запитання, інший – відповідь.

Це явище особливо виразно дотичне до фундаментального фізичного принципу невизначеності Бора–Гейзенберга. З цієї точки зору, і дослідник, і досліджуваний можуть розглядатися як два некомутованих об'єкти, які до того ж є не просто об'єктами спостереження, а й суб'єктами, які не можуть інколи адекватно зрозуміти взаємні комунікативні спроби. Це явище не досить добре вивчене і висвітлене у всіх напрямах пізнання, навіть у квантовій фізиці, де про нього є велика кількість фундаментальних досліджень, і абсолютно не вивче-

но й не визначено у конкретних соціологічних дослідженнях. Власне, такий ефект присутній навіть у вимірах простих фізичних показників – скажімо, дослідник може своєю присутністю змінити температурі та вологість приміщення, термометр своєю власною присутністю змінює температуру вимірюваного об'єкта. Тим складніше проблема у релятивістській фізиці, яка просто категорично декларує неможливість одночасного вимірювання положення (географічних координат) та швидкості (імпульсу) мікрооб'єкта.

Так і дослідник, який проводить соціологічне дослідження методом опитування чи фокусованого інтерв'ю, своєю присутністю може змінити, спотворити результати таких вимірювань. Більш того, не тільки некваліфіковані, а й кваліфіковані дослідники часто свідомо чи несвідомо деформують об'єктивність дослідницької роботи, закладаючи вже готову й бажану відповідь у поставлене запитання. Звичайно, тут не час і не місце говорити про свідоме фальшування результатів дослідницької роботи, проте змушені констатувати, що у практиці таке явище має місце, особливо якщо дослідникові кортить довести свою точку зору.

Якщо у питаннях усталеного побутового характеру впливом дослідника можна певними застереженнями знехтувати, то у контексті інтимних досліджень суб'єктивні конфлікти висвітлюються як необхідність та обов'язковість.

Розбіжності в результатах дослідження можуть проявлятися не тільки як результат "брудної" його підготовки, а й внаслідок явищ флуктуативного характеру: досліджувані групи можуть бути під впливом певних зовнішніх факторів, які від "чистоти" підготовки напряму можуть й не залежати. Однак, варто врахувати, головне: отримати відверту відповідь на запитання інтимного характеру не тільки дуже складно, а й практично неможливо, особливо якщо в якості реципієнтів найчастіше бувають (що, в принципі, правильно) випадково підібрані особистості, які представляють усі верстви населення, однак за певних ситуацій більш валідними видаються дослідження або серед кваліфікованих, отже, упереджених експертів, або, як варіант, – дослідження у групах ризику. Оскільки група ризику – особи, досить далекі від стандартизованих соціальних норм – норм узвичаєного соціального співжиття, – сподіватися на об'єктивну відвертість досить важко. Як, власне кажучи, не варто сподіватися на адекватний характер відповідей випадкових особистостей, які просто некомпетентні надати продуману відповідь.

До цього також додається й ефект авторських методик: кожен дослідник користується власними опитувальниками, що ставить під загрозу можливість порівняння результатів. У свою чергу, застосована методика напряму залежить від методологічних установок дослідника, від того, який результат він хоче отримати. Відтак матимемо своєрідне замкнене коло, яке ускладнює суто наукове, тобто таке, яке легко перевірити, дослідження. На цьому непростому тлі особливо значущим є усвідомлення дослідником того, що він працює із неповнолітніми, які не завжди розуміють, чого від них хоче дослідник, оскільки недостатньо соціально детерміновані й відповідають в міру своїх розумових та моральних установок. При цьому моральні установки можуть забороняти неповнолітній дитині відповідати на поставлені запитання. Варто також усвідомити, що дослідник своїми питаннями автоматично змінює світобачення дитини, що практично не відбувається при роботі із дорослими з усталеним світосприйняттям. Інакше кажучи, дослідник мимоволі формує (змінює) мислення маленької людини, яка ще не має апарату захисту від зовнішньої маніпуляції. При цьому певна частина поставлених запитань щодо інтимної області може трактуватися як розбещення неповнолітніх. Власне кажучи, розбещення неповнолітніх і є не що інше, як зміна самості дитини у контексті зменшення значущості заборон на інтимне.

У цьому контексті важливе дослідження вербального впливу на особистість. В основі явища лежать відкриття у галузі лінгвістики. Філософія лінгвістичного аналізу виникла у 1930-х роках під впливом ідей Г. Фреге, Л. Вітгенштейна, Вільфредо Парето, Вільгельма Дільтея, Макса Шеллера, Карла Маннгейма, Дж. Е. Мура, Б. Рассела. Відомі також роботи британських учених: Г. Райла, Дж. Остіна, Дж. Уїсдома, П. Стросона; амери-

канських дослідників: Е. Сепіра та Б. Уорфа, учених львівсько-варшавської школи та ін.

Згідно з концепцією конвенціоналізму, достатньо інакше інтерпретувати аксіоматику – і можна отримати нову інтерпретацію простору. Відтак науковці змушені були визнати можливу відносну незалежність логічної побудови простору від реальності. Бездоганно верифікується величезна кількість інтерпретацій одного і того ж фізичного простору.

На відміну від природничих наук, у суспільствознавстві ідеологізоване світобачення є завжди паралогічним. Термін "паралогія" введено у сучасну науку в 1979 р. фундатором постмодерністської філософії Ж. Ф. Ліотаром. У паралогічному стані співіснує одночасно кілька парадигм, що однаково добре описують дані досвіду. Створити метатеорію в ідеології неможливо. У природничій науці послідовність зміни аксіоматизованих просторів відбувається в часі. У суспільствознавстві така ситуація генерується та репродукується постійно, оскільки паралогічна сама соціальна реальність, відповідно, такими є індивідуальні людські свідомості. Носії ідеологій постійно відображають, продукують і підтримують розвиток аксіоматики й правил висновку. Вони відчувають себе комфортно тільки в межах свого гомогенного мовно-логічного середовища, в гетерогенному відчувають постійний і нестерпний дискомфорт. Російський дослідник В. Руднєв зазначає: "...Те, що є цінним і важливим в одному просторі, не є таким в інших" [5, 35].

Можна погодитися, що у природознавстві такі конструкції варто розглядати як суто логічні побудови, що описують власне віртуальну, умостворену реальність. Інша справа, коли йдеться про дослідження в галузі суспільствознавства. Тут теоретичне підґрунтя конвенціоналізованих світів є монологом-ідеологією. Учений формує своє дослідження відповідно до своїх ідейних установок.

Будь-яка методика соціологічного дослідження є матеріалізованим задумом її автора, який відображає авторські ідеї про саму функціональність соціальних процесів, а в педагогічному контексті – про оптимальні способи педагогічного впливу. Соціолог заздалегідь програмує дослідження так, щоб воно дало відповідь на поставлене запитання, тобто саме формулювання запитання вже містить заздалегідь запрограмовану відповідь. Методика проведення педагогічного експерименту вже визначена, залишається тільки так сформулювати запитання в опитувальнику, щоб відповіді автоматично шикувалися в ієрархічно побудовану сукупність, яка в перспективі дасть можливість довести попередньо побудовану гіпотезу. Опитувальник є матеріалізованим задумом дослідника, а задум, у свою чергу, є прямим наслідком його ментальності, яка відображає усталену методологію, що включає відповідний понятійний апарат та правила висновків, тобто, що є що, як це реально працює, що є добро та що є зло, що припустимо, а що неможливо, і як все спрацює, якщо відповідним чином на нього педагогічно вплинути.

Зрозуміло, що між добром і злом, між білим і чорним є певна ієрархізована шкала, яка в педагогічному сенсі дає можливість здійснювати навчально-виховну роботу, а в соціологічно-педагогічному – відзвітувати про результативність науково-дослід-ницької роботи, а отже – ефективність проведеного експерименту. Дослідник, що можна завжди відстежити, знаходиться у межах власних (групових) ментальних установок і проводить дослідження, структуруючи констатувальний опитувальник, експеримент і результуючий контроль так, щоб висновок відповідав попередньому гіпотетичному задумові.

Виходячи з такої логіки, можна визначати певні тенденції, характерні для явища, із поправкою на численні наукові та позанаукові фактори. Саме тому не варто вірити чи не вірити результатам соціологічних аналізів, оскільки розбіжності в них – скоріше суб'єктивного характеру, ніж результат свідомої фальсифікації. Однак, така логіка дає можливість пояснити та виправдати істотні розбіжності в опублікованих результатах різних досліджень: ті, хто проводив їх, перебувають у різних семантичних просторах. Проте й тут є певний позитив: саме різні результати можуть бути відвертим показником і тенденцій соціального розвитку, і переконань самих дослідників. Порівняльний аналіз різних дослідницьких груп і їхні напрацювання дає можливість виявити і наукову об'єктивність, й

упередженість протилежних за поглядами авторів.

Очевидно, варто говорити про такі явища, використовуючи поняття "паритетні дослідження" [3]. Мається на увазі: оскільки видалити авторське бачення із дослідження ні теоретично, ні практично неможливо, то варто розглядати кілька (мінімум – два) дослідження як реалізацію паралельної парадигми (точки зору, ідеологеми), враховуючи, що кожне з досліджень проводилося компетентним автором (групою дослідників) і відображає притаманну тільки їм методологію дослідження, підбір критеріїв та показників, власне методи дослідницької роботи, відбір фактів для подальшої інтерпретації, саму інтерпретацію результатів та методику її донесення до наукової спільноти й широкої громадськості.

Такі паритетні дослідження [2] дуже важливі для розуміння, по-перше, самої природи ставлення людей до проблем етіології (методів поширення, розповсюдження, перебігу, переходу в стадію СНІДу), виняткових, переважаючих та тотожних методів запобігання, в тому числі педагогічних і позапедагогічних, скажімо, медичних та соціальних, оцінки перспективи подальшого перебігу проблеми як у медичному, так і в педагогічному та соціальному контекстах тощо. Більше того, спостереження такого типу дають можливість не тільки виявити різні методологічні принципи побудови й проведення соціологічних досліджень та розробити на цьому підґрунті відповідну аналітичну, критичну та інтегративну методику побудови наукової об'єктивної системи знань, а й передбачити майбутні методи формування педагогічних новотворів.

Така логіка дає змогу виділити два основні концепти у вивченні та підготовці педагогічних рекомендацій у сфері статевій, інтимній та сексуальній*.

Традиційний, консервативний концепт включає, насамперед, активну педагогічну пропаганду сімейних цінностей, народження дитини лише у шлюбі, взаємну відповідальність чоловіка та жінки.

Наступний концепт відносно новий. Варто погодитися із думкою Т. Барчунової, що він, як і гендерні дослідження, є значною мірою результатом політики зарубіжних фондів. Концепт вимагає відповідних термінологічних інновацій, тобто створення нового для вітчизняного наукового простору комплексу "понятійний апарат-висновки". При цьому наукове суспільство розколюється на male-stream/mainstream – мейнстрім та майлстрім – тобто на наукову більшість та наукову меншість. Оскільки йде постійне підштовхування зарубіжними фондами модернового концепту, то він набуває ознак мейнстріму, відповідно, традиційно-консервативний концепт має тенденцію до втрати своїх прибічників. При цьому, на слушну думку Т. Барчунової, у таку науку постійно прибуває досить велика кількість дилетантів та маргіналів [1]. О.М. Здравомислова та А.А. Тьомкіна звертають увагу на вплив так званого гомосексуального товариства та на монополістичний менталітет. Результатом його стає відсутність практичного й теоретичного дебату, й, відповідно, зниження якості досліджень та обмеження соціального ефекту [4].

Суть концепту визначається прямою рекомендацією сексуальної свободи за умови використання презервативів, такої ж свободи наркоманії, за умови використання одноразових шприців та терпимості до гомосексуальності. Концепт категорично вимагає нових термінів, своєрідної новомови*: До термінів новомови належать ЖСБ, ЧСЧ, КСР або СІН, тобто жінки комерційного бізнесу, чоловіки, які мають секс з чоловіками, комерційні сексуальні працівники та споживачі ін'єкційних наркотиків. Усі ці терміни складають віднос-

---

*Статева сфера** – частина психосоціальної ментальності, яка відповідає за весь комплекс взаємин особистості з протилежною статтю.

Інтимна сфера – система психічних заборон щодо сексуального, притаманна певній частині людей, які сповідують традиційні сімейні консервативні цінності.

Сексуальна сфера – частина статевої сфери, яка несе відповідальність за суто технічні проблеми статі, починаючи від техніки провадження статевого акту, закінчуючи гігієнічними правилами як механічного, бар'єрного захисту від небажаної вагітності та хвороб, що передаються статевим шляхом, так й інших (біохімічних, календарно-математичних) методів контролю народжуваності.

* **Новомова** (англ. *Newspeak*) – особлива нова штучна мова, яку намагаються запровадити у суспільстві. Описана в романі Дж. Оруелла "1984". За допомогою певних чітко ідеологічно визначених та виважених слів представники певної суспільної групи намагаються уніфікувати мислення, унеможливити опозиційний (дисидентський) його спосіб. Нав'язуючи нову лексику, ідеологи виключають саму дисидентську думку, оскільки з мови просто виключають слова, здатні описати певне, небажане з точки зору новомови, явище. Навіть спроба думати інакше, ніж це дозволено, вважається думкозлочином (англ. *Thoughtcrime*).

но замкнений глосарій та є простим перекладом англомовних відповідників: commercial sex workers, women in sex business, intravenous drug user. Мета цих термінів і відповідного соціологічного концепту – зменшити психосоціальну травматичність (стигму – ще один новий термін) щодо таких людей та дати їм можливість почуватись повноправними членами суспільства, із такими ж правами, як й інші люди, інших груп.

Аналізуючи ці два концепти, можна дійти до висновку, що мова йде не тільки про відповідні конкретносоціологічні та педагогічні методики, а про соціальні переконання певних груп суспільства. Наявність їх визначається, в першу чергу, моральними установками представників: групи консерваторів, які сповідують традиційні сімейні цінності та репрезентантів вільних взаємин. Відтак, ланцюг педагогічного впливу на ці групи від початку до кінця має відрізнятися. Ці дві групи потребують різної методики соціологічного аналізу та, відповідно, зовсім інших методик педагогічної допомоги. Варто категорично підкреслити, що вкрай необхідно враховувати наявність таких груп та готувати для кожної з них окремі методики соціологічного аналізу й відповідного педагогічного впливу. З цієї точки зору, не може бути однакової, уніфікованої педагогіки для всіх. Мають бути окремі педагогічні способи педагогічної, медичної, соціальної взаємодії для ЖСБ, ЧСЧ, КСР та СІН, так, як мають бути методики для інших груп підлітків, які не мають ніякого бажання займатися позашлюбним чи гомосексуальним сексом або колоти собі наркотики.

Тут варто звернутися до досить сильної тези про категоричну заборону еклектичної конвергенції, характерної для сучасної постмодерністської соціології, оскільки йдеться про чистоту (цноту) такої соціальної групи. У цьому випадку варто захищати своєрідний культурний апартеїд, в якому не передбачено іронічної еклектики різних концептів та стилів. Кожен концепт у царині інтимності має зберігати свою окремішність, а про конвергенцію не може бути й мови.

Саме тому для консервативної групи неприпустимо ставити соціологічні питання та запроваджувати педагогічні методики з термінологією іншого глосарію, оскільки вони включають в консервативній традиціоналістській свідомості механізм руйнування самості, нищення переконання відповідності істини власного соціобачення та власної поведінки нормам загальноприйнятої у певній спільноті моралі. Тому в педагогічній роботі з цією групою, яка поки що складає більшість, неприпустимо ставити соціологічні запитання тим, хто вже пройшов свій шлях до так званої моральної свободи. Те ж стосується й прибічників вільної моралі, оскільки вторинна цнота досить сумнівна. Однак, не варто закривати можливості застосування технологій перевиховання і повернення до канонів соціальної норми більшості.

Така ж ситуація складається із близькою до названої проблеми профілактики наркозалежності. Тут також можна виявити дві великі групи: прибічників традиційних цінностей, які осуджують наркоманію у будь-яких формах, і адептів вільного розповсюдження наркотичних речовин для тих, хто цього потребує.

За будь-яких обставин варто враховувати, що питання соціологічного дослідження інтимної сфери на мові моральної свободи взагалі не варто ставити, якщо йдеться про наукове вивчення, що проводиться у стінах навчального закладу, особливо, якщо реципієнтами-опитуваними виступають неповнолітні. Також не варто робити соціологічні дослідження та проводити педагогічні взаємодії на мові наркозалежних. Ця заувага дійсна для всіх категорій неповнолітніх, оскільки таке опитування сприймається учнями як частина формального навчально-виховного процесу, а відповіді – як своєрідний іспит, а не спробу виявити точку зору, що є характерним для дидактичного матеріалу, а не для соціологічних досліджень. Тому запитання взагалі не варто ставити у межах навчального закладу, а перенести їх у позааудиторний простір.

Література

1. *Барчунова Т.В.* Эксклюзия и инклюзия сообщества гендерных исследований / Т.В. Барчунова // Преодоление. – Новосибирск, 2000. – С. 216–226.

2. Вторинний аналіз соціологічних і поведінкових досліджень щодо проблеми ВІЛ/СНІД, проведених в Україні : аналіт. звіт // Аналіт. центр "Соціоконсалтинг" // [Електронний ресурс] http://www.moz.gov.ua/ua/portal/wb_rep19.html.

3. *Готліб А.С.* О методологической рефлексии в условиях полипарадигмальности // Социологические методы в современной исследовательской практике : сб. статей, посвящен. памяти первого декана факультета социологии НИУ ВШЭ А.О. Крыштановского [Электронный ресурс] / отв. ред. и вступит. ст. О.А. Оберемко; НИУ ВШЭ; РОС; ИС РАН. – М. : НИУ ВШЭ, 2011. – VIII, – 557 с.

4. *Здравомыслова Е., Темкина А.* Институционализация гендерных исследований в России / М. Малышева (ред.) // Гендерный калейдоскоп. Курс лекций. М. : Academia, 2011. – С. 33–51. // [Электронний ресурс] http://www.eu.spb.ru/research-centers/gender-studies/publications.

5. *Руднев В.* Модальность и сюжет // Возможные миры и виртуальные реальности. Вып. 1. – М. : МГУ, – 1995. – С. 32–37.

Марк Шимановский

Особенности социологического исследования культури здорового способа жизни несовершеннолетних

Статья посвящена теоретическим проблемам проведения конкретносоциологического анализа на этапе констатирующего эксперимента в педагогике. Особо выделена проблематика исследований в области интимных отношений, что стало необходимым в связи с распространением заболеваний, передающихся половым путем, ВИЧ/СПИДа, беременностей несовершеннолетних и абортов.

Ключевые слова: *социологические исследования, лингвистика, интимные отношения, несовершеннолетние, заболевания, передающиеся половым путем, ВИЧ/СПИД, беременность несовершеннолетних, аборты.*

Mark Shimanovskyi

Features of sociological research to culture of a healthy way of life of minors

The article deals with theoretical problems of sociological analysis that occur during an ascertaining experiment in pedagogy. Range of research problems in the area of intimate relationships is emphasized. It is especially necessary due to problems connected with the spread of sexually transmitted diseases, HIV/AIDS, underage pregnancies and abortions.

Key words: *sociology studies, linguistics, intimate relations, minors, sexually transmitted diseases, HIV/AIDS, underage pregnancies and abortions.*

Науково-практична конференція "Актуальні проблеми формування трудового потенціалу регіону на засадах соціального партнерства" за ініціативи Запорізької обласної федерації роботодавців

ХРОНІКА НАУКОВОГО ЖИТТЯ ІНСТИТУТУ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ НАПН УКРАЇНИ

Семінар "Стратегії реформування професійної освіти і навчання", м. Брюссель

З ініціативи Європейської комісії та Європейського фонду освіти в рамках четвертої платформи "Партнерство країн Східної Європи" 5 грудня 2012 року у м. Брюсселі (Бельгія) був проведений семінар за темою "Стратегії реформування професійної освіти і навчання". Від України у семінарі взяли участь: Родіон Колишко, Вікторія Карбишева, Олена Коваленко, Анжеліка Юркевич, Олена Локшина, Валентина Радкевич.

Засідання відкрив Джон Дельгадо, Голова Відділу Генерального Директорату з освіти і культури Європейської комісії. У своєму виступі він зупинився на ролі Копенгагенської Декларації в зміцненні європейського співробітництва у сфері професійної освіти і навчання, визначенні нових стратегічних цілей на наступне десятиліття (2011-2020 рр.). Д. Дельгадо зазначив, що до 2020 року Європейські системи професійної освіти й навчання мають стати більш привабливішими, орієнтованими на розвиток кар'єри, прийнятними, інноваційними та гнучкішими, ніж у 2010 році та повинні сприяти рівному доступу всіх осіб до навчання протягом життя. Крім того, увагу учасників семінару було зосереджено на необхідності зміцнення зв'язків між освітніми системами країн Європейського Союзу та країн-партнерів Східної Європи.

У виступі Мадлен Шербан, директора Європейського фонду освіти, були окреслені нові виклики, пов'язані із утвердженням суспільства знань, швидким розповсюдженням інформаційно-комунікаційних технологій, наслідками світової фінансової кризи, глобальною зміною клімату, демографічними тенденціями тощо. Вона наголосила, що Європейський фонд освіти вважає за необхідне вивчати досвід країн світу, що мають ефективні системи професійної освіти і навчання, концепції й механізми стимулювання співробітництва між навчальними закладами і підприємствами. Насамкінець, Мадлен Шербан зауважила, що професійна освіта і навчання є важливою частиною загальної системи освіти, і потребує наявності компетентних педагогічних працівників, якісної матеріально-технічної бази, доступних цін на освітні послуги, особливо за умов зростання міграційних процесів у світі.

Виступ Манфреда Валленборна був присвячений сучасним пріоритетам професійної освіти і навчання в руслі Туринського процесу, який об'єднує широке коло країн-учасниць проведенням аналізу та обговоренням результатів сучасної освітньої політики. Він охарактеризував етапи Туринського процесу таким чином: перший (2010 р.) - розробка методології і її реалізація в країнах Східної Європи; другий (2012 р.) - створення платформи для проведення аналізу внутрішньої і зовнішньої ефективності систем професійної освіти й навчання.

Манфред зупинився на ключових питаннях, які необхідно враховувати країнам Східної Європи у комплексному оцінюванні ефективності систем професійної освіти й навчання, зокрема: а) політичне бачення (наявні перспективи розвитку системи професійної освіти і навчання, чи відображають вони більш ширші цілі соціально-економічного розвитку?); б) роль професійної освіти і навчання у зростанні економічної конкурентоспроможності країни (відповідність навичок запропонованих системою професійної освіти і навчання, вимогам ринку праці та економічному розвитку країни?); в) професійна освіта і навчання та соціальний запит/соціальна інтеграція (відповідність інститутів, а також програм і навичок системи професійної освіти й навчання особистим потребам окремих учнів та вразливим групам населення?); д) внутрішня якість і ефективність (які ще реформи змогли б модернізувати різні складові системи професійної освіти і навчання?); е) управління й фінансування (чи достатньо забезпечене інституційними потужностями і фінансами проведення необхідних змін у системі професійної освіти і навчання?).

Значний інтерес викликав матеріал, представлений учасникам семінару за результатами самостійного оцінювання ефективності систем професійної освіти і навчання країнами Східної Європи. Наприклад, у Вірменії розви-

ток професійної освіти і навчання визнано національним пріоритетом. Це положення розкрито у Державній програмі, прийнятій на період 2011–2015 рр. Крім того, в країні розроблено нові освітні стандарти і навчальні програми, організовано курси підвищення кваліфікації для значної кількості педагогічних працівників і керівників професійних навчальних закладів, оптимізовано мережу шкіл, створено шкільні ради.

В Азербайджані, окрім Державної Програми, створено Національну рамку кваліфікацій, пілотні галузеві комітети, розроблено понад 50 професійних стандартів, реорганізовано 22 професійних навчальних заклади.

Привабливість системи професійної освіти і навчання Білорусії досягнуто за рахунок підвищення її доступності, спрямованості на підготовку до участі в підприємництві. У країні розпочато процес створення Національної рамки кваліфікацій, центрів передового досвіду, оптимізації мережі професійних навчальних закладів.

Система професійної освіти і навчання Грузії характеризується створенням правової бази для забезпечення її якості, впровадженням 247 нових професійних стандартів, оптимізацією мережі професійних навчальних закладів, введенням системи освітніх ваучерів.

Цінним є досвід Молдови, в якій, поряд із розробкою нової стратегії розвитку професійної освіти і навчання, розроблена концепція визнання результатів неформального навчання та створено галузеві ради.

Стратегія розвитку системи професійної освіти і навчання Російської Федерації пов'язана із соціально-економічними завданнями країни. Роботодавці керують функціональною картою Національної рамки кваліфікацій, розробкою третього покоління професійних стандартів. Крім того, цінним є досвід інвестування діяльності інноваційних ресурсних центрів, децентралізації управління.

Досягнутий процес розвитку вітчизняної системи професійної освіти і навчання ґрунтується на прийнятті в Україні Державної Програми розвитку професійно-технічної освіти на 2011–2015 рр., затвердженні Національної рамки кваліфікацій, розробці нового покоління професійних й освітніх стандартів, заснованих на компетентнісному підході, розвиткові діалогу із роботодавцями та іншими соціальними партнерами.

На основі результатів аналізу ефективності систем професійної освіти і навчання в країнах Східного партнерства було зроблено такі пропозиції на майбутнє: сприяти її гнучкості, пов'язувати навчання із підприємництвом; використовувати передовий досвід країн Європейського Союзу і країн-партнерів у здійсненні реформ, упровадженні інновацій; розширювати профорієнтаційні послуги для дорослих; забезпечувати диверсифікацію фінансових ресурсів, децентралізацію управління; розвивати взаємодію професійних навчальних закладів із соціальними партнерами.

У виступі Ар'єн Воса було наголошено на зростанні участі соціальних партнерів у створенні Національної рамки кваліфікацій, професійних стандартів, і, водночас, недостатній розробці механізмів забезпечення якості професійної освіти і навчання (окрім Грузії), оптимізації мережі професійних навчальних закладів майже у всіх країнах-партнерах, інвестуванні пілотних навчальних закладів, що знаходяться у великих містах, а не в сільській місцевості. Все це актуалізує необхідність переходу від розробки політики до її здійснення та оцінювання досягнутих результатів; створення рад із професійної освіти і навчання, галузевих рад як проміжних ланок, що об'єднують ринок праці і професійну освіту; зміцнення співробітництва професійної освіти і ділового світу; реалізації Національних рамок кваліфікацій; забезпечення якості освітніх послуг, вертикальної та горизонтальної мобільності, навчання підприємництву; оптимізації мережі професійних навчальних закладів; збільшення обсягів фінансування з різних джерел, у тому числі - для модернізації матеріально-технічної бази; переходу від успішних проектів до широкого використання їхніх результатів у професійній освіті й навчанні.

Науково-методичний семінар "Децентралізація управління професійно-технічною освітою: теорія і практика"

Науковцями лабораторії управління професійно-технічної освіти Інституту професійно-технічної освіти НАПН України на базі Київського вищого професійного училища будівництва і архітектури проведено науково-практичний семінар "Децентралізація управ-

ління професійно-технічною освітою: теорія і практика".

У роботі науково-практичного семінару взяли участь директори, заступники директорів професійно-технічних училищ, директори та методисти обласних навчально-методичних центрів професійно-технічної освіти, науковці Інституту професійно-технічної освіти НАПН України та педагоги системи професійно-технічної освіти.

Науково-практичний семінар, відкрила доктор педагогічних наук, доцент, завідуюча лабораторією управління професійно-технічною освітою ІПТО НАПН України *Валентина Іванівна Свистун*. Вона звернула увагу на важливість співпраці науковців і практиків у розв'язанні актуальної в контексті інтеграції вітчизняної освіти в єдиний європейський освітній простір державної проблеми децентралізації управління ПТО, так як тільки за умов такої співпраці можна подолати труднощі, що виникають перед кожним управлінцем, та розв'язати проблеми на шляху модернізації системи управління ПТО.

У роботі семінару взяла участь заступник директора навчально-методичного кабінету професійно-технічної освіти у м. Києві Ірина Миколаївна Павлюк, яка відмітила високий рівень підготовки кваліфікованих робітників у Київському ВПУ будівництва і архітектури, їх здобутки і досягнення, що послугувало передумовою для висвітлення критеріїв оцінювання управлінської компетентності керівників ПТНЗ, розроблених, обґрунтованих і представлених учасникам семінару доктором педагогічних наук, професором *Василем Васильовичем Ягуповим*.

Атрибутом професіоналізму керівника ПТНЗ, його невід'ємною складовою є інформаційно-аналітична компетентність, розвиток якої впливає на результативність управління ПТНЗ. Модель ІАК керівника ПТНЗ була презентована кандидатом педагогічних наук, старшим науковим співробітником, докторантом ІПТО НАПН України *Ларисою Михайлівною Петренко*. Проблемі розвитку професійної компетентності керівника ПТНЗ приділила увагу *Тетяна Юріївна Чернова* – науковий співробітник лабораторії управління ПТО.

Роль і місце симулятивних моделей в децентралізації управління ПТО розкрив у своєму виступі кандидат фізико-математичних наук, старший науковий співробітник лабораторії управління ПТО України *Дмитро Дарамович Айстраханов*. Підвищення кваліфікації педагогічних працівників в умовах децентралізації ПТО було темою виступу директора Черкаського обласного навчально-методичного центру ПТО, аспірантки ІПТО НАПН України *Наталії Дмитрівни Проценко*.

На підготовці кваліфікованих робітників сфери послуг у ВПУ як соціально-педагогічній проблемі акцентував увагу директор Бурштинського ВПУ торгівлі та ресторанного сервісу Івано-Франківської області *Андрій Романович Козак*. Продовжуючи тему підготовки сучасних кваліфікованих робітників у системі ПТО, *Людмила Анатоліївна Майборода*, науковий співробітник лабораторії "Всеукраїнський інформаційно-аналітичний центр ПТО", висловила думку, що інноваційною складовою майбутнього кваліфікованого робітника має бути інформаційно-технологічна культура. Не менш важливу проблему – організація правового та превентивного виховання учнів ВПУ – порушила заступник директора Київського ВПУ будівництва і архітектури *Юлія Василівна Бараненко*.

На семінарі також йшлося про розв'язання питання забезпечення учнів ПТНЗ підручниками зі спецдисциплін. Особливості побудови інноваційного підручника були висвітлені у виступі наукового співробітника лабораторії підручникотворення ІПТО НАПН України *Марини Львівни Ростоки*. Авторський електронний підручник з радіомеханіки продемонстрував майстер виробничого навчання Київського ВПУ будівництва і архітектури *Олег Анатолійович Богдан*. Ним також був презентований персональний сайт як методичний проект педагога.

За підсумками науково-практичного семінару розроблені рекомендації, підготовлені пропозиції щодо управлінської діяльності керівників ПТНЗ в умовах децентралізації ПТО.

Засідання Міжвідомчої робочої групи з питань розроблення та впровадження Державних стандартів ПТО

5 липня 2012 року в залі Колегії Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України відбулося засідання Міжвідомчої робочої

групи з питань розроблення та впровадження Державних стандартів ПТО за участю членів робочої групи. До складу розробників увійшли: А.В. Луцька, начальник відділу змісту та організації навчального процесу Департаменту професійно-технічної освіти МОНмолодьспорту України; В.О. Радкевич, директор Інституту професійно-технічної освіти НАПН України, член-кореспондент НАПН України, доктор педагогічних наук, професор; В.В. Паржницький, начальник відділення змісту професійно-технічної освіти Інституту інноваційних технологій і змісту освіти МОНмолодьспорту; М.М. Заболотна, заступник директора навчально-методичного центру професійно-технічної освіти у Донецькій області; С.Г. Кравець, науковий співробітник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України; Ю.І. Кравець, керівник центру сучасних професій і технологій навчання, науковий співробітник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України; Г.І. Лук'яненко, завідувач лабораторії змісту професійної освіти і навчання Інституту професійно-технічної освіти НАПН України; А.В. Мігалатій, завідувач сектором науково-методичного забезпечення дослідно-експериментальної роботи та розроблення державних стандартів Інституту інноваційних технологій і змісту освіти МОНмолодьспорту України; О.П. Дегтеренко, директор Маріупольського вищого металургійного професійного училища, Л.В. Яковлєва, директор ДНЗ "Маріупольський центр професійно-технічної освіти"; Л.О. Котельников, підручний сталевара конвертерного виробництва Публічного акціонерного товариства "Металургійний комбінат "АЗОВСТАЛЬ", а також педагогічні працівники та працівники металургійних підприємств України.

Міністр освіти і науки, молоді та спорту України Д.В. Табачник у вступному слові зазначив, що реформування змісту професійно-технічної освіти відкриває нову сторінку тісної співпраці з національною Радою роботодавців та Конфедерацією роботодавців щодо підготовки і створення нових освітніх стандартів, що базуватимуться на професійних стандартах, відповідно до європейського ринку праці. Підвищення якості підготовки кваліфікованих кадрів можливе за умови активізації інноваційних процесів у сфері професійної освіти та оновлення законодавчого забезпечення. Б.М. Жебровський, заступник Міністра освіти і науки, молоді та спорту України, визначив подальшу діяльність із розроблення Державних стандартів професійно-технічної освіти як таку, що орієнтується на запити роботодавців та ґрунтується на новостворених професійних стандартах.

У доповіді В.В. Супруна, директора Департаменту професійно-технічної освіти МОНмолодьспорту України були окреслені досягнення та проблеми реалізації основних завдань Міжвідомчої робочої групи з питань розроблення та впровадження державних стандартів ПТО.

В.В. Паржницький, начальник відділення змісту професійно-технічної освіти Інституту інноваційних технологій і змісту освіти МОНмолодьспорту України, розповів про організаційно-методичні засади розроблення Державних стандартів ПТО.

"Важливим концептуальним підґрунтям оновлення змісту професійно-технічної освіти, її орієнтації на досягнення достатньо високого рівня знань, досвіду, обізнаності для здійснення професійної діяльності є компетентнісний підхід", – наголосила у своєму виступі В.О. Радкевич, директор Інституту професійно-технічної освіти НАПН України, член-кореспондент НАПН України, доктор педагогічних наук, професор.

Про механізм розроблення Державних стандартів ПТО на прикладі професії "Підручний сталевара конвертерного виробництва" доповів Ю.І. Кравець, керівник центру сучасних професій і технологій навчання, науковий співробітник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Особливостями проекту державного стандарту ПТО з професії "Підручний сталевара конвертерного виробництва" є його напрацювання за Методичними рекомендаціями щодо розроблення Державних стандартів професійно-технічної освіти з конкретних професій на основі компетентнісного підходу.

Перевагами такого стандарту для професійно-технічних навчальних закладів є гнучке реагування сфери праці на зміни у технологіях і змісті діяльності; встановлення взаємозацікавлених відносин із потенційними роботодавцями; регулювання процесу працевлаштування

випускників; використання механізму зовнішнього оцінювання кваліфікаційного рівня випускників, а для роботодавців – варіативність, різностроковість освітнього процесу; можливість впливати на зміст та організацію навчання, можливість контролювати кінцевий результат підготовки робітника.

У процесі обговорення виступів позитивний відгук на виконану роботу із розроблення проекту Державного стандарту з професії "Підручний сталевара конвертерного виробництва" висловив П.П. Проценко, директор Міжгалузевого навчально-атестаційного центру Інституту електрозварювання імені Є.О. Патона Національної академії наук України.

Підводячи підсумок засідання Міжвідомчої робочої групи з питань розроблення та впровадження Державних стандартів ПТО, Н.Г. Ничкало, академік-секретар Відділення професійної освіти і освіти дорослих НАПН України наголосила, що розпочлась масштабна прогресивна робота з модернізації змісту професійної освіти, яка потребує консолідації усіх гілок влади та держаної підтримки; оновлення нормативно-правової бази системи професійно-технічної освіти та впровадження нових державних стандартів ПТО у навчально-виробничий процес.

Спільні проекти з Міжнародною професійною академією "Туран-профі"

13.07.2012 р. керівництво та наукові співробітники Інституту професійно-технічної освіти Національної академії педагогічних наук України приймали делегацію Республіки Казахстан у складі ректора Академії "Туран-профі" Манена Ємбергеновича Омарова і директора Інженерного центру Петра Миколайовича Марцева.

Академія "Туран-профі" активно працює над проблемою узгодження культури державної та підприємницької діяльності, створення і впровадження нових форм взаємодії державних службовців та підприємців. Міжнародна професійна академія "Туран-профі" успішно реалізовує проекти разом із товариством "In Went" (Німеччина), з Агенцією США з міжнародного розвитку (ЮСАІД), з Компанією EDUSOFTLTD (Ізраїль), Російською економічною академією ім. Г.В. Плеханова (м. Москва) тощо. Саме тому казахська делегація висловила зацікавленість у розробці й реалізації інноваційних програм навчання та підвищення кваліфікації менеджерів, держслужбовців, підприємців регіонального та республіканського рівнів спільно з іноземними партнерами. У зв'язку з цим важливою вбачається взаємовигідна співпраця у напрямі використання інноваційних управлінських технологій, напрацьованих в Україні.

Зустріч із представниками Міжнародної професійної академії "Туран-профі" пройшла у теплій і дружній атмосфері. Гості познайомилися з діяльністю лабораторій Інституту, відвідали Центр енергозбереження, Центр сучасних професій та технологій навчання, Всеукраїнський інформаційно-аналітичний центр. Сторони досягли згоди щодо співпраці в галузі підготовки й перепідготовки кваліфікованих робітників із професій "зварювальник", "електрик внутрішньої освітлювальної системи", "сантехнік", "house-master", клінінг-профілей тощо. Певний інтерес казахських партнерів викликало знайомство з технологіями розроблення пакетів модульної навчальної документації для підготовки і підвищення кваліфікації персоналу підприємств, а також створення електронних підручників.

Співробітництво з "МПА "Туран-профі" сприятиме розширенню меж взаємодії Інституту професійно-технічної освіти НАПН України із зарубіжними партнерами.

Наукова експедиція до Кам'янця-Подільського

У вчених Інституту професійно-технічної освіти Національної академії педагогічних наук України вже давно стало традицією у рамках творчої співпраці зустрічати День знань разом із учнями і педагогами професійно-технічних навчальних закладів. От і цього року "науковий десант" Інституту відвідав професійно-технічні навчальні заклади Кам'янець-Подільського. Щирими посмішками і квітами зустрічали учні гостей. Знайомили зі своїми навчальними закладами, у відвертих розмовах ділилися власними планами на майбутнє, творчими досягненнями, мріями. День знань у Професійному художньому ліцеї відкрила директор Інституту, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України

Валентина Олександрівна Радкевич та директор училища Іван Федорович Яловий.

У своїй промові Валентина Олександрівна побажала учням і педагогам успіхів у досягненні найвищих результатів навчання. Вона наголосила на важливості творчих зв'язків між представниками педагогічної науки та освітянами-практиками, які найкращим чином знають всі проблеми сучасного професійно-технічного навчання. Від імені співробітників Інституту вона подарувала бібліотеці училища підбірку наукових праць та науково-методичних матеріалів, розроблених і виданих Інститутом та Академією педагогічних наук України. У відповідь директор училища сказав, що подібні творчі зв'язки і науково-методична допомога є дуже важливими для розвитку навчального закладу.

Керівництво і педагоги навчального училища у своїй роботі постійно стикаються з проблемами педагогічного і методичного характеру і долають їх власними силами, подекуди не маючи підтримки ззовні. Тому співробітники з цікавістю і подякою прийняли бібліотечку науково-методичної літератури, наукові матеріали якої матимуть практичне відображення у навчально-виховній роботі училища. Педагоги училища висловили надію на розвиток творчих контактів з Інститутом.

Цікавим заходом першого навчального дня Кам'янець-Подільського професійного художнього ліцею був Урок Позитивного Мислення, який проводив старший науковий співробітник лабораторії професійної орієнтації і виховання ІПТО НАПН України, кандидат технічних наук, почесний професор Аерокосмічної академії України, Заслужений працівник освіти України Володимир Федорович Калошин. Змістовний, динамічний і цікавий матеріал, спрямований на виховання у молоді найкращих людських рис був із цікавістю сприйнятий учнями і викладачами навчального закладу. У презентації наведено яскраві приклади людських досягнень, зумовлених волею до перемоги та позитивним мисленням. У ході поїздки науковці Інституту ознайомилися з багатою історією краю, величезним пластом славної історії України.

У Камянець-Подільському професійному будівельному ліцеї перед учнями першого курсу виступила доктор пед. наук, доцент Л.Л. Сушенцева, яка особливу увагу зосередила на попередженні шкідливих звичок, таких, як: тютюнопаління, вживання алкоголю та наркотичних засобів. По закінченню Т.С. Черновою було проведено тест на визначення скритих резервів кожного. Цікаву бесіду з учнями другого курсу було проведено Л.С. Гуменною та Л.С. Злочевською. Проведена зустріч залишила гарне враження як в учнів та педагогів, так і в науковців Інституту.

Велику зацікавленість у співпраці із науковцями Інституту виявили педагоги Кам'янець-Подільського вищого професійного училища на чолі з його директором Борисом Федоровичем Чекригіним, який проінформував науковців про формування інформаційно-освітнього простору навчального закладу та виготовлення викладачами навчальних матеріалів засобами ІКТ.

Директор запропонував поглиблювати співпрацю як педагогів, так й адміністрації з науковими працівниками у сфері розвитку інформаційної культури. Із конкретними пропозиціями розвитку інформаційної культури керівника ПТНЗ виступили: заступник директора із навчально-виховної роботи (НВР) С.Л. Махніцький та заступник директора з НВЧ А.В. Тітенок. Педагогічний колектив зацікавився розробками електронних підручників лабораторією підручникотворення Інституту. Своїми напрацюваннями із науковцями Інституту поділились: голова методичної комісії електротехнічних та ІКТ В.А. Дранічнікова, методист Г.Б. Чекригіна та викладач бухгалтерського обліку Л.В. Дроздовська.

Круглий стіл із питань професійних та освітніх стандартів у галузі металургії

У рамках реалізації спільного проекту групи роботодавців в особі ЗАТ "Систем Кепітал Менеджмент" та Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України щодо модернізації професійних стандартів та їх упровадження в навчально-освітні програми, 12 вересня 2012 року у м. Донецьку був проведений круглий стіл із питань обговорення та погодження професійних й освітніх стандартів у галузі металургії.

У заході взяли участь представники роботодавців металургійної галузі, Федерації роботодавців України, Британської Ради, на-

вчальних закладів – розробників освітнього стандарту, наукові співробітники лабораторії змісту професійної освіти і навчання Інституту ПТО НАПН України – Ю.І. Кравець та С.Г. Кравець.

У процесі роботи учасниками круглого столу були означені результати роботи над професійними та освітніми стандартами металургійної галузі вищої та професійно-технічної освіти. Презентація освітнього стандарту з професії "Підручний сталевара конвертерного виробництва" (доп. Ю.І. Кравець, керівник центру сучасних професій і технологій навчання, науковий співробітник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України) отримала схвальні відгуки зі сторони роботодавців та фахівців проекту ЗАТ "Систем Кепітал Менеджмент". У висновках засідання було відзначено, що освітній стандарт з професії "Підручний сталевара конвертерного виробництва" відображає зміст професійного стандарту і в перспективі заслуговує затвердження.

Засідання Піклувальної ради на базі ПАТ "Криворізький залізорудний комбінат"

Соціальне партнерство в дії: наш соціальний партнер – ПАТ "Криворізький залізорудний комбінат"

14 вересня 2012 року науковці Інституту ПТО НАПН України (докт. пед. наук, професор В.В. Ягупов, докт. пед. наук, доцент В.І. Свистун, доктор пед. наук, доцент Л.Л. Сушенцева, канд. пед. наук О.Є. Сушенцев) взяли участь у розширеному засіданні.

На засіданні обговорювалися питання соціального партнерства у системі "школа – ПТНЗ – технікум – ВНЗ – підприємство". Голова Піклувальної ради О.І. Макаров ознайомив присутніх із напрацюваннями в плані соціального партнерства за минулий рік. Звернув увагу, що підприємство зацікавлене, аби інженер із вищою освітою паралельно мав би ще й робітничу професію. У своєму виступі в. о. ректора ДВНЗ "Криворізький національний університет" М.І. Ступнік зауважив про можливість ступеневої вищої освіти вивести другу технологічну практику на підприємтсва, що забезпечить у подальшому успішне працевлаштування випускників.

На значущості соціального партнерства, необхідності розробки програми соціального партнерства у професійно-технічній освіті на регіональному рівні акцентувала свій виступ зав. лабораторією змісту професійної освіти і навчання, канд. пед. наук, доцент Л.Л. Сушенцева.

Учасники засідання мали можливість спуститися в шахту й наочно побачити техніку і технології, які використовуються сьогодні на гірничих підприємствах. Незабутніми враженнями обмінювалися між собою учасники засідання після огляду шахт.

IV Всеукраїнський науково-практичний семінар "Інноваційні методики професійної підготовки робітників"

У вересні 2012 року на базі лабораторії методик професійної освіти і навчання ІПТО НАПН України було проведено IV Всеукраїнський науково-практичний семінар "Інноваційні методики професійної підготовки кваліфікованих робітників". Форма проведення – дистанційний діалог. Основна мета діалогу полягала у презентації колективами експериментальних майданчиків лабораторії та ПТНЗ, які виступали експериментальними базами НДР із проблеми "Науково-методичні засади професійної підготовки кваліфікованих робітників", результатів спільної взаємодії з лабораторією. Діалог дозволив розкрити такі питання, як: проблеми та перспективи науково-методичного забезпечення професійної освіти; педагогічні технології підготовки кваліфікованих робітників; авторські методики професійного навчання в ПТНЗ; інформаційне забезпечення навчального процесу; якість професійної підготовки кваліфікованих робітників; педагогічна майстерність педагога професійного навчання.

За результатами семінару було прийнято рішення щодо продовження творчої співпраці педагогічних колективів ПТНЗ із лабораторією методик професійної освіти і навчання ІПТО НАПН України в напрямі створення та впровадження у практику нових навчально-методичних матеріалів для підготовки кваліфікованих робітників автотранспортної галузі, сільського господарства та будівництва.

Декада лабораторії змісту професійної освіти і навчання Інституту ПТО НАПН України

Відповідно до плану діяльності Інституту ПТО НАПН України, в період із 01.10.2012 по 12.10.2012 року лабораторія змісту професійної освіти і навчання проводила свою декаду лабораторії. Програмою декади передбачено проведення науково-методологічних заходів щодо підвищення професійної компетентності наукових працівників та представників професійно-технічних установ.

Так, 4 жовтня науковими співробітниками лабораторії Ю.І. Кравцем та С.Г. Кравець проведено навчально-методичний семінар "Організаційно-методичні засади розроблення нових стандартів ПТО" для працівників лабораторії щодо реалізації основних питань із розроблення та впровадження державних стандартів ПТО, а саме: про структуру методичних рекомендацій щодо розроблення державних стандартів ПТО з конкретних професій на основі компетентнісного підходу доповіла С.Г. Кравець; про реалізацію методичних рекомендацій у практичній діяльності на прикладі розроблення Державного стандарту з професії "Підручний сталевара конвертерного виробництва" доповів Ю.І. Кравець. Під час проведення заходу обговорювались переваги у використанні даної методики при розробленні стандартів, були окреслені слушні пропозиції, які необхідно враховувати у подальшій діяльності.

11 жовтня 2012 року науковими співробітниками лабораторії проведено науково-практичний семінар на тему "Система роботи професійно-технічного навчального закладу з формування професійно мобільного кваліфікованого робітника". У роботі семінару взяли участь працівники лабораторії змісту професійної освіти і навчання та інших лабораторій Інституту ПТО НАПН України, представники навчальних закладів професійно-технічної освіти м. Києва та м. Кривого Рогу. У теоретичній частині семінару виступили: Л.Л. Сушенцева, В.В. Ягупов, С.Г. Кравець, Ю.І. Кравець, Г.І. Лук'яненко, О.Г. Оліферчук, Т.В. Пятничук, О.Є. Сушенцев.

У практичній частині семінару було проведено тренінг, в якому учасники заходу розробляли проект Державного стандарту з професії "Опоряджувальник будівельний", враховуючи заслухану на першій частині семінару інформацію про оновлення змісту ПТО на основі модульно-компетентнісного підходу. У ході роботи цікавою була дискусія щодо розвитку ключових компетентностей майбутніх кваліфікованих робітників, результатів навчання та критеріїв їх оцінювання.

Підсумки науково-практичного семінару налаштовують наукових співробітників лабораторії на удосконалення методики розроблення державних стандартів ПТО з конкретних професій на основі компетентнісного підходу та залучення фахівців навчальних закладів професійно-технічної освіти до розроблення нових Державних стандартів ПТО з конкретних професій на основі компетентнісного підходу.

У рамках декади працівники лабораторії брали активну участь у роботі Інституту ПТО НАПН України щодо надання пропозицій до проектів Закону України про внесення змін до Закону України про професійно-технічну освіту, Закону України "Про систему професійних кваліфікацій"; до проекту Концепції розвитку національної системи кваліфікації.

Для реалізації науково-дослідної теми лабораторії на 2013–2015 рр. "Проектування змісту професійно-технічної освіти на основі компетентністого підходу" була організована зустріч працівників лабораторії з начальником Відділення змісту ПТО Інституту інноваційних технологій і змісту освіти МОНмолодьспорту В.В. Паржницьким. Метою зустрічі було обговорення можливості та процедури створення експериментальних навчальних закладів для апробації наукових досліджень за відповідною темою.

У рамках декади наукові співробітники лабораторії взяли активну участь у підготовці тез на Міжнародну науково-практичну конференцію "Проектування навчального простору – сучасні орієнтири" (м. Дніпропетровськ) та в підготовці наукових статей до журналу "Професійно-технічна освіта".

Загалом, декада презентації лабораторії змісту професійної освіти і навчання сприяла обміну науковими доробками наукових співробітників та налагодженню тіснішої взаємодії лабораторії із професійно-технічними навчальними закладами.

Концептуальні засади підвищення економічної ефективності освіти України

"Концептуальні засади підвищення економічної ефективності освіти України за сучасних умов" – під такою назвою 17 жовтня 2012 р. лабораторією управління професійно-технічною освітою було проведено круглий стіл, у якому взяли участь директор Інституту професійно-технічної освіти НАПН України Валентина Олександрівна Радкевич, директор Черкаського обласного навчально-методичного центру професійно-технічної освіти Наталія Дмитрівна Проценко, заступник директора НМЦ ПТО Дніпропетровської області Микола Миколайович Корнієнко, директор ПТУ №50 м. Карлівка Полтавської області Ігор Миколайович Іщенко, заступник директора Державного професійно-технічного навчального закладу "Роменське вище професійне училище" м. Ромни Сумської області Геннадій Григорович Чернобук, завідувач лабораторії управління професійно-технічною освітою Валентина Іванівна Свистун, наукові співробітники лабораторії: Валентина Сергіївна Болгаріна, Валентина Анатоліївна Григор'єва, Світлана Богданівна Капран, Юлія Святославівна Палькевич, Тетяна Юріївна Чернова, наукові співробітники та докторанти інституту.

Основна мета діалогу полягала в пошуку шляхів підвищення економічної ефективності освіти України. Діалог допоміг розкрити такі питання: теоретичні основи економічної ефективності освіти України за сучасних умов; покращення ефективності діяльності сфери ПТО на основі моніторингових досліджень; ефективність управління професійно-технічною освітою та резерви її підвищення; удосконалення структури управління ПТНЗ як складової підвищення економічної ефективності професійно-технічної освіти в умовах ринку; маркетингова компетентність керівників як складова забезпечення економічної ефективності професійно-технічних навчальних закладів тощо.

За результатами круглого столу прийнято рішення щодо продовження діалогу з проблеми підвищення економічної ефективності освіти України та вироблено такі пропозиції: необхідність підвищення маркетингової компетентності керівників ПТНЗ; оптимізація системи ПТО; поновлення матеріально-технічної бази й запровадження інноваційних технологій у навчальний процес; розробка сучасного інформаційно-методичного супроводу навчального процесу; розширення багатоканальності фінансування ПТНЗ та оптимізація його структури; формування стратегії державного регулювання ефективністю системи ПТО.

VI Міжнародні наукові читання, присвячені пам'яті академіка Сергія Яковича Батишева

17 жовтня 2012 р. науковці Інституту ПТО НАПН України взяли участь у VI Міжнародних наукових батишевських читаннях, на яких присутні згадували С.Я. Батишева та виступали з доповідями про актуальні аспекти розвитку систем професійно-технічної освіти й початкової професійної освіти у складних соціально-економічних умовах, обмінялися думками щодо подолання існуючих проблем.

Компетентісний аспект удосконалення професійної підготовки майбутніх фахівців до праці в сучасних умовах висвітлила доктор педагогічних наук, професор В.Т. Лозовецька. Кандидат педагогічних наук, учений секретар ІПТО І.М. Савченко доповіла про результати експерименту з проблем автоматизації моніторингу якості професійно-технічної освіти засобами інформаційно-аналітичної системи ПРОФТЕХ, апробація якої відбувалась упродовж 2007–2012 рр. в Україні; завідувач центру сучасних професій ІПТО Ю.І. Кравець представив аспекти компетентісного підходу до розробляння державних стандартів ПТО нового покоління.

Перша Міжнародна конференція "Проектування освітнього простору – сучасні орієнтири"

На Дніпропетровщині відбулась перша Міжнародна конференція "Проектування освітнього простору – сучасні орієнтири".

У заході взяли участь майже 100 освітян і науковців України та Білорусії. Це педагогічні працівники, керівники професійно-технічних закладів Дніпропетровщини та інших регіонів України, керівники й методисти навчально-методичного центру професійно-технічної освіти у Дніпропетровській області, науковці Інституту професійно-технічної освіти Національної академії педагогічних наук України, науковці Республіканського інституту профе-

сійної освіти та керівники поліграфічного коледжу Республіки Білорусь.

Олександр Демчик розповів про проект Європейського Фонду освіти щодо покращення системи професійно-технічної освіти, який реалізується на Дніпропетровщині. Нагадаємо, що завдяки цьому проектові визначаються потреби робочих кадрів у виробничій сфері регіону.

Доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, директор Інституту професійно-технічної освіти Національної академії педагогічних наук України Валентина Радкевич акцентувала увагу учасників конференції на необхідності підвищення якості освіти, зокрема професійно-технічної.

На пленарному засіданні також виступили: М.В. Ульїн – проректор РІПО (Білорусія), В.М. Василенко – директор навчально-методичного центру ПТО Дніпропетровської області, В.А. Макаров – директор Міжрегіонального ВПУ поліграфії та інформаційних технологій.

У рамках конференції працювало 5 секцій, на яких розглянуто питання щодо створення, впровадження, освоєння й застосування нововведень у підготовці кваліфікованих робітників, знання яких адаптовані до потреб економіки.

Регіональний науково-практичний семінар "Зростання професійної культури сучасного робітника"

6 листопада 2012 р. у Дніпропетровській області відбувся регіональний науково-практичний семінар "Зростання професійної культури сучасного робітника" під керівництвом головного управління освіти і науки Дніпропетровської обласної державної адміністрації.

Участь у семінарі взяли представники міської влади Дніпродзержинська, наукові співробітники Інституту професійно-технічної освіти НАПН України (В.С. Болгаріна – старший науковий співробітник лабораторії управління професійно-технічною освітою, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник; Валентина Анатоліївна Григор'єва – старший науковий співробітник лабораторії управління професійно-технічною освітою, кандидат педагогічних наук, доцент), працівники НМЦ ПТО у Дніпропетровській області, представники бізнесу, керівники, педагоги та лідери органів учнівського самоврядування ПТНЗ Дніпропетровщини.

Проходив семінар у Державному ПТНЗ "Дніпродзержинський центр підготовки і перепідготовки робітничих кадрів". Вибір бази проведення семінару – не випадковий. Тут вже кілька років проводиться експериментальна робота з проблеми "Формування комунікативної культури суб'єктів навчально-виховного процесу". Згідно угоди про співпрацю названого Центру і Інституту професійно-технічної освіти НАПН України тут йде систематична робота по вдосконаленню культури майбутніх робітників, насамперед, у сфері обслуговування. Члени педагогічного колективу – викладачі, майстри, вихователі − набули позитивного досвіду і щедро обмінялися ним зі своїми колегами. У рамках цього семінару були проведені майстер-класи "Правила поведінки сучасного робітника: етика та етикет", "Бармен-шоу" тощо. Високий рівень організаційної й управлінської культури у ДЦППРК допоміг забезпечити плідну роботу семінару.

Робоча поїздка в експериментальні професійно-технічні навчальні заклади західного регіону України

Від 4 до 9 листопада 2012 р. наукові співробітники лабораторії змісту професійної освіти і навчання Інституту професійно-технічної освіти НАПН України Ю.І. Кравець та С.Г. Кравець відвідали експериментальні ПТНЗ західного регіону України.

Метою відрядження до Івано-Франківського вищого професійного училища готельного сервісу і туризму, Міжрегіонального вищого професійного училища зв'язку м. Львова, Вищого професійного училища №1 м. Рівне було узагальнення результатів експериментальної роботи з НДР "Теоретико-методологічні засади розробки державних стандартів професійно-технічної освіти нового покоління".

У Львівському ВПУ ресторанного сервісу і туризму проведено круглий стіл із метою ознайомлення присутніх з методикою розроблення освітніх державних стандартів ПТО з конкретних професій на основі компетентнісного підходу, перевагами впровадження Національної рамки кваліфікацій, перспективними напрямами експериментальної роботи Центру

сучасних професій і технологій навчання щодо розроблення проекту стандарту "Майстер ресторанного обслуговування" за модульно-компетентнісними технологіями.

Педагогічний колектив ВПУ №1 м. Рівне виявив зацікавленість до вдосконалення проекту стандарту з професії "Опоряджувальник будівельний". Запитання та пропозиції активно обговорювалися під час проведення семінару на тему "Проектування змісту професійно-технічної освіти на основі компетентнісного підходу".

Результатом поїздки стало визначення перспектив подальшої співпраці з ПТНЗ у проектуванні змісту професійно-технічної освіти на основі компетентнісного підходу та розробки інтегрованих професій.

Семінар у Тернопільській області "Науковий супровід навчально-виховного процесу ПТНЗ"

6–7 листопада 2012 р. кандидат філологічних наук, доцент, старший науковий співробітник лабораторії професійної орієнтації і виховання Інституту ПТО НАПН України М.Д. Карп'юк взяла участь у роботі семінару заступників директорів з навчальної роботи та методистів ПТНЗ Тернопільської області за темою "Науковий супровід навчально-виховного процесу ПТНЗ".

У роботі семінару взяли участь майже 50 керівників ПТНЗ у Тернопільській області.

Із педагогами, психологами, майстрами виробничого навчання (майже 70 осіб) 7 листопада проведено тренінг на тему "Медитація як засіб самооздоровлення педагогів і учнів ПТНЗ", а також передано електронний ресурс презентації. Це дало можливість запропонувати педагогам, психологам, методистам, майстрам виробничого навчання, заступникам директорів ПТНЗ Тернопільської області для використання фахових рекомендацій та педагогічних технологій, які сприяють ефективнішому розкриттю внутрішніх потенціалів майбутніх кваліфікованих робітників.

Благодійна акція "Світ майбутньої професії" для вихованців школи-інтернату №20 м. Києва

20 листопада 2012 р. з ініціативи Центру здорового способу життя та профілактики ВІЛ/СНІДу Інституту професійно-технічної освіти НАПН України, головного управління освіти та науки, молоді та спорту КМДА, Київської міської ради старшокласників, "Інформаційно-творчого агентства "ЮН-ПРЕС" Київського Палацу дітей та юнацтва було організовано і проведено благодійну акцію "Світ майбутньої професії" для вихованців школи-інтернату №20 дітей із затухаючими формами туберкульозу.

Останнім часом учні професійно-технічних та загальноосвітніх закладів організували й провели низку спільних заходів, зокрема: "Екологічний квест" (жовтень 2009 р.), "Свіча пам'яті" до Дня толерантності з ВІЛ-інфікованими (грудень 2010 р.), благодійна акція "Світ майбутньої професії" для вихованців школи-інтернату №20 (листопад 2011 р.). Результати своєї діяльності підлітки обговорювали під час участі у тематичних круглих столах в рамках Всеукраїнських виставок "Інновації в освіті України", "Сучасна освіта в Україні" (2010–2012 рр.).

Семінар "Реалізація національної рамки кваліфікацій та оцінювання компетенцій в Україні"

22–23 листопада 2012 р. науковці Інституту професійно-технічної освіти НАПН України взяли участь в Міжнародному науково-практичному семінарі "Реалізація національної рамки кваліфікацій та оцінювання компетенцій в Україні", який був організований Європейським фондом освіти та МОНмолодьспорт України. Учасники семінару обговорили питання розроблення Концепції національної системи кваліфікацій (Концепції) та реалізації національної рамки кваліфікацій. Членами робочої групи із розроблення Концепції, директором Інституту, доктором педагогічних наук, професором В.О. Радкевич та старшим науковим співробітником лабораторії змісту професійної освіти і навчання, кандидатом педагогічних наук Г.І. Лук'яненко була ініційована дискусія щодо формалізації деяких понять і термінів Концепції, розроблення системи професійних кваліфікацій у ПТО. За підсумками дискусії було вирішено провести окреме засідання робочої групи з метою узгодження означених питань.

Друга частина семінару, присвячена аналізу досвіду та проблемам оцінювання результатів навчання, мала як теоретичне, так і практичне значення. Румунським експертом ЄФО Е. Мітрой був окреслений досвід розроблення системи оцінювання набутих компетентностей, а також визначені утруднення в розробленні та вказано на переваги такої системи.

На основі аналізу нормативних документів професійно-технічної освіти України начальник відділу Департаменту профтехосвіти МОНмолодьспорту А. Луцька доповіла про розвиток оцінювання рівня підготовки кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах. Доповідачка розказала про наявність незалежного оцінювання професійних компетентностей в окремих галузях, наприклад, оцінювання підготовленості водіїв закладами Міністерства внутрішніх справ України, оцінювання рівня майстерності перукарів незалежним Комітетом стандартів салонів краси тощо. Учасники семінару визначили необхідність проведення наукових досліджень із питань оцінювання сформованості професійних компетентностей, набутих як у системі формального, так і неформального навчання.

Семінар-нарада "Сучасні технології в системі моніторингових досліджень освітньої галузі"

27–28.11.2012 р. працівники Інституту професійно-технічної освіти НАПН України взяли участь у семінарі-нараді "Сучасні технології в системі моніторингових досліджень освітньої галузі", організованій Інститутом інноваційних технологій та змісту освіти Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України.

28.11.2012 р. із доповіддю виступила заступник директора з наукової роботи інституту, доктор педагогічних наук, професор, Г.В. Єльникова на тему "Сутнісна характеристика моніторингу як інструментарію розвитку професійно-технічної освіти".

Проведено тренінг "Моніторинг ефективної діяльності ПОФТЕХ» за участю Т.В. Волкової, кандидата педагогічних наук, старшого наукового співробітника, завідувача лабораторії "Всеукраїнський інформаційно-аналітичний центр ПТО"; А.І. Плеща, Л.А. Майбороди – наукового співробітника лабораторії "Всеукраїнський інформаційно-аналітичний центр ПТО".

Після проведення тренінгу "Планування проведення ІІІ етапу моніторингового дослідження стану і розвитку професійно-технічної освіти" виступила А.В. Регент – завідувачка сектора відділу науково-методичного забезпечення моніторингових досліджень Інституту інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України.

Підвела підсумки семінару О.О. Патрикеєва – начальник відділення моніторингових досліджень освітньої галузі Інституту інноваційних технологій та змісту освіти МОНмолодьспорту України.

Науково-практичні конференції та семінари в РІПО і Європейському Фонді Освіти (ЄФО)

28–30 листопада 2012 р. делегація Інституту професійно-технічної освіти НАПН України у складі П.Г. Лузана – доктора педагогічних наук, професора, провідного наукового співробітника лабораторії методик професійної освіти і навчання, І.М. Савченко – кандидат педагогічних наук, учений секретар Інституту відвідали заклад освіти "Республіканський інститут професійної освіти" (РІПО, м. Мінськ, Республіка Біларусь) та взяли участь у низці науково-практичних конференцій і семінарів РІПО та Європейського Фонду Освіти (ЄФО).

Науково-практичні заходи, проведені під егідою ЄФО на базі Республіканського інституту професійної освіти Республіки Білорусь, мали надзвичайно широкі й різнобічні тематики, а саме:

– створення галузевих структур професійної освіти Європи, які свідчать про розроблення ефективної політики у цій сфері за участю соціальних партнерів та забезпечують зв’язок, відповідність між ринком праці певної галузі і освітньою системою (досвід Фінляндії, експерт ЄФО Петрі Лемпінен);

– аналіз стану галузевих рад, роль соціальних партнерів, розроблення національної системи кваліфікацій та секторальних рад у країнах СНД (виступи представників делегацій Вірменії, Російської Федерації, Таджикистану, України);

– висвітлення європейських підходів щодо розроблення національних рамочних структур та підвищення функціональності галузевих рад (досвід Хорватії – Ніно Буіч, експерт ЄФО);

– методологія Туринського процесу (Олена Бех – країновий менеджер, ЕФО);

– представлення Національної доповіді "Розвиток професійної освіти в Республіці Білорусь у контексті Туринського процесу (перші результати аналітичного огляду в рамках Туринського процесу, отримання відгуків від зацікавлених сторін щодо його завершення – О.М. Сінельникова, РІПО)";

– навчання підприємництву в Республіці Білорусь на національному, інституціональному, особистісному рівнях як реалізація ефективної стратегії розвитку держави, що сприяє зайнятості населення та працевлаштуванню (Олена Бех – країновий менеджер, ЄФО);

– представлення і обговорення проекту "Мережевий коледж професійно-технічної та середньої спеціальної освіти Співдружності Незалежних Держав для підготовки висококваліфікованих робітників і спеціалістів для високотехнологічних видів економічної діяльності" та планування стратегії його розвитку для країн СНД, які визнали Республіку Білорусь базовою організацією щодо професійної освіти і навчання.

У заходах взяли участь представники різних міністерств і відомств Республіки Білорусь, науковці РІПО, запрошені гості, роботодавці, представники делегацій СНД.

Під час науково-практичних заходів відбулись екскурсії на експериментальні бази РІПО (які є його структурними підрозділами), а саме: до "Професійно-технічного коледжу" закладу освіти "Республіканського інституту професійної освіти" (директор В.М. Голубовський) та Індустріально-педагогічного коледжу (директор Н.І. Дєдкова), на яких була представлена можливість ознайомитися з найсучаснішою матеріально-технічною базою ресурсних центрів, інноваційними педагогічними програмними засобами та методичним забезпеченням навчального процесу.

Особлива увага до проблем випереджувального розвитку профтехосвіти Республіки Білорусь приділена А.Х. Шкляром, д. п. н., проф., директором РІПО, у тому числі: розроблення стандартів на професії найближчого майбутнього, попит на які прогнозують науковці, освітяни та ринок праці; створення ресурсних центрів ПТО як осередків техніко-технологічних інновацій виробництва та системи профтехосвіти.

У Міністерстві освіти Республіки Білорусь іноземних учасників конференції прийняв міністр, доктор фізико-математичних наук, професор І.А. Маскевич. Під час зустрічі було обговорено питання реалізації проекту мережевого коледжу, актуальність створення в умовах розвитку інноваційної економіки ресурсних центрів та необхідність посилення міжнародної співпраці у сфері ПТО на всіх інституціональних рівнях.

Без сумніву ,представлений досвід білоруських колег (видання; виховна, ідеологічна робота; розроблення електронних засобів навчання; ефективний менеджмент наукової діяльності РІПО; об’єднання країн СНД в мережеву структуру професійного навчання, розроблення стандартів ПТО на нові професії ринку праці тощо) є надзвичайно актуальним для системи ПТО України, а саме, в напрямі об’єднання зусиль усіх державних інституцій, соціальних партнерів та стейкхолдерів із метою підвищення економічної ефективності системи підготовки робітничих кадрів.

НОВІ КНИГИ

МЕТОДИКА ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ДІЯЛЬНОСТІ ПЕДАГОГА ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ (на прикладі професій галузі зв'язку)

Методичні рекомендації / Л.А. Майборода. – К. : ФО-П Поліщук О.В., 2012. – 104 с. – Формат 60х84/16.

У методичних рекомендаціях розкриваються методичні особливості застосування інформаційно-комунікаційних технологій у діяльності педагога професійного навчання в процесі розвитку інформаційно-технічної культури майбутніх кваліфікованих робітників на прикладі галузі зв'язку. Обґрунтовано доцільність використання у навчанні інформаційно-комунікаційних технологій, наведені приклади: навчальних презентацій, комп'ютерних текстів і кросвордів, учнівських творчих робіт та ін. Подано методичні підходи щодо організації самостійної навчальної (проектної) діяльності учнів, виконання дипломних робіт учнями ПТНЗ засобами ІКТ, авторські дидактичні матеріали і теми проектних робіт.

Матеріали рекомендовано для викладачів спецдисциплін, майстрів виробничого навчання ПТНЗ, в яких здійснюється професійна підготовка кваліфікованих робітників галузі зв'язку, слухачів курсів підвищення кваліфікації, студентів інженерно-педагогічних факультетів, аспірантів.

ПЕДАГОГ ПРОФЕСІЙНОЇ ШКОЛИ

Навчальний посібник / Н.В. Розіна. – К. : ІПТО НАПН України, 2012. – 96 с. – Формат 60х90/16.

У навчальному посібнику розкрито зміст навчального матеріалу стосовно основних трудових прав і обов'язків працівників на виробництві та підприємствах сфери послуг. Викладено нормативно-правові документи про соціальний захист працівників, засідання для перевірки знань, термінологічний словник, зразки заяв, резюме, трудових договорів тощо.

Адресується учням, педагогічним працівникам професійно-технічних навчальних закладів, слухачам структурних навчальних підрозділів підприємств, а також тим, хто цікавиться проблемами трудового права.

ОСВІТА: ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ

Збірник наукових праць / ІПТО АПН України ; РВНЗ "КІПУ". – К. ; Сімферополь : НІЦ КІПУ, 2012. – Випуск 3. – 128 с. – Формат 60х84/8.

У збірнику наукових праць представлено результати наукових досліджень з теоретичних і методологічних проблем професійної освіти і навчання.

Пропонується науковцям, науково-педагогічним і педагогічним працівникам ВНЗ, ПТНЗ, слухачам Інститутів післядипломної педагогічної освіти, докторантам, аспірантам.

УЧЕБНО-МЕТОДИЧЕСКИЙ КОМПЛЕКС ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ ПО ПРОФЕССИИ "ПОРТНОЙ"

Методическое пособие / Г.Л. Омельченко, О.А. Медведева. – Симферополь : ДИАЙПИ, 2012. – 264 с. – Формат 60х84/8.

В методическом пособии разработан учебно-методический комплекс профессиональной подготовки по профессии "Портной" ДСПТО 7433.2. D 18028-2006: рабочая учебная программа, поурочно-тематический план, планы конспектов, каталог презентаций, электронное пособие, определены методические рекомендации лабораторно-практических работ, критерии оценивания учебных достижений, контрольно-тестирующий комплекс, инструкционно-технологические карты, список дополнительной литературы.

Для инженерно-педагогических работников профессионально-технических учебных заведений швейного профиля, учащихся ПТУЗ, студентов ВУЗ и слушателей заведений последипломного образования.

ТЕХНОЛОГИЯ ОБРАБОТКИ ЛЕГКОГО ПЛАТЬЯ

Учебное пособие для учащихся ПТУЗ / Г.Л. Омельченко, О.А. Медведева. – Симферополь : ДИАЙПИ, 2012. – 120 с. – Формат 60х84/8.

В учебном пособии в соответствии с тематическим планом предмета "Технология изготовления одежды" профессии "Портной" 3–4-го квалификационного разрядов ДСПТО 7433.2. D 18028-2006 разработаны инструкционно-технологические карты обработки отдельных деталей и узлов, определяющие алгоритм технологических операций, технические условия на их выполнение, а также географическое изображение приемов выполнения технологической операции в виде рисунков и фотоснимков.

Для инженерно-педагогических работников профессионально-технических учебных заведений швейного профиля, учащихся ПТУЗ, студентов ВУЗ и слушателей заведений последипломного образования.

ТЕОРЕТИЧНЕ І ВИРОБНИЧЕ НАВЧАННЯ У ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Короткий термінологічний словник / О.В. Аніщенко, Н.В. Смоляна. – К. ; Ніжин : Видавець ПП Лисенко М.М., 2012. – 103 с. – Формат 60х84/16.

Термінологічний словник містить різноманітний інформаційно-довідковий матеріал з теорії, історії, методики теоретичного й виробничого навчання у професійно-технічних навчальних закладах.

Для педагогів-практиків й учнів професійно-технічних навчальних закладів, педагогічного персоналу й слухачів центрів професійно-технічної освіти, студентів, слухачів і професорсько-викладацького складу вищих навчальних закладів, інститутів післядипломної освіти, науковців.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ НА ВИРОБНИЦТВІ

Монографія / В.А. Савченко. – К. : ІПТО НАПН України, 2012. – 172 с. – Формат 60х84/16.

У монографії розглядаються організаційно-економічні аспекти професійного навчання працівників підприємств на виробництві. Викладено сутність безперервного професійного навчання персоналу як чинника забезпечення конкурентоспроможності сучасної організації. Обґрунтована роль соціальних партнерів у професійному навчанні кадрів на підприємстві, розроблений механізм стимулювання професійного навчання працівників. Запропоновані методологічні підходи щодо визначення соціальної та економічної ефективності професійного навчання.

Для науковців, викладачів навчальних закладів, аспірантів та працівників служб персоналу підприємств і організацій.

РОЗВИТОК МЕТОДИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙСТРІВ ВИРОБНИЧОГО НАВЧАННЯ У ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Методичні рекомендації / Н.Ю. Самойленко. – Суми : Видавництво: ПП Вінниченко М.Д., ФОП Литовченко Є.Б., 2012. – 70 с. – Формат 60х84/16.

У методичних рекомендаціях розкриваються основні методичні аспекти розвитку методичної компетентності майстрів виробничого навчання професійно-технічних навчальних закладів. Обґрунтовано педагогічні умови розвитку методичної компетентності майстрів виробничого навчання та описано методику їх забезпечення в різних формах підвищення кваліфікації педагогів в системі професійно-технічної освіти.

Рекомендовано педагогічним працівникам професійно-технічних навчальних закладів, методистам Навчально-методичних центрів професійно-технічної освіти.

МЕТОДИКА ПІДГОТОВКИ ТА ПРОВЕДЕННЯ ТЕСТОВОГО КОНТРОЛЮ УСПІШНОСТІ НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ (МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ)

П. Г. Лузан, В. М. Манько, І. А. Мося, М. М. Шимановський. – К. : Інститут професійно-технічної освіти НАПН України, 2012. – 68 с. – Формат 60х90/16.

У методичних рекомендаціях розкрито методологічні аспекти сучасної теорії контролю результатів навчання, наведено дидактичну характеристику тестування як методу об’єктивного контролю навчальних досягнень учнів, висвітлено методику конструювання тестових завдань різних видів та технологію створення тестів успішності навчання, розроблено приклади валідних тестів, подано приклади експериментальної перевірки тестових завдань і тестів в цілому на валідність.

ВИМОГИ ДО АВТОРІВ

У збірнику праць "Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка" висвітлюються:

1. Теоретичні і методологічні засади професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників.
2. Концептуальні засади модернізації професійно-технічної освіти.
3. Інформатизація професійно-технічної освіти.
4. Проблеми професійної орієнтації і виховання в системі професійно-технічної освіти.

До збірника приймаються лише наукові статті експериментального, узагальнюючого, методичного і методологічного характеру, в яких висвітлюються результати наукових досліджень (із статистичною обробкою даних), що мають теоретичне і практичне значення, є актуальними для професійно-технічної освіти і раніше не публікувалися. Стаття має бути побудована в логічній послідовності, без повторень і граматичних помилок, із чітким формулюванням, насичена фактичним матеріалом, містити огляд наукових досліджень учених та сучасного стану проблеми, постановку завдань, методику (методологію), результати досліджень, їх обговорення, висновки та список літератури.

Наукові статті, надіслані до друку, повинні супроводжуватися:

– витягом із протоколу засідання лабораторії про рекомендацію статті до друку;

– рецензією (для аспірантів та докторантів);

– анотацією і ключовими словами та авторським резюме –реферуванням) (українською, російською й англійською мовами чи іншою мовою – для зарубіжних авторів);

У лівому кутку чільної сторінки – індекс УДК. Посередині великими літерами – заголовок статті. У правому кутку – курсивом: прізвище, ім'я та по батькові (повністю, без скорочень) автора статті; ступінь, звання, посада, установа. Обсяг наукової статті 8–12 повних сторінок. **Увага! Статті з використанням комп'ютерного українського перекладу не приймаються.**

Текст повинен бути набраний у редакторі *Microsoft Word* шрифтом *Times New Roman*, кегль – 14, для таблиць – 12. Поля таких розмірів: ліве – 30 мм, праве, верхнє та нижнє – 20 мм. Міжрядковий інтервал – 1,5. Абзац – 1,25 мм.

У статті не повинно бути зайвих недрукованих символів.

Не використовувати примусовий та ручний перенос слів. Автоматично встановити заборону "висячих" рядків. Не встановлювати відступ (абзац) першого рядка табуляцією або декількома проміжками. Сторінки повинні бути пронумерованими. Посилання на використану літературу в тексті, формули, таблиці, рисунки, схеми, графіки виконуються згідно вимог.

Авторське резюме (реферування) виконує функцію незалежного від статті джерела інформації.

Авторське резюме має бути:

- інформативним (не містити загальних слів);
- оригінальним (не бути калькою анотації);
- змістовним (відображати основний зміст статті і результати досліджень);
- компактним, але не стислим **(обсягом 230–250 слів).**

Назва організації та відомства. Відсутність інформації з афіліювання авторів або неправильні, неповні дані з афіліювання призводить до втрати даних у профілях авторів та організацій, створенню множинних профілів, втрати даних про публікації.

Правильний варіант – повна, перекладна, офіційно прийнята назва організації із вказівкою відомства та повна юридична адреса. Обов'язково надати й англійською мовою.

Вимоги до електронної копії статті

1. Електронна копія матеріалу подається на USB-флеш-накопичувачі або компакт-диску з наданням роздрукованого примірника статті.
2. Для тексту потрібно використовувати формат *MS Word* (doc, docx).

3. Рисунки, виконані за допомогою програмних пакетів математичної та статистичної обробки, повинні бути конвертовані у графічні формати EPS і TIFF.

4. Відповідальність за достовірність інформації в наукових статтях, надрукованих журналом, несе автор.

Авторський оригінал статті має бути завершеним, підписаним автором і не може доопрацьовуватись після прийняття його редакцією. Автор не має права передавати в інші видання статтю, прийняту редакцією та ухваленою редакційною колегією до друку.

Включення статтей до збірника "Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка" здійснюється відповідною незалежною експертизою.

Декада лабораторії змісту професійної освіти і навчання Інституту ПТО НАПН України

ISSN 2223-5752

Scientific Herald

OF THE INSTITUTE OF VOCATIONAL EDUCATION AND TRAINING OF THE NATIONAL ACADEMY OF PEDAGOGICAL SCIENCES OF UKRAINE. VOCATIONAL PEDAGOGY

№ 04'2012

Contents

Part I. Theoretical and methodological principles of vocational training for future skilled workers

Petro Luzan

Realization of competency approach at a higher school: technological aspect 5

Vasyl' Yahupov

Key competencies: ideas, essence, content, classification, and requirements to vocational schools graduates12

Part II. Conceptual principles of technical vocational education modernization

Valentyna Radkevych

Cost efficiency improvement for vocational training of future skilled workers at VET schools 19

Dmytro Aistrakhanov

Training of students for entrepreneurial activity in a system of Ukraine's VET..... 28

Anatoliy Mikhailichenko

Influence of due training for skilled workers on economic development of an enterprise 31

Liliya Sushentseva

Economic content of a category "Professional mobility" 35

Part III. Information technologies in technical vocational education

Tetyana Volkova

Implementation of information-analytical system for TVET management..... 42

Iryna Savchenko

Information-analytical system "PROFTEH" at Kiev's vocational training schools..... 46

Andriy Guraliuk

Incentive, interest, innovation, and interactive implementation of factful postulates in vocational schools . 54

Part IV. Job orientation and training in a system of technical vocational education

Svitlana Alekseeva

Main approaches to professional suitability determination in conditions of modern vocational training..... 62

Mykola Vovkovins'kyi

Regularities of pedagogical technique in a work of vocational training school teacher..... 68

Dmytro Zakatnov

Indicators of quality of educational work at vocational schools 75

Mark Shimanovskyi

Features of sociological research to culture of a healthy way of life of minors..... 81

Chronicles of scientific life of Vocational Education Institute of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine *..... 87*

New books *..... 100*

Requirements are to the authors..... *103*

Н 34 **Научный** вестник Института профессионально-технического образования НАПН Украины. Профессиональная педагогика : сб. науч. трудов : Вып. 4 / Инст-т проф.-тех. образования НАПН Украины; [ред. кол. : В. А. Радкевич (председатель) и др.]. – К. : Изд-во ИППТО НАПН Украины, 2012. – 106 с.

ISSN 2223-5752

В сборнике рассматриваются теоретико-методологические и методические основы модернизации профессионального образования и обучения в современных социально-экономических условиях. Проанализированы концептуальные подходы к профессиональной ориентации и воспитания ученической молодежи, формированию содержания профессионального образования на компетентностной основе, созданию электронных учебников для системы ПТО, развитию информационно-аналитической компетентности педагогических работников ПТУЗ, аспирантов, докторантов.

Для ученых, научно-педагогических и педагогических работников ВУЗ, ПТУЗ, структурных учебных подразделений предприятий, институтов последипломного педагогического образования, научных и учебно-методических центров ПТО.

Scientific Herald of the Institute of Vocational Education and Training of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. Vocational pedagogy : collection of researches: 3th ed. Editorial board : Institute of Vocational Education of NAPS of Ukraine ; [V. O. Radkevych (head) et al]. – Kyiv : publishing house of IVE of NAPS of Ukraine 2012. – 106 p.

ISSN 2223-5752

The collected articles research theoretical and methodological grounds of vocational education and training modernization in contemporary socio-economic conditions. Conceptual approaches to vocational counseling of students, formation of vocational education content on competence basis, creation of electronic books for VET system and development of information-analytical competence of vocational schools' teachers are analyzed, graduate student, doctoral candidate.

For scientists, scientific-pedagogical and pedagogical personnel of universities, VET institutions, educational structural subdivisions of enterprises, institutes of further pedagogical education, scientific and training-methodological VET centers.

Наукове видання

Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка

Збірник наукових праць
Випуск №4

Відповідальний редактор – **Лідія Гуменна**
Літературний редактор – **Валентин Береговий**
Технічний редактор, комп'ютерна верстка – **Тетяна Гужвій**
Переклад англійською – **Андрій Ворначев**
Дизайн обкладинки – **Марина Ростока, Оксана Оліферчук**
Відповідальний за друк – **Марк Шимановський**

Підписано до друку 28.12.2012. Формат 60×84/8
Папір Lazer Copy. Друк дублікатор.
Гарнітура Times New Roman.
Умов. друк. арк. 12,32. Обл. вид. арк. – 8,84
Тираж 300 прим.
Замовлення № 21

Видавець і виготовлювач: Інститут професійно-технічної освіти НАПН України
Надруковано на власному обладнанні
м. Київ, Чапаєвське шосе 98
тел/факс (044) 259-45-53, 252-71-75
E-mail: ipto_info@ukr.net
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців, виготовників і розповсюджувачів видавничої продукції Серія ДК, № 3805 від 21.06.2010р.